

ગુજરાતના મુખ્ય ખેતી પાકોનું અર્થકરણ

આણંદ કૃષિ યુનિવર્સિટી

કૃષિ અર્થશાસ્ત્ર વિભાગ

બં. અ. કૃષિ મહાવિદ્યાલય

આણંદ કૃષિ યુનિવર્સિટી, આણંદ- ૩૮૮ ૧૧૦

પરિચય

કૃષિ અર્થશાસ્ત્ર વિભાગ ખાતે કૃષિ અર્થશાસ્ત્ર વિષયનું શિક્ષણ સ્નાતક અને અનુસ્નાતક કક્ષાએ હાથ ધરવામાં આવે છે. તદઉપરાંત સદર વિભાગ દ્વારા કૃષિ અર્થકરણ, બજાર વ્યવસ્થા, કૃષિ ધિરાણ તેમજ ખેડૂતોની આર્થિક સામાજિક બાબતો અંગેની સાંપ્રત સમસ્યાઓ ઉપર સંશોધન કામગીરી કરવામાં આવે છે જેના પરિણામો સરકારશ્રીને કૃષિ બજાર અને ભાવો અંગેની નીતિ નિર્ધારણમાં ઉપયોગી બને છે.

અત્રેના વિભાગ ખાતે વિશ્વ વ્યાપાર સંગઠન (WTO Cell) પણ કાર્યરત છે જેમાં કૃષિ નિકાસને વેગ મળે તે આશયથી ખેડૂતોમાં નિકાસલક્ષી ઉત્પાદન મેળવવા માટે જાગૃતિ લાવવા તેમજ તાંત્રિક માર્ગદર્શન માટે વિવિધ તાલીમ કાર્યક્રમો યોજવામાં આવે છે. તદઉપરાંત કૃષિ નિકાસને લગતા સંશોધનો પણ હાથ ધરવામાં આવે છે.

અત્રેના વિભાગ ખાતે પાક ઉત્પાદન ખર્ચ અંગે બે યોજનાઓ કાર્યરત છે જેમાં મધ્ય ગુજરાતના મુખ્ય ખેતી પાકોના અર્થકરણનો અભ્યાસ કરીને તેના પરિણામો રાજ્ય સરકારને પ્રતિ વર્ષ મોકલવામાં આવે છે. સદર માહિતી સરકારશ્રીને ખેતી પાકોના ટેકાના ભાવો નક્કી કરવામાં તેમજ ધિરાણ સંસ્થાઓને પાક ધિરાણની રકમ નક્કી કરવામાં ખુબ જ ઉપયોગી નીવડે છે.

વધુમાં કૃષિ યુનિવર્સિટી તેમજ રાજ્ય સરકાર ધ્વારા ચાલતી વિવિધ વિસ્તરણ પ્રવૃત્તિઓ જેવી કે કૃષિ મહોત્સવ, કૃષિ પરિસંવાદ અને કૃષિ મેળામાં પણ ભાગ લઈને ખેડૂતોને કૃષિ અર્થશાસ્ત્ર વિષયક જરૂરી માહિતી પુરી પાડવામાં આવે છે.

गुजरातना मुष्य भेती पाङ्कोनुं अर्थकरण

:: संपादको ::

डॉ. अ. अ.स. शेख
प्रो. रयना कुमारी बंसल
डॉ. वी. के. गोंडलीया
डॉ. के. अ.स. जादव
डॉ. अ.न. वी. सोनी

कृषि अर्थशास्त्र विभाग

बं. अ. कृषि महाविद्यालय

आणंद कृषि युनिवर्सिटी, आणंद - ३८८११०

फोन : (०२६८२) २६४८५०

ગુજરાતના મુખ્ય ખેતી પાકોનું અર્થકરણ

પ્રકાશન વર્ષ	:	ઓક્ટોબર, ૨૦૧૬
યોજના	:	સેન્ટર ફોર કોમ્યુનિકેશન નેટવર્ક (સીસીએન)
પ્રકાશન શ્રેણી નં.	:	EXT-૧૯ : ૪ : ૨૦૧૬ : ૧૦૦૦
પ્રત	:	૧૦૦૦
પ્રકાશક	:	વિસ્તરણ શિક્ષણ નિયામક આણંદ કૃષિ યુનિવર્સિટી આણંદ-૩૮૮ ૧૧૦
પ્રાપ્તિ સ્થાન	:	યોજના ઈન્ચાર્જ, સીસીએન વિસ્તરણ શિક્ષણ નિયામકશ્રીની કચેરી યુનિવર્સિટી ભવન, આણંદ કૃષિ યુનિવર્સિટી આણંદ-૩૮૮ ૧૧૦ ફોન નં: (૦૨૬૯૨) ૨૬૧૯૨૧ ફેક્સ નં: (૦૨૬૯૨) ૨૬૨૩૧૭
મુદ્રક	:	સર્વોદય ઓફસેટ ૧૩, ગજાનંદ એસ્ટેટ, જૂના માણેકચોક મિલ કમ્પાઉન્ડ ઈદગાહ પોલીસ ચોકી પાસે, પ્રેમ દરવાજા, રાયપુર અમદાવાદ - ૩૮૦૦૦૧ ફોન : ૦૭૯-૨૨૧૭૫૧૯

कुलपति
आणंद कृषि युनिवर्सिटी
आणंद

शुभ संदेश

कृषि क्षेत्रना सर्वांगी विकास माटे सरकार द्वारा अमलमां मूकायेल विविध आर्थिक नीतिओ पैकी भाव नीति कृषि बजार व्यवस्थाने मजबूत बनाववामां असरकारक लूमिका लजवे छे. धान्य, कठोण, तेलीबिया अने केटलाक रोकडीया पाकोमां भेडूतोने पोषणक्षम भाव मणे अे माटे लघुत्तम टेकाना भाव (अेमअेसपी-MSP)नी जाहेरात दर वर्षे जे ते पाकना वावेतर पहेला करवामां आवे छे. लघुत्तम टेकाना भाव नककी करवा माटे जे ते पाकना भेती भर्यने मुष्य आधार तरीके गणतरीमां लेवामां आवे छे. आ माटे सरकार द्वारा नियुक्त कमिशन डोर अेग्रिकल्चरल कोस्ट अेन्ड प्राईसीस (सीअेसीपी-CACP) कार्यभार संभाणे छे. तेमना द्वारा नककी थयेल पध्दति प्रमाणे तमाम मुष्य भेती पाकोना भर्यनी आंकडाकीय माहिती राजयवार प्रति वर्ष मेणववामां आवे छे अने तेना आधारे लघुत्तम टेकाना भाव माटे सरकारमां ललामण करवामां आवे छे. आ समग्र व्यवस्था भेडूतोने भेतपेदाशना पोषणक्षम भाव मेणववामां मददरूप अने छे.

विस्तरण शिक्षण नियामकश्रीनी क्येरी हस्तक यालती सेन्टर डोर कोम्युनिकेशन नेटवर्क योजना अंतर्गत 'गुजरातना मुष्य भेती पाकोनुं अर्थकरण' पुस्तकनुं प्रकाशन करवामां आवेल छे. सदर पुस्तकमां भेती भर्यनी गणतरी करवानी पध्दति उपरांत गुजरातना मुष्य पाकोना अर्थकरण अने बजार व्यवस्था अंगे विस्तृत जाणकारी आपवामां आवी छे.

आ पुस्तकमां आपवामां आवेल सयोट आंकडाकीय माहिती तैयार करवा बढल संपादकोने तथा विस्तरण शिक्षण नियामकश्री डी. अरुण पटेलने पण अभिनंदन पाठवुं छुं.

सदर पुस्तक मात्र भेडूतोने ज नही परंतु कृषि विषयक नीति घडनाराओ, कृषि क्षेत्रे घिराण करती बेंको तेमज संशोधन क्षेत्रे कार्यरत वैज्ञानिको अने विद्यार्थीओने पण भूबज उपयोगी साबित थशे. विविध पाकोना अर्थकरणनी माहिती भेडूतोने भावी पाक आयोजनमां जरूरी बढलाव करवामां अने समग्र रीते कृषि व्यवसायने आर्थिक द्रष्टीअे वधु संगीन बनाववामां भूबज उपयोगी पूरवार थशे अेवी मने भात्री छे.

(अेन. सी. पटेल)

સંપાદકોની કલમે...

ગુજરાતના ખેડૂતોને જુદા જુદા પાકોમાં ખેતી ખર્ચની સચોટ ગણતરી કેમ કરવી અને તે પરથી આવક-જાવક તેમજ નફાની ગણતરી કરીને તે મુજબ પાક આયોજન કરવામાં સરળતા રહે એ હેતુથી 'ગુજરાતના મુખ્ય ખેતી પાકોનું અર્થકરણ' પુસ્તક તૈયાર કરવામાં આવેલ છે. આ પુસ્તક તૈયાર કરતી વખતે ખેડૂતો ઉપરાંત સરકારના અધિકારીશ્રીઓ, સંશોધન ક્ષેત્રે કાર્યરત વૈજ્ઞાનિકો અને વિદ્યાર્થીઓ પણ ખેતીના અર્થકરણ સારી રીતે સમજી શકે તે બાબતોનું પણ ધ્યાન રાખવામાં આવ્યું છે. પુસ્તક તૈયાર કરવામાં જૂનાગઢ કૃષિ યુનિવર્સિટીના કૃષિ અર્થશાસ્ત્ર વિભાગ દ્વારા તૈયાર કરવામાં આવેલ વર્ષ ૨૦૧૫-૧૬ના રીપોર્ટને મુખ્ય આધાર તરીકે લેવામાં આવ્યો છે.

સદર પુસ્તકમાં ગુજરાતના મુખ્ય ખેતીપાકોનું અર્થકરણ, બજાર વિષયક સેવાઓની માહિતી, કરાર આધારીત ખેતી, નિકાસ અંગેની કાર્યવાહી વગેરે માહિતીનો સમાવેશ કરવામાં આવેલ છે.

આ પુસ્તક તૈયાર કરવામાં અમોને પ્રોત્સાહન તેમજ જરૂરી તમામ સહયોગ આપવા બદલ ડૉ. કે. પી. પટેલ, આચાર્ય અને ડીનશ્રી, બં. અ. કૃષિ મહાવિદ્યાલય, આણંદ કૃષિ યુનિવર્સિટી, આણંદ તેમજ ખેતી ખર્ચની આંકડાકીય માહિતી પુરી પાડવા બદલ પ્રાધ્યાપક અને વડાશ્રી, કૃષિ અર્થશાસ્ત્ર વિભાગ, જૂનાગઢ કૃષિ યુનિવર્સિટી, જૂનાગઢના અમો ખૂબ જ ઋણી છીએ. તદુપરાંત આ પુસ્તકના પ્રકાશન માટે વિસ્તરણ શિક્ષણ નિયામકશ્રી, ડૉ. અરૂણ પટેલના અમો આભારી છીએ.

અંતમાં આ પુસ્તક ગુજરાતના ખેડૂતો ઉપરાંત ખેતી સાથે સંકળાયેલ સહુ કોઈને ઉપયોગી થશે અને ગુજરાતની ખેતીને આર્થિક દ્રષ્ટિએ વધુ સક્ષમ બનાવવામાં ઉપયોગી થશે એવી આશા રાખીએ છીએ.

— એ. એસ. શેખ
રચના કુમારી બંસલ
વી. કે. ગોંડલીયા
કે. એસ. જાદવ
એન. વી. સોની

અનુક્રમણિકા

પ્રકરણ	વિગત	પેજ નં.
૧	ખેતી ખર્ચની ગણતરીનું મહત્વ	૭
૨	ખેતી ખર્ચ ગણવાની વેજ્ઞાનિક પદ્ધતિ	૯
	પાકવાર ખેતી ખર્ચ અને આવક-જાવક	
૩	ડાંગર	૧૨
૪	મકાઈ	૧૬
૫	બાજરા	૧૮
૬	જુવાર	૨૨
૭	ઘઉં	૨૪
૮	તુવેર	૨૮
૯	ચણા	૩૦
૧૦	મગ	૩૨
૧૧	અડદ	૩૪
૧૨	મગફળી	૩૬
૧૩	તલ	૪૦
૧૪	રાઈ-સરસવ	૪૪
૧૫	દિવેલા	૪૬
૧૬	સાયાબીન	૪૮
૧૭	કપાસ	૫૦
૧૮	તમાકુ	૫૪
૧૯	જીરૂ	૫૮
૨૦	ઈસબગુલ	૬૦
૨૧	વરિયાળી	૬૨
૨૨	ધાણા	૬૪
૨૩	બટાટા	૬૬
૨૪	ડુંગળી	૬૮
૨૫	લસણ	૭૦
૨૬	શેરડી	૭૨
૨૭	કેળા	૭૪
૨૮	ગુજરાતના મુખ્ય ખેતી પાકોનો વાવેતર વિસ્તાર, ઉત્પાદન અને ઉત્પાકતા (વર્ષ : ૨૦૧૨-૧૩)	૭૬
૨૯	ગુજરાતના મુખ્ય ખેતી પાકોનો જલ્લાવાર વાવેતર વિસ્તાર, ઉત્પાદન અને ઉત્પાકતા (વર્ષ : ૨૦૧૨-૧૩)	૭૭
૩૦	કરાર આધારીત ખેતી (કોન્ટ્રાક્ટ ફાર્મિંગ)	૮૫
૩૧	કૃષિ ક્ષેત્રે વેલ્યુ ચેઈન માર્કેટિંગ	૮૮
૩૨	કૃષિ પેદાશોની નિકાસની કાર્યવાહી	૯૦
૩૩	રાષ્ટ્રીય કૃષિ બજાર : એક રચનાત્મક પહેલ	૯૬
૩૪	'કૃષિગોવિદ્યા' પ્રકાશન વિભાગ, આણંદ ધ્વારા પ્રકાશિત કરવામાં આવેલ પુસ્તકો	૯૯

: ખેતી પાકોના અર્થકરણની વધુ વિગત માટે સંપર્ક :

પ્રાધ્યાપક અને વડા
કૃષિ અર્થશાસ્ત્ર વિભાગ, બં. અ. કૃષિ મહાવિદ્યાલય
આણંદ કૃષિ યુનિવર્સિટી, આણંદ - ૩૮૮૧૧૦
ફોન નં. (૦૨૬૯૨) ૨૬૪૯૫૦

• • •

પ્રાધ્યાપક અને વડા
કૃષિ અર્થશાસ્ત્ર વિભાગ
જૂનાગઢ કૃષિ યુનિવર્સિટી, જૂનાગઢ - ૩૬૨૦૦૧
ફોન નં.(૦૨૮૫) ૨૬૭૪૧૧૦

• • •

પ્રાધ્યાપક અને વડા
કૃષિ અર્થશાસ્ત્ર વિભાગ
નવસારી કૃષિ યુનિવર્સિટી, નવસારી - ૩૯૬૪૫૦
ફોન નં. (૦૨૬૩૭) ૨૮૨૭૭૧ - ૭૫
એક્સ્ટેક્શન નંબર - ૧૨૧૧

• • •

પ્રાધ્યાપક અને વડા
કૃષિ અર્થશાસ્ત્ર વિભાગ
સરદાર કૃષિ નગર દાંતીવાડા કૃષિ યુનિવર્સિટી
સરદાર કૃષિ નગર - ૩૮૫૫૦૬
ફોન નં. (૦૨૭૪૮) ૨૭૮૨૯૪

• • •

ડાયરેક્ટર
એગ્રો ઈકોનોમિક્સ રીસર્ચ સેન્ટર
સરદાર પટેલ યુનિવર્સિટી
વલ્લભ વિદ્યાનગર - ૩૮૮૧૨૦
ફોન (૦૨૬૯૨) ૨૩૦૧૦૬

ખેતી ખર્ચની ગણતરીનું મહત્વ

કોઈ પણ વ્યવસાયમાં આવક-જાવકનો હિસાબ રાખવાનું ખુબ જ મહત્વનું ગણાય છે કેમકે તેના પરથી નફા-નુકસાનની જાણકારી મળે છે અને વ્યવસાયમાં જરૂરી બદલાવ લાવવામાં આ માહિતી ખુબ જ ઉપયોગી બને છે. ખેતી પણ એક વ્યવસાય છે એ દ્રષ્ટિએ તેમાં પણ આવક-જાવક નો હિસાબ રાખવાનું એટલું જ જરૂરી છે. ખેતી ખર્ચની ગણતરીનું મહત્વ માત્ર ખેતી કરનાર ખેડૂત માટે જ છે એવું નથી પરંતુ ખેડૂત ઉપરાંત ખેતી સાથે સંકળાયેલ સરકારી વિભાગો, ધિરાણ કરતી બેંકો અને ખેતી સાથે સીધી કે આડકતરી રીતે જોડાયેલ સહુ માટે આ જાણકારી ખેતીને આર્થિક રીતે વધુ સક્ષમ બનાવવામાં ખૂબ જ ઉપયોગી બને છે.

(૧) ખેડૂત માટે ઉપયોગીતા : ખેડૂતને પોતાની ખેતીમાં આવક -જાવકનો હિસાબ રાખવાથી ક્યાં પાકમાંથી કેટલો નફો થયો અને ક્યાં પાકમાં નુકશાન થયું તેની જાણકારી મળે છે. વિવિધ પાકોની નફા-નુકસાનની સરખામણી કરીને ભવિષ્યમાં મહત્તમ નફો લેવા માટે ક્યા પાકો લેવા તેનું આયોજન કરી શકાય છે. ખેતીનું આગોતરું આયોજન કરવાથી ક્યા તબક્કે કેટલા નાણાની જરૂર પડશે તે જાણી શકાય છે. તેના આધારે બેંકમાંથી ધિરાણ મેળવવાનું સરળ બને છે. તેમજ નાણાનું યોગ્ય વ્યવસ્થાપન કરવાથી ખેટા વ્યાજ ખર્ચથી બચી શકાય છે. ખર્ચની ગણતરી રાખવાથી ખેટા ખર્ચ થતા હોય તો તેનો ખ્યાલ આવે છે અને આવા ખોટા ખર્ચ નિવારવાથી સરવાળે નફામાં વધારો કરી શકાય છે. ટુંકમાં ખેતી ખર્ચની ગણતરીના આધારે સુચારૂ આયોજન થકી નફામાં વધારો કરી શકાય છે.

(૨) સરકાર માટે ઉપયોગીતા : સરકાર ખેતીના વ્યવસાયને પ્રોત્સાહન પૂરું પાડવા માટે અવાર-નવાર કૃષિ નીતિમાં જરૂરી સુધારા કરે છે. યોગ્ય અને અસરકારક કૃષિ નીતિ ઘડવા માટે ખેતી

ખર્ચ અને નફા-નુકશાનની સચોટ માહિતી ખૂબ જ ઉપયોગી બને છે. ભારત સરકાર દ્વારા હાલમાં ૨૨ જેટલા ખેતી પાકોમાં લઘુત્તમ ટેકાના ભાવ જાહેર કરવામાં આવે છે જેનાથી ખેડૂતને બજાર ભાવની વિષમ સ્થિતિમાં રક્ષણ મળે છે. લઘુત્તમ ટેકાના ભાવ નિર્ધારણ કરવામાં ખેતી ખર્ચની માહિતીને મુખ્ય આધાર તરીકે લેવામાં આવે છે. એ જ રીતે કુદરતી આપત્તિ વેળા સહાય ચૂકવવા માટે વળતરની ગણતરી કરવામાં પણ પાક ઉત્પાદન ખર્ચની ગણતરી ખૂબ ઉપયોગી નિવડે છે. જાહેર હિતના કાર્યો જેવા કે કેનાલ, રોડ, રેલ્વે વગેરે માટે જમીન સંપાદન વેળા ખેડૂતને વળતર ચૂકવવા માટે પણ ખેતી ખર્ચની માહિતી ઉપયોગી બને છે. ખેડૂતો દ્વારા વળતર ની રકમ સામે કરવામાં આવતા કોર્ટ કેસોના ઉકેલમાં પણ યોગ્ય નિર્ણય કરવા માટે ખેતી ખર્ચની માહિતી ઉપયોગ બને છે.

(૩) બેંકો તેમજ ધિરાણ સંસ્થાઓ માટે ઉપયોગીતા : બેંકો તેમજ વિવિધ ધિરાણ સંસ્થાઓ ખેતી માટે વિવિધ પ્રકારનું ધિરાણ આપવાનું કાર્ય કરે છે જેમાં પાક ધિરાણ સૌથી મહત્વનું ગણાય છે. વિવિધ બેંકો અને સંસ્થાઓ દ્વારા આવા પાક ધિરાણની મહત્તમ રકમ (સ્કેલ ઓફ ફાઈનાન્સ) નક્કી કરવામાં પ્રવર્તમાન ખેતી ખર્ચની માહિતીનો આધાર લેવામાં આવે છે. ધિરાણની રકમ પાક ઉત્પાદન ખર્ચને પહોંચી વળવા માટે પૂરતી હોવી જોઈએ અને જરૂર કરતા વધારે પણ ન હોવી જોઈએ કે જેથી ધિરાણનો બિન-ઉત્પાદકીય કાર્યોમાં વપરાશ થાય અને પરિણામે બિન જરૂરી વ્યાજ બોજ વધે. આમ ખેડૂત અને બેંક બન્નેના હિતમાં હોય તેવો સ્કેલ ઓફ ફાઈનાન્સ પ્રતિ વર્ષ સ્થાનિક લેવલે પાક ઉત્પાદન ખર્ચની ગણતરીના આધારે નક્કી કરવામાં આવે છે.

ખેતી ખર્ચ ગણવાની વૈજ્ઞાનિક પદ્ધતિ

આજના સમયમાં ખેતીને એક ઉદ્યોગ કે વ્યવસાયની દ્રષ્ટિએ જોવામાં આવે છે ત્યારે ખેતીનું અર્થકરણ સમજવું ખેડૂત માટે તેમજ ખેતી સાથે સંકળાયેલ સહુ કોઈ માટે ખૂબ જ મહત્વનું બની રહે છે. ખેતી માટે જરૂરી સાધન—સામગ્રી જેમકે, બિયારણ, ખાતર, જંતુનાશક દવા ઉપરાંત મજૂરી, પિયત, ટ્રેક્ટર અને થ્રેસર વગેરેનું ખર્ચ સતત વધતુ જ જાય છે ત્યારે ખરેખર ઉત્પાદન કેટલુ મળ્યુ અને કેટલી આવક થઈ તેના પરથી નફો થયો કે નુકશાન તે જાણવું ખુબજ જરૂરી છે. આ માટે ખેતી ખર્ચ ગણવાની સચોટ અને વૈજ્ઞાનિક પદ્ધતિ પ્રમાણે જ ગણતરી કરીએ તો જ સાચી પરિસ્થિતિનો ખ્યાલ આવી શકે અને ખેતીનો વ્યવસાય કેટલે અંશે નફાકારક છે તે સમજી શકાય.

સામાન્ય રીતે ખેડૂતો તેમજ ખેતી સાથે સંકળાયેલ લોકો ખેતી ખર્ચની ગણતરી પોતપોતાની સમજણ મુજબ કરતા હોય છે. જેમાં મુખ્ય ખર્ચ જેવાં કે બિયારણ, ખાતર, જંતુનાશક દવા જે બજારમાંથી ખરીદ્યા હોય અને ભાડાના મજૂર કે ટ્રેક્ટર કે થ્રેસરનું ભાડુ વગેરે રોકડ ખર્ચ જ ગણતરીમાં લઈને નફા—નુકશાનની ગણતરી કરતા હોય છે. અર્થશાસ્ત્રની દ્રષ્ટિએ કે વૈજ્ઞાનિક દ્રષ્ટિએ આ ભૂલ—ભરેલી અને ખામીયુક્ત પદ્ધતિ ગણાય. રોકડ ખર્ચ સિવાય જેમકે, ઘસારા ખર્ચ, મૂડી રોકાણનું વ્યાજ, જમીનનું ભાડુ, કુટુંબના સભ્યોએ કરેલ ખેતી કાર્યનું મજૂરી ખર્ચ અને વ્યવસ્થાપન ખર્ચને પણ ગણતરીમાં લેવું જ જોઈએ. આ બધુ ગણતરીમાં લીધા પછી આવક—જાવકની બાદબાકી કરતા ખરેખર નફો કેટલો થયો તે નક્કી થઈ શકે.

ખેતી ખર્ચની ગણતરીમાં એક સૂત્રતા લાવવા માટે અને અર્થશાસ્ત્રની દ્રષ્ટિએ સ્વિકૃત હોય એવી પદ્ધતિ કમિશન ઓન એગ્રિકલ્ચરલ કોસ્ટ એન્ડ પ્રાઈઝ (સીએસીપી—CACP) દ્વારા તૈયાર કરીને સમગ્ર દેશમાં અમલમાં મૂકવામાં આવી છે.

સીએસીપી શું છે ?

સીએસીપી એ ભારત સરકારની સંસ્થા છે. ભારત સરકારે સને ૧૯૬૫માં કૃષિ ભાવ પંચની રચના કરી હતી. જેનો હેતુ સરકારને ખેતીની મુખ્ય પેદાશોના ભાવ સંબંધિત નિતી નિર્ધારણ કરવામાં સલાહ આપવાનો હતો. આ માટે દેશના સમગ્ર અર્થતંત્રની જરૂરીયાત ઉપરાંત ખેડૂત જે ઉત્પાદક છે અને તેના વપરાશકર્તા એટલે કે ગ્રાહક એમ બન્નેનું હિત જળવાય એ રીતે ખેતી ખર્ચનું એક સમતોલ અને સંકલિત માળખુ નક્કી કરવામાં આવ્યું. સન ૧૯૮૫ થી આ સંસ્થા હવે નવા નામે એટલે કે કમિશન ઓન એગ્રિકલ્ચર કોસ્ટ એન્ડ પ્રાઈસ ટ્રંકમાં સીએસીપી તરીકે ઓઈખાય છે. આ સંસ્થા સમગ્ર દેશમાંથી મુખ્ય ખેતી પાકોના ખેતી ખર્ચની માહિતી દર વર્ષે એકત્રિત કરી, ગણતરી કરીને જે તે પાક માટે લઘુત્તમ ટેકાના ભાવ (MSP) નક્કી કરવા સરકારને ભલામણ કરે છે. સીએસીપી દ્વારા નક્કી કરાયેલ અને અમલમાં મુકાયેલ ખેતી ખર્ચની ગણતરીની વૈજ્ઞાનિક પદ્ધતિ કે જેમાં કુલ ખર્ચને ખર્ચ—એ, ખર્ચ—બી, ખર્ચ—સી૧ અને ખર્ચ સી૨ એમ ચાર તબક્કામાં વર્ગીકૃત કરવામાં આવે છે. જેથી ખર્ચની માહિતી જુદા—જુદા હેતુ માટે ઉપયોગમાં લેવાની હોય ત્યારે જરૂરીયાતને અનુરૂપ તબક્કા પ્રમાણેનું ખેતી ખર્ચ ધ્યાને લઈ શકાય

(૧) ખેતી ખર્ચની ગણતરી :

એકમ વિસ્તાર દીઠ (પ્રતિ એકર અથવા પ્રતિ હેક્ટર) પ્રમાણે ખેતી ખર્ચની ગણતરીની રીત

ખર્ચ	સમાવિષ્ટ ખર્ચની વિગત	ખર્ચની ગણતરી કરવાની રીત
ખર્ચ-એ	ભાડાના મજૂર (માનવ મજૂરી)	રોકડ ઉપરાંત ચા-નાસ્તો કે વસ્તુના રૂપમાં કરેલ ચૂકવણીની બજાર કિંમત ગણતરીમાં લઈને થયેલ ખર્ચ
	+ બળદ ખર્ચ (પોતાના/ભાડાના)	ખરેખર ખર્ચ (પોતાના બળદનું ખર્ચ પ્રવર્તમાન બજારભાવ પ્રમાણે ગણતરીમાં લેવું)
	+ બિયારણ ખર્ચ (પોતાનું/ખરીદેલું)	ખરેખર ખર્ચ (પોતાના બિયારણનું ખર્ચ પ્રવર્તમાન બજારભાવ પ્રમાણે ગણતરીમાં લેવું)
	+ છાણીયુ ખાતર/ખોળ (પોતાનું/ખરીદેલું)	ખરેખર ખર્ચ (પોતાના છાણીયુ ખાતર/ખોળનું ખર્ચ પ્રવર્તમાન બજારભાવ પ્રમાણે ગણતરીમાં લેવું)
	+ રાસાયણિક ખાતર	ખરેખર ખર્ચ
	+ પિયત (પોતાનું/ભાડાનું)	ખરેખર ખર્ચ (પોતાના પાણી માટે પ્રવર્તમાન બજારભાવ પ્રમાણે ગણતરીમાં લેવું)
	+ જંતુ/રોગનાશક દવા	ખરેખર ખર્ચ
	+ પરચુરણ ખર્ચ (ટ્રેક્ટર/ટ્રેલર જેવી મશીનરીનું ભાડુ, દોરી/દોરડા જેવી પરચુરણ વસ્તુનું ખર્ચ તેમજ જમીન મહેસુલ/ટિક્ષ વગેરે)	ખરેખર ચૂકવેલ રકમ
	+ ઘસારા ખર્ચ (ખેતીકામ માટે વપરાતું મકાન, બળદગાડું તેમજ પાવડા-કોદાળા જેવા નાના ઓજારોનો ઘસારા ખર્ચ)	કાચુ મકાન @ ૫% વાર્ષિક પાકુ મકાન @ ૨% વાર્ષિક બળદગાડુ @ ૧૦% વાર્ષિક નાના ઓજારો @ ૨૦% વાર્ષિક (કુલ વિસ્તાર પૈકી પાક હેઠળ વિસ્તારના સપ્રમાણમાં)
	+ ચાલુ મૂડી (ઉપર દર્શાવેલ તમામ ખર્ચના સરવાળો)નું વ્યાજ	વાર્ષિક ૧૨% પ્રમાણે (પાકના સમયગાળા પુરતું)
+ જમીનનું ભાડુ (ભાડની જમીન હોય તો)	ખરેખર ચૂકવેલ રકમ	

ખર્ચ-બી	ખર્ચ-એ	આગળની ગણતરી મુજબ
	+ પોતાની જમીનનું ભાડુ	ખરેખર ભાડુ
ખર્ચ-સી૧	+ સ્થાયી મૂડીનું વ્યાજ (ખેતી કાર્ય માટે વપરાતું મકાન, બળદગાડુ, નાના ઓજારો માટે કરેલ મૂડી રોકાણ) (જમીન, ટ્રેક્ટર, કૂવો કે પિયત પંપ વગેરેનું ખર્ચ બજાર ભાવે ગણતરી કરેલ હોઈ સ્થાયી મૂડીમાં ઘસારાની ગણતરીમાં તેનો સમાવેશ થતો નથી)	વાર્ષિક ૧૦% પ્રમાણે (કુલ વિસ્તાર પૈકી પાક હેઠળના વિસ્તાર અને પાકના સમયગાળાના સપ્રમાણમાં)
	ખર્ચ-બી	આગળની ગણતરી મુજબ
ખર્ચ-સી૨	+ ખેતી કાર્ય માટે વપરાયેલ ઘરના માનવ મજૂરીનું ખર્ચ	બજારમાં પ્રવર્તમાન માનવ મજૂરીના દર પ્રમાણે ગણતરી કરીને
	ખર્ચ-સી૧	આગળની ગણતરી મુજબ
ખર્ચ-સી૨	+ વ્યવસ્થાપન ખર્ચ (ખેતીનું સમગ્ર સંચાલન વ્યવસ્થાપન કરવા બદલ)	ખર્ચ-સી૧ ના ૧૦ % પ્રમાણે

(૨) આવકની ગણતરી:

$$\begin{aligned} \text{કુલ આવક} &= \text{મુખ્ય ઉત્પાદનની આવક} + \text{ગૌણ ઉત્પાદનની આવક} \\ &= (\text{મુખ્ય ઉત્પાદન જથ્થો} \times \text{બજારભાવ}) + (\text{ગૌણ ઉત્પાદન જથ્થો} \times \text{બજારભાવ}) \end{aligned}$$

(૩) ઉત્પાદન ખર્ચ (₹/કિવન્ટલ)ની ગણતરી:

ખેતીમાં સામાન્ય રીતે મુખ્ય ઉત્પાદન તેમજ ગૌણ ઉત્પાદન એમ બે પ્રકારે ઉત્પાદન મળે છે. જે પૈકી ઉત્પાદન ખર્ચ પ્રતિ કિવન્ટલની ગણતરી માત્ર મુખ્ય ઉત્પાદન માટે જ ગણવામાં આવે છે. મુખ્ય ઉત્પાદનનું ખર્ચ (₹/ કિવન્ટલ) અને પ્રવર્તમાન બજારભાવ (₹/કિવન્ટલ) સરખાવવાથી નફા/નુકસાનનો અંદાજ ત્વરિત આવી જાય છે. ઉત્પાદન ખર્ચ (₹/ કિવન્ટલ) ની ગણતરી નીચે મુજબ કરવામાં આવે છે.

(અ) જો ગૌણ ઉત્પાદનની આવક કુલ આવકના ૧૦ % કે તેનાથી ઓછી હોય ત્યારે

$$\begin{aligned} \text{ખર્ચ સી}_2 &= \text{ગૌણ ઉત્પાદનની આવક} \\ \text{મુખ્ય ઉત્પાદન ખર્ચ (₹/ કિવન્ટલ)} &= \frac{\text{ખર્ચ સી}_2}{\text{મુખ્ય ઉત્પાદન જથ્થો (કિવન્ટલ)}} \end{aligned}$$

(બ) જો ગૌણ ઉત્પાદનની આવક કુલ આવકના ૧૦ % કરતા વધારે હોય ત્યારે

$$\begin{aligned} \text{મુખ્ય ઉત્પાદન ખર્ચ (₹/ કિવન્ટલ)} &= \frac{\text{ખર્ચ સી}_2}{\text{મુખ્ય ઉત્પાદન જથ્થો (કિવન્ટલ)}} \times \frac{\text{મુખ્ય ઉત્પાદનની આવક}}{\text{કુલ આવક}} \end{aligned}$$

(૪) ચોખ્ખો નફો:

નફો = કુલ આવક - થયેલ ખર્ચ.

ખર્ચના વિવિધ તબક્કે નફાની ગણતરી નીચે મુજબ કરવામાં આવે છે.

ખર્ચ-એ ઉપર નફો = કુલ આવક - ખર્ચ-એ	ખર્ચ-બી ઉપર નફો = કુલ આવક - ખર્ચ-બી
ખર્ચ સી૧ ઉપર નફો = કુલ આવક - ખર્ચ-સી૧	ખર્ચ સી૨ ઉપર નફો = કુલ આવક - ખર્ચ-સી૨

(૫) આવક જાવકનો ગુણોત્તર:

આવક જાવક ગુણોત્તર પ્રતિ રૂના ખર્ચ સામે કેટલી આવક થઈ તે દર્શાવે છે. આ ગુણોત્તર ૧ કરતા વધારે હોય તો નફો દર્શાવે છે. અને ૧ કરતા ઓછો નફો હોય તો ખોટ દર્શાવે છે. આવક જાવક ગુણોત્તર પણ ખર્ચના વિવિધ તબક્કે ગણતરી કરવામાં આવે છે.

ખર્ચ-એ ઉપર = $\frac{\text{કુલ આવક}}{\text{ખર્ચ-એ}}$	ખર્ચ-બી ઉપર = $\frac{\text{કુલ આવક}}{\text{ખર્ચ-બી}}$
ખર્ચ-સી૧ ઉપર = $\frac{\text{કુલ આવક}}{\text{ખર્ચ-સી૧}}$	ખર્ચ-સી૨ ઉપર = $\frac{\text{કુલ આવક}}{\text{ખર્ચ-સી૨}}$

આણંદ કૃષિ યુનિવર્સિટી દ્વારા ઉત્પાદિત

‘અનુભવ’ બ્રાન્ડ બીજ/પ્લાન્ટિંગ

મટીરિયલ્સ માટે સંપર્ક સાધો

આણંદ કૃષિ યુનિવર્સિટી દ્વારા ડાંગર, મકાઈ, મગ, તુવેર, દિવેલા, રજકો, ઓટ અને ગુવાર જેવા પાકોનું ‘અનુભવ’ બ્રાન્ડ બીજ ઉત્પન્ન કરવામાં આવે છે અને વહેલાં તે પહેલાંના ધોરણે વેચાણ કરવામાં આવે છે.

વધુમાં ઘઉં, ચણા, ગુવાર, જીરૂ અને મકાઈ જેવા પાકોનું બિયારણ આગામી શિયાળુ ઋતુમાં ઉપલબ્ધ બનશે.

- ◆ ભાલીયા ઘઉં માટે : અરણેજ (૦૨૭૧૪ - ૨૮૪૨૦૩/૨૮૪૪૪૫)
- ◆ જીરૂ માટે : અરણેજ (૦૨૭૧૪ - ૨૮૪૨૦૩/૨૮૪૪૪૫) તેમજ સાણંદ (૦૨૭૧૭-૨૮૪૩૨૫)
- ◆ ઘાસચારાના પાકોના બીજ અને જડીયા/ચીપા માટે : ઘાસચારા વિભાગ, આણંદ (૦૨૬૯૨-૨૬૪૧૭૯)
- ◆ ફળપાકો અન ફૂલછોડ પ્લાન્ટિંગ મટીરિયલ્સ માટે : બાગાયત વિભાગ, આણંદ (૦૨૬૯૨-૨૮૦૨૫૦/૨૬૨૩૭૫)
- ◆ ઔષધિય અને સુગંધિત પાકો (ઈસબગુલ, અસાળિયો, અશ્વગંધા, શંખપુષ્પી, કાલમેઘ, કાળજીરી, લીલી હળદર વગેરે) માટે : ઔષધિય અને સુગંધિત છોડ સંશોધન કેન્દ્ર, આણંદ (૦૨૬૯૨-૨૬૧૮૧૭, ૨૮૦૨૫૧)

વધુ વિગતો માટે કચેરી કામકાજના દિવસોમાં ૮-૦૦ થી ૧૨-૦૦ અને ૧૪-૦૦ થી ૧૭-૦૦ કલાક દરમિયાન રૂબરૂ અથવા ફોનથી નોડલ અધિકારી (સીડ), વિભાગીય સંશોધન કેન્દ્ર, આણંદ કૃષિ યુનિવર્સિટી, આણંદ - ૩૮૮ ૧૧૦ (૦૨૬૯૨-૨૬૦૩૨૯, ૨૬૪૨૩૪) ખાતે સંપર્ક સાધવો. બિયારણ વેચાણ અંગેની માહિતી યુનિવર્સિટી વેબસાઈટ www.aau.in પરથી પણ મળી શકશે.

સિંગર

ચોખા એ વિશ્વની અડધી વસ્તીનો મુખ્ય ખોરાક છે. વિશ્વના કુલ ડાંગર ઉત્પાદનમાં ભારતનો ફાળો ૨૦% છે. ભારતમાં ડાંગરનું વાવેતર ૪૨૭.૫૦ લાખ હેક્ટરમાં થાય છે જેમાંથી ૧૦૫૨ લાખ ટન ઉત્પાદન મળે છે. ગુજરાતમાં સને ૨૦૧૨-૧૩માં ૭.૦૧ લાખ હેક્ટરમાં ડાંગરનું વાવેતર થયેલ જેમાં થી ૧૪.૯૭ લાખ ટન ઉત્પાદન મળેલ. ભારત દેશમાં ડાંગરની ઉત્પાદકતા ૨૪૬૨ કિ.ગ્રા./હે અને ગુજરાત

રાજ્યની ડાંગરની ઉત્પાદકતા ૨૧૩૬ કિ.ગ્રા./હે છે. ગુજરાત રાજ્યમાં અમદાવાદ, આણંદ અને ખેડા જીલ્લા ડાંગરના વાવેતરમાં મોખરાનું સ્થાન ધરાવે છે.

ગુજરાતમાં ડાંગરની ખેતી ખરીફ તેમજ ઉનાળુ એમ બે ઋતુમાં થાય છે. જે પૈકી ખરીફ ડાંગરની ખેતીમાં વર્ષ ૨૦૧૪-૧૫ માં થયેલ ખર્ચ અને આવક-જાવક પત્રક ૧,૨ અને ૩ માં આપવામાં આવેલ છે.

પત્રક-૧ : ખરીફ ડાંગરનું ખેતી ખર્ચ (હેક્ટર દીઠ)

ક્રમ	વિગત	યુનિટ	જથ્થો	ખર્ચ ₹	કુલ ખર્ચના (%)
૧	મજૂર (ભાડાના)	માનવ દિન	૧૧૭.૭૮	૧૫૦૮૮	૨૮.૦૨
૨	બળદ	જોડી / દિન	૩.૮૨	૧૩૧૪	૨.૪૪
૩	બિયારણ	કિલો	૨૮.૭૩	૮૮૬	૧.૬૬
૪	છાણીયુ ખાતર	ટન	૨૫૮૬	૨૭૮૪	૫.૧૮
૫	રાસાયણિક ખાતર			૪૨૫૬	૭.૮૦
૬	પિયત			૨૨૫૭	૪.૧૮
૭	જંતુનાશક/રોગનાશક દવા			૫૭૮	૧.૦૮
૮	પરચૂરણ ખર્ચ			૪૩૨૭	૮.૦૩
૯	ઘસારો			૭૫૧	૧.૩૮
૧૦	ચાલુ મૂડીનું વ્યાજ			૧૨૮૧	૨.૪૦
૧૧	ખર્ચ-એ			૩૩૫૬૩	૬૨.૩૦
૧૨	પોતાની જમીનનું ભાડુ			૭૮૦૧	૧૪.૬૭
૧૩	સ્થાયી મૂડીનું વ્યાજ			૨૧૭૭	૪.૦૪
૧૪	ખર્ચ-બી			૪૩૬૪૧	૮૧.૦૧
૧૫	મજૂર (ઘરના)	માનવ દિન	૩૫.૪૭	૫૩૩૫	૯.૮૦
૧૬	ખર્ચ-સી _૧			૪૮૮૭૬	૯૦.૮૧
૧૭	વ્યવસ્થાપન ખર્ચ			૪૮૮૮	૯.૦૮
૧૮	ખર્ચ-સી _૨			૫૩૮૭૪	૧૦૦.૦૦
કુલ મજૂર (૧ + ૧૫)		માનવ દિન	૧૫૩.૨૫	૨૦૪૩૩	૩૭.૮૨

પત્રક-૧માં જણાવ્યા પ્રમાણે ખરીફ ડાંગરની ખેતીમાં ખર્ચ-એ, ખર્ચ-બી, ખર્ચ-સી_૧ અને ખર્ચ-સી_૨ અનુક્રમે ₹ ૩૩૫૬૩, ૪૩૬૪૧, ૪૮૮૭૬ અને ૫૩૮૭૪ પ્રતિ હેક્ટર થયેલ. જેમાં સૌથી વધુ ખર્ચ મજૂર (₹ ૨૦૪૩૩), પોતાની જમીનનું ભાડુ (₹ ૭૮૦૧) અને છાણીયુ ખાતર (₹ ૨૭૮૪) નો સમાવેશ થાય છે.

પત્રક-૨: ખરીફ ડાંગરની ખેતીમાં ઉત્પાદન અને આવક (હેક્ટર દીઠ)

૧	મુખ્ય ઉત્પાદન	જથ્થો (કિવન્ટલ/હે)	૪૪.૨૫
		ભાવ (₹/ કિવન્ટલ)	૧૩૫૫.૮૮
		આવક (₹)	૫૮૮૮૮.૧૩
૨	ગૌણ ઉત્પાદન	જથ્થો (કિવન્ટલ/હે)	૬૪.૦૧
		ભાવ (₹/ કિવન્ટલ)	૨૫૬.૮૫
		આવક (₹)	૧૬૪૪૧
૩	કુલ આવક	(₹)	૭૬૪૩૮

પત્રક-૨ મુજબ ડાંગરનું મુખ્ય ઉત્પાદન (દાણા) ૪૪.૨૫ કિવન્ટલ/હે અને ગૌણ ઉત્પાદન ૬૪.૦૧ કિવન્ટલ/હે મળેલ હતું. ખેડૂતોને ડાંગરનો સરેરાશ ભાવ ૧૩૫૬ ₹/કિવન્ટલ અને ગૌણ ઉત્પાદનનો ભાવ ૨૫૭ ₹/કિવન્ટલ મળેલ. આમ ડાંગરની ખેતીમાં મુખ્ય આવક ૫૮૮૮૮ ₹/હેક્ટર

અને ગૌણ ઉત્પાદનની આવક ૧૬૪૪૧ ₹/હેક્ટર મળીને કુલ આવક ૭૬૪૩૮ ₹/હેક્ટર થયેલ.

પત્રક-૩: ખરીફ ડાંગરની ખેતીમાં ઉત્પાદન ખર્ચ (₹/કિવન્ટલ) તથા આવક:જાવક ગુણોત્તર

વિગત	નફો ₹	ઉત્પાદન ખર્ચ (₹/ કિવન્ટલ)	આવક-ખર્ચનો ગુણોત્તર
ખર્ચ-એ	૪૨૮૭૬	૫૮૫.૩૫	૧:૨.૨૮
ખર્ચ-બી	૩૨૭૮૮	૭૭૪.૧૧	૧:૧.૭૫
ખર્ચ-સી _૧	૨૭૪૬૩	૮૬૮.૭૪	૧:૧.૫૬
ખર્ચ-સી _૨	૨૨૫૬૫	૮૫૫.૬૩	૧:૧.૪૨

પત્રક-૩ મુજબ કુલ આવકમાંથી ખર્ચ-એ બાદ કરતા નફો ₹ ૪૨૮૭૬ અને તમામ ખર્ચ એટલે કે ખર્ચ-સી_૨ બાદ કરતા ચોખ્ખો નફો ₹ ૨૨૫૬૫ પ્રતિ હેક્ટર થયેલ. ડાંગરની ખેતીમાં કિવન્ટલ દિઠ ઉત્પાદન ખર્ચ ₹ ૮૫૬ થયેલ તેની સામે સરેરાશ ભાવ ૧૩૫૬ ₹/કિવન્ટલ મળેલ. આમ ખર્ચ કરતા ભાવ વધુ મળેલ. આવક અને ખર્ચનો ગુણોત્તર કુલ ખર્ચ (ખર્ચ-સી_૨) સામે ૧:૧.૪૨ મળેલ એટલે કે ૧ ₹ ના ખર્ચ સામે ૪૨ પૈસા ચોખ્ખો નફો મળેલ.

ઉનાળુ ડાંગરની ખેતીમાં વર્ષ ૨૦૧૪-૧૫ માં થયેલ ખર્ચ અને આવક-જાવક પત્રક ૪,૫ અને ૬ માં આપવામાં આવેલ છે.

પત્રક-૪ : ઉનાળુ ડાંગરની ખેતી ખર્ચ (હેક્ટર દીઠ)

ક્રમ	વિગત	યુનિટ	જથ્થો	ખર્ચ ₹	કુલ ખર્ચના (%)
૧	મજૂર (ભાડાના)	માનવ દિન	૭૨.૦૦	૧૦૮૦૦	૧૮.૫૭
૨	બળદ	જોડી / દિન	૬.૨૫	૨૩૬૨	૪.૨૮
૩	બિયારણ	કિલો	૬૧.૨૫	૧૨૧૧	૨.૧૮
૪	છાણીયુ ખાતર	ટન	૧૮૪૩	૨૮૮૮	૫.૨૫
૫	રાસાયણિક ખાતર			૬૨૨૦	૧૧.૨૭
૬	પિયત			૧૭૬૪	૩.૨૦
૭	જંતુનાશક/રોગનાશક દવા			૦	૦.૦૦
૮	પરચૂરણ ખર્ચ			૩૪૮૦	૬.૩૧
૯	ઘસારો			૧૭૩	૦.૩૧
૧૦	ચાલુ મૂડીનું વ્યાજ			૧૧૫૬	૨.૧૦
૧૧	ખર્ચ-એ			૩૦૦૬૪	૫૪.૪૮
૧૨	પોતાની જમીનનું ભાડુ			૮૮૧૫	૧૫.૮૮
૧૩	સ્થાયી મૂડીનું વ્યાજ			૮૭	૦.૧૬
૧૪	ખર્ચ-બી			૩૮૮૬૬	૭૦.૬૨
૧૫	મજૂર (ઘરના)	માનવ દિન	૭૪.૭૫	૧૧૧૮૭	૨૦.૨૮
૧૬	ખર્ચ-સી _૧			૫૦૧૬૩	૯૦.૮૧
૧૭	વ્યવસ્થાપન ખર્ચ			૫૦૧૬	૯.૦૮
૧૮	ખર્ચ-સી _૨			૫૫૧૭૮	૧૦૦.૦૦
	કુલ મજૂર (૧ + ૧૫)	માનવ દિન	૧૪૬.૭૫	૨૧૯૮૭	૩૮.૮૬

પત્રક-૧માં જણાવ્યા પ્રમાણે ઉનાળુ ડાંગરની ખેતીમાં ખર્ચ મજૂર (₹ ૨૧૯૮૭), પોતાની જમીનનું ભાડુ (₹ ૮૮૧૫) અને રાસાયણિક ખાતર (₹ ૬૨૨૦) નો ખર્ચ-સી_૧ અનુક્રમે ₹ ૩૦૦૬૪, ૩૮૮૬૬, ૫૦૧૬૩ સમાવેશ થાય છે. અને ૫૫૧૭૮ પ્રતિ હેક્ટર થયેલ. જેમાં સૌથી વધુ

ગૌણ અને સૂક્ષ્મતત્વોની પૂર્તિ અંગેના સંશોધન આધારિત તારણો

- હેક્ટર દીઠ દર ત્રણ વર્ષે એક વખત જસતની ઉણપવાળી જમીનમાં ૨૫ કિ.ગ્રા. ઝિંક સલ્ફેટ, લોહની ઉણપવાળી જમીનોમાં ૫૦ કિ.ગ્રા. ફેરસ સલ્ફેટ (હીરાકસી) પાયાના ખાતર તરીકે આપવામાં સરેરાશ ૧૦ થી ૩૦ ટકા ઉત્પાદન વધુ મળે છે.
- ગંધકની ઉણપવાળી જમીનોમાં હેક્ટરે ૧૫૦ થી ૨૦૦ કિ.ગ્રા. જીપ્સમ આપવાથી મગફળી, રાઈ તેમજ અન્ય તેલીબિયાના પાકોમાં સરેરાશ ૫ થી ૨૦ ટકા વધુ ઉત્પાદન મેળવી શકાય છે.
- સૂક્ષ્મતત્વોના ખાતરો છંટકાવ કરીને આપવા કરતા જમીનમાં પાયાના ખાતર સાથે આપવાથી વધુ ફાયદો મળે છે.
- દર બે થી ત્રણ વર્ષે જમીનની ચકાસણી કરી જે તે તત્વની પૂર્તિ કરવી.
- જમીનમાં નિયમિત રીતે છાણિયા ખાતર જેવા સેન્દ્રિય પદાર્થો ઉમેરવાથી ગૌણ તથા સૂક્ષ્મતત્વની ઉણપ મહદ્ અંશે નિવારી શકાય છે.

પત્રક-૫: ઉનાળુ ડાંગરની ખેતીમાં ઉત્પાદન અને આવક (હેક્ટર દીઠ)

૧	મુખ્ય ઉત્પાદન	જથ્થો (કિવન્ટલ/હે)	૫૦.૧૨
		ભાવ (₹/ કિવન્ટલ)	૧૪૬૪.૮૮
		આવક (₹)	૭૩૪૨૪.૭૮
૨	ગૌણ ઉત્પાદન	જથ્થો (કિવન્ટલ/હે)	૬૧.૬૪
		ભાવ (₹/ કિવન્ટલ)	૩૬૧૮.૮૧
		આવક (₹)	૨૨૩૭૦
૩	કુલ આવક	(₹)	૯૫૭૯૫

પત્રક-૫ મુજબ ઉનાળુ ડાંગરનું મુખ્ય ઉત્પાદન (દાણા) ૫૦.૧૨ કિવન્ટલ/હે અને ગૌણ ઉત્પાદન ૬૧.૬૪ કિવન્ટલ/હે મળેલ હતું. ખેડૂતોને ડાંગરનો સરેરાશ ભાવ ૧૪૬૫ ₹/કિવન્ટલ અને ગૌણ ઉત્પાદનનો ભાવ ૩૬૧૮ ₹/કિવન્ટલ મળેલ. આમ ઉનાળુ ડાંગરની ખેતીમાં મુખ્ય આવક ૭૩૪૨૫ ₹/હેક્ટર અને ગૌણ ઉત્પાદનની આવક ૨૨૩૭૦ ₹/હેક્ટર મળીને કુલ આવક ૯૫૭૯૫ ₹/હેક્ટર થયેલ.

પ્રતિ હેક્ટર થયેલ. ઉનાળુ ડાંગરની ખેતીમાં કિવન્ટલ દિઠ ઉત્પાદન ખર્ચ ₹ ૮૪૪ થયેલ તેની સામે સરેરાશ ભાવ ૧૪૬૫ ₹/કિવન્ટલ મળેલ. આમ ખર્ચ કરતા ભાવ વધુ મળેલ. આવક અને ખર્ચનો ગુણોત્તર કુલ ખર્ચ (ખર્ચ-સી_૧) સામે ૧:૧.૭૪ મળેલ એટલે કે ૧ ₹ ના ખર્ચ સામે ૭૪ પૈસા ચોખ્ખો નફો મળેલ.

પત્રક-૬: ડાંગર (ઉનાળુ)ની ખેતીમાં ઉત્પાદન ખર્ચ (₹/ કિવન્ટલ) તથા આવક:ખાવક ગુણોત્તર

વિગત	નફો ₹	ઉત્પાદન ખર્ચ (₹/ કિવન્ટલ)	આવક-ખર્ચનો ગુણોત્તર
ખર્ચ-એ	૬૫૬૩૧	૪૬૦	૧:૩.૧૮
ખર્ચ-બી	૫૬૮૨૮	૫૮૬	૧:૨.૪૬
ખર્ચ-સી _૧	૪૫૬૩૨	૭૬૭	૧:૧.૮૧
ખર્ચ-સી _૨	૪૦૬૧૬	૮૪૪	૧:૧.૭૪

પત્રક-૬ મુજબ કુલ આવકમાંથી ખર્ચ-એ બાદ કરતા નફો ₹ ૬૫૬૩૧ અને તમામ ખર્ચ એટલે કે ખર્ચ-સી_૧ બાદ કરતા ચોખ્ખો નફો ₹ ૪૦૬૧૬

રોપણ ડાંગરની જાતો

ડાંગરનો પાક એ જુદીજુદી હવામાન પરિસ્થિતિમાં ઉગાડાતો હોઈ જે તે વિવિધ જાતોની પાકવાના દિવસોના આધારે ભલામણ કરવામાં આવેલ છે.

- (૧) વહેલી પાકતી જાતો (૮૦ થી ૧૦૦ દિવસ) : એસ.કે.૨૦, જી.આર.૩, જી.આર.૪, જી.આર.૬, જી.આર.૭, જી.આર.૧૨, ગુર્જરી અને આઈ.આર.૨૮, જી.એ.આર.-૨, જી.એ.આર.-૩ અને મહિસાગર.
- (૨) મધ્યમ મોડી પાકતી જાતો (૧૦૦ થી ૧૨૦ દિવસ) : જી.આર.૧૧, જયા, આઈ.આર.૨૨, જી.આર.૧૦૩, જી.એ.આર.-૧૩, જી.એ.આર.-૧ (સુગંધિત), ઢાંડી અને એસ.એલ.આર.૫૧૨૧૪ (ક્ષાર પ્રતિકારક જાતો)
- (૩) મોડી પાકતી જાતો (૧૩૦ થી ૧૪૦ દિવસ) :
 - (ક) બિન સુગંધિત : મસુરી
 - (ખ) સુગંધિત : જી.આર.૧૦૧, જી.આર.૧૦૨, નર્મદા અને જી.આર.૧૦૪.

મકાઈ

મકાઈનો પાક ભારતમાં ઘઉં અને ડાંગર પછી ત્રીજા ક્રમનો મહત્વનો ધાન્ય પાક ગણાય છે. વિશ્વ કક્ષાએ મકાઈનો સૌથી મોટો ઉત્પાદક દેશ અમેરિકા છે. જે વિશ્વના કુલ ઉત્પાદનનો લગભગ ૪૨ % હિસ્સો ધરાવે છે. મકાઈના વૈશ્વિક ઉત્પાદનમાં ભારતનો ક્રમ છઠ્ઠો છે. ભારતમાં મકાઈનું વાવેતર ૮૬.૭૦ લાખ હેક્ટરમાં થાય છે જેમાંથી ૨૨૨.૬૦ લાખ ટન ઉત્પાદન મળે છે. ગુજરાતમાં સને ૨૦૧૨-૧૩માં ૪.૫૮ લાખ હેક્ટરમાં મકાઈનું વાવેતર થયેલ જેમાં

થી ૭.૯૦ લાખ ટન ઉત્પાદન મળેલ. ભારત દેશમાં મકાઈની ઉત્પાદકતા ૨૫૬૬ કિ.ગ્રા./હે અને ગુજરાત રાજ્યની મકાઈની ઉત્પાદકતા ૧૭૨૭ કિ.ગ્રા./હે છે. ગુજરાત રાજ્યમાં દાહોદ, પંચમહાલ અને વડોદરા જીલ્લા મકાઈના વાવેતરમાં મોખરાનું સ્થાન ધરાવે છે.

ગુજરાતમાં મકાઈની ખેતીમાં વર્ષ ૨૦૧૪-૧૫ માં થયેલ ખર્ચ અને આવક-જાવક પત્રક ૧,૨ અને ૩ માં આપવામાં આવેલ છે.

પત્રક-૧ : ખરીફ મકાઈનું ખેતી ખર્ચ (હેક્ટર દીઠ)

ક્રમ	વિગત	યુનિટ	જથ્થો	ખર્ચ ₹	કુલ ખર્ચના (%)
૧	મજૂર (ભાડાના)	માનવ દિન	૩૭.૦૦	૫૭૩૭	૧૯.૧૯
૨	બળદ	જોડી / દિન	૪.૦૦	૧૪૭૪	૪.૯૩
૩	બિયારણ	કિલો	૨૫.૫૦	૮૯૩	૨.૯૯
૪	છાણીયુ ખાતર	ટન	૩૦૦૮	૨૨૩૬	૭.૪૮
૫	રાસાયણિક ખાતર			૨૩૭૨	૭.૯૪
૬	પિયત			૦	૦.૦૦
૭	જંતુનાશક/રોગનાશક દવા			૫૯૧	૧.૯૮
૮	પરચૂરણ ખર્ચ			૨૮૯૦	૯.૬૭
૯	ઘસારો			૪૦૮	૧.૩૭
૧૦	ચાલુ મૂડીનું વ્યાજ			૬૬૪	૨.૨૨
૧૧	ખર્ચ-એ			૧૭૨૬૫	૫૭.૭૭
૧૨	પોતાની જમીનનું ભાડુ			૫૧૮૩	૧૭.૩૪
૧૩	સ્થાયી મૂડીનું વ્યાજ			૩૦૧	૧.૦૧
૧૪	ખર્ચ-બી			૨૨૭૫૨	૭૬.૧૨
૧૫	મજૂર (ઘરના)	માનવ દિન	૩૧.૨૫	૪૪૧૯	૧૪.૭૯
૧૬	ખર્ચ-સી			૨૭૧૭૧	૯૦.૯૧
૧૭	વ્યવસ્થાપન ખર્ચ			૨૭૧૭	૯.૦૯
૧૮	ખર્ચ-સી			૨૯૮૮૮	૧૦૦.૦૦
	કુલ મજૂર (૧ + ૧૫)	માનવ દિન	૬૮.૨૫	૧૦૧૫૬	૩૩.૯૮

પત્રક-૧માં જણાવ્યા પ્રમાણે મકાઈ ખર્ચ મજૂર (₹ ૧૦૧૫૬), પોતાની જમીનનું ભાડુ ની ખેતીમાં ખર્ચ-એ, ખર્ચ-બી, ખર્ચ-સી, અને (₹ ૫૧૮૩) અને રાસાયણિક ખાતર (₹ ૨૩૭૨) નો ખર્ચ-સી, અનુક્રમે ₹ ૧૭૨૬૫, ૨૨૭૫૨, ૨૭૧૭૧ સમાવેશ થાય છે. અને ૨૯૮૮૮ પ્રતિ હેક્ટર થયેલ. જેમાં સૌથી વધુ

પત્રક-૨ : મકાઈની ખેતીમાં ઉત્પાદન અને આવક (હેક્ટર દીઠ)

૧	મુખ્ય ઉત્પાદન	જથ્થો (કિવન્ટલ/હે)	૧૫.૬૧
		ભાવ (₹/ કિવન્ટલ)	૧૪૩૪
		આવક (₹)	૨૨૩૮૪.૭૪
૨	ગૌણ ઉત્પાદન	જથ્થો (કિવન્ટલ/હે)	૨૯.૫૩
		ભાવ (₹/ કિવન્ટલ)	૮૯.૪૩
		આવક (₹)	૨૬૪૧
૩	કુલ આવક	(₹)	૨૫૦૨૬

પત્રક-૨ મુજબ મકાઈનું મુખ્ય ઉત્પાદન (દાણા) ૧૫.૬૧ કિવન્ટલ/હે અને ગૌણ ઉત્પાદન ૨૯.૫૩ કિવન્ટલ/હે મળેલ હતું. ખેડૂતોને મકાઈ નો સરેરાશ ભાવ ૧૪૩૪ ₹/કિવન્ટલ અને ગૌણ ઉત્પાદનનો ભાવ ૮૯ ₹/કિવન્ટલ મળેલ. આમ મકાઈની ખેતીમાં મુખ્ય આવક ૨૨૩૮૫ ₹/હેક્ટર અને ગૌણ ઉત્પાદનની આવક ૨૬૪૧ ₹/હેક્ટર મળીને કુલ આવક ૨૫૦૨૬ ₹/હેક્ટર થયેલ.

બાદ કરતા નફો ₹ ૭૭૬૧ થયેલ જ્યારે તમામ ખર્ચ એટલે કે ખર્ચ-સી, બાદ કરતા ₹ ૪૮૬૨ પ્રતિ હેક્ટર ખોટ થયેલ. મકાઈની ખેતીમાં કિવન્ટલ દિઠ ઉત્પાદન ખર્ચ ₹ ૧૭૧૩ થયેલ તેની સામે સરેરાશ ભાવ ૧૪૩૪ ₹/કિવન્ટલ મળેલ. આમ ખર્ચ કરતા ભાવ ઓછા મળેલ. આવક અને ખર્ચનો ગુણોત્તર કુલ ખર્ચ (ખર્ચ-સી) સામે ૧:૦.૮૪મળેલ એટલે કે ૧ ₹ ના ખર્ચ સામે ૧૬ પૈસા ની ખોટ થયેલ.

પત્રક-૩: મકાઈની ખેતીમાં ઉત્પાદન ખર્ચ (₹/કિવન્ટલ) તથા આવક:ખર્ચ ગુણોત્તર

વિગત	નફો ₹	ઉત્પાદન ખર્ચ (₹/ કિવન્ટલ)	આવક-ખર્ચ નો ગુણોત્તર
ખર્ચ-એ	૭૭૬૧	૯૮૯	૧:૧.૪૫
ખર્ચ-બી	૨૨૭૪	૧૩૦૪	૧:૧.૧૦
ખર્ચ-સી _૧	- ૨૧૪૫	૧૫૫૭	૧:૦.૮૨
ખર્ચ-સી _૨	- ૪૮૬૨	૧૭૧૩	૧:૦.૮૪

પત્રક-૩ મુજબ કુલ આવકમાંથી ખર્ચ-એ

: મકાઈની જાતો :

સંયોજીત જાતો : ગુજરાત મકાઈ-૨, ગુજરાત મકાઈ-૪, ગુજરાત મકાઈ-૬ નર્મદામોતી, માધુરી (લીલા ડોડા માટે મીઠી મકાઈ), વીન ઓરેન્જ સ્વીટ કોર્ન (લીલા ડોડા માટે), અંબર પોપકોર્ન (ઘાણી માટે જાત).

સંકર જાતો : ગુજરાત આણંદ પીળી સંકર મકાઈ-૧ (GAYMH-1), ગુજરાત આણંદ સફેદ સંકર મકાઈ-૨ (GAWMH-2), HQPM-1 (કવોલિટી પ્રોટીનવાળી સંકર જાત).

બાજરા

ભારતમાં બાજરાનું વાવેતર ૭૩.૦ લાખ હેક્ટરમાં થાય છે જેમાંથી ૮૭.૪ લાખ ટન ઉત્પાદન મળે છે. ગુજરાતમાં સને ૨૦૧૨-૧૩માં ૫.૯૯ લાખ હેક્ટરમાં બાજરાનું વાવેતર થયેલ જેમાંથી ૧૦.૪૫ લાખ ટન ઉત્પાદન મળેલ. ભારત દેશમાં બાજરાની ઉત્પાદકતા ૧૧૯૮ કિ.ગ્રા./હે અને ગુજરાત રાજ્યની બાજરાની ઉત્પાદકતા ૧૭૪૩ કિ.ગ્રા./હે છે. ગુજરાત રાજ્યમાં બનાસકાંઠા, ખેડા

અને આણંદ જીલ્લા બાજરાના વાવેતરમાં મોખરાનું સ્થાન ધરાવે છે.

ગુજરાતમાં બાજરાની ખેતી ખરીફ તેમજ ઉનાળુ એમ બે ઋતુમાં થાય છે. જે પૈકી ખરીફ બાજરાની ખેતીમાં વર્ષ ૨૦૧૪-૧૫ માં થયેલ ખર્ચ અને આવક-જાવક પત્રક ૧,૨ અને ૩ માં આપવામાં આવેલ છે.

પત્રક-૧: ખરીફ બાજરાનું ખેતી ખર્ચ (હેક્ટર દીઠ)

ક્રમ	વિગત	યુનિટ	જથ્થો	ખર્ચ ₹	કુલ ખર્ચના (%)
૧	મજૂર (ભાડાના)	માનવ દિન	૩૨	૫૪૮૧	૧૩.૬૫
૨	બળદ	જોડી / દિન	૬	૨૮૫૦	૭.૦૮
૩	બિયારણ	કિલો	૮	૧૧૨૬	૨.૮૦
૪	છાણીયુ ખાતર	ટન	૪૦૦૦	૪૨૨૭	૧૦.૫૨
૫	રાસાયણિક ખાતર			૧૯૦૫	૪.૭૪
૬	પિયત			૮૧૩	૨.૦૨
૭	જંતુનાશક/રોગનાશક દવા			૨૧	૦.૦૫
૮	પરચૂરણ ખર્ચ			૫૮૭૬	૧૪.૬૩
૯	ઘસારો			૫૪૯	૧.૩૭
૧૦	ચાલુ મૂડીનું વ્યાજ			૯૧૪	૨.૨૮
૧૧	ખર્ચ-એ			૨૩૭૬૨	૫૯.૧૫
૧૨	પોતાની જમીનનું ભાડુ			૪૬૧૦	૧૧.૪૮
૧૩	સ્થાયી મૂડીનું વ્યાજ			૬૮૧	૧.૬૯
૧૪	ખર્ચ-બી			૨૯૦૫૩	૭૨.૩૨
૧૫	મજૂર (ઘરના)	માનવ દિન	૩૮	૭૪૬૮	૧૮.૫૯
૧૬	ખર્ચ-સી _૧			૩૬૫૨૧	૯૦.૯૧
૧૭	વ્યવસ્થાપન ખર્ચ			૩૬૫૨	૯.૦૯
૧૮	ખર્ચ-સી _૨			૪૦૧૭૩	૧૦૦.૦૦
કુલ મજૂર (૧ + ૧૫)		માનવ દિન	૭૦	૧૨૯૪૯	૩૨.૨૪

પત્રક-૧માં જણાવ્યા પ્રમાણે ખરીફ સૌથી વધુ ખર્ચ મજૂર (₹ ૧૨૮૪૮), પોતાની બાજરાની ખેતીમાં ખર્ચ-એ, ખર્ચ-બી, ખર્ચ-સી, જમીનનું ભાડુ (₹ ૪૬૧૦) અને છાણીયુ ખાતર અને ખર્ચ-સી, અનુક્રમે ₹ ૨૩૭૬૨, ૨૮૦૫૩, (₹ ૪૨૨૭) નો સમાવેશ થાય છે. ૩૬૫૨૧ અને ૪૦૧૭૩ પ્રતિ હેક્ટર થયેલ. જેમાં

પત્રક-૨: ખરીફ બાજરાની ખેતીમાં ઉત્પાદન અને આવક (હેક્ટર દીઠ)

૧	મુખ્ય ઉત્પાદન	જથ્થો (કિવન્ટલ/હે)	૧૭.૨૬
		ભાવ (₹/ કિવન્ટલ)	૧૨૧૮
		આવક (₹)	૨૧૦૩૨
૨	ગૌણ ઉત્પાદન	જથ્થો (કિવન્ટલ/હે)	૨૭.૨૨
		ભાવ (₹/ કિવન્ટલ)	૨૬૨.૨૬
		આવક (₹)	૭૧૪૭
૩	કુલ આવક	(₹)	૨૮૧૭૮

પત્રક-૨ મુજબ ખરીફ બાજરાનું મુખ્ય ઉત્પાદન (દાણા) ૧૭.૨૬ કિવન્ટલ/હે અને ગૌણ ઉત્પાદન ૨૭.૨૨ કવીન્ટલ/હે મળેલ હતું. ખેડૂતોને ખરીફ બાજરાનો સરેરાશ ભાવ ૧૨૧૮ ₹/કિવન્ટલ અને ગૌણ ઉત્પાદનનો ભાવ ૨૬૨ ₹/કિવન્ટલ મળેલ. આમ ખરીફ બાજરાની ખેતીમાં મુખ્ય આવક ૨૧૦૩૨ ₹/હેક્ટર અને ગૌણ ઉત્પાદનની આવક ૭૧૪૭ ₹/હેક્ટર મળીને કુલ આવક ૨૮૧૭૮ ₹/હેક્ટર થયેલ.

પત્રક-૩ મુજબ કુલ આવકમાંથી ખર્ચ-એ બાદ કરતા નફો ₹ ૪૪૧૭ થયેલ જ્યારે તમામ ખર્ચ એટલે કે ખર્ચ-સી, બાદ કરતા ₹ ૧૧૮૮૪ પ્રતિ હેક્ટર ખોટ થયેલ. ખરીફ બાજરાની ખેતીમાં કિવન્ટલ દિઠ ઉત્પાદન ખર્ચ ₹ ૧૭૩૭ થયેલ તેની સામે સરેરાશ ભાવ ₹ ૧૨૧૮ ₹/કિવન્ટલ મળેલ. આમ ખર્ચ કરતા ભાવ ઓછા મળેલ. આવક અને ખર્ચનો ગુણોત્તર કુલ ખર્ચ (ખર્ચ-સી) સામે ૧:૦.૭૦ મળેલ એટલે કે ૧ ₹ ના ખર્ચ સામે ૩૦ પૈસાની ખોટ થયેલ.

પત્રક-૩: ખરીફ બાજરાની ખેતીમાં ઉત્પાદન ખર્ચ (₹/ કિવન્ટલ) તથા આવક:ખર્ચ ગુણોત્તર

વિગત	નફો ₹	ઉત્પાદન ખર્ચ (₹/ કિવન્ટલ)	આવક-ખર્ચ નો ગુણોત્તર
ખર્ચ-એ	૪૪૧૭	૧૦૨૮	૧:૧.૧૮
ખર્ચ-બી	- ૮૭૪	૧૨૫૬	૧:૦.૮૭
ખર્ચ-સી _૧	- ૮૩૪૨	૧૫૭૮	૧:૦.૭૭
ખર્ચ-સી _૨	- ૧૧૮૮૪	૧૭૩૭	૧:૦.૭૦

ઉનાળુ બાજરાની ખેતીમાં વર્ષ ૨૦૧૩-૧૪માં થયેલ ખર્ચ અને આવક-ખર્ચ પત્રક ૪,૫ અને ૬ માં આપવામાં આવેલ છે.

: ચોમાસુ બાજરાની જાતો :
 જીએચબી-૫૫૮, જીએચબી-૫૭૭, જીએચબી-૫૩૮, જીએચબી-૭૧૯, જીએચબી-૭૪૪, જીએચબી-૭૩૨.

પત્રક-૪: ઉનાળુ બાજરાની ખેતી ખર્ચ (હેક્ટર દીઠ)

ક્રમ	વિગત	યુનિટ	જથ્થો	ખર્ચ ₹	કુલ ખર્ચના (%)
૧	મજૂર (ભાડાના)	માનવ દિન	૫૦.૦૦	૬૯૫૫	૧૫.૬૪
૨	બળદ	જોડી / દિન	૩.૦૦	૧૦૫૪	૨.૩૭
૩	બિયારણ	કિલો	૮.૫૦	૧૮૦૦	૪.૦૫
૪	છાણીયુ ખાતર	ટન	૨૪૭૮	૧૫૫૩	૩.૪૯
૫	રાસાયણિક ખાતર			૨૭૫૧	૬.૧૯
૬	પિયત			૮૫૮૬	૧૯.૩૧
૭	જંતુનાશક/રોગનાશક દવા			૦	૦.૦૦
૮	પરચૂરણ ખર્ચ			૪૬૨૧	૧૦.૩૯
૯	ઘસારો			૩૯૪	૦.૯૯
૧૦	ચાલુ મૂડીનું વ્યાજ			૧૧૦૯	૨.૪૯
૧૧	ખર્ચ-એ			૨૮૮૨૩	૬૪.૮૨
૧૨	પોતાની જમીનનું ભાડુ			૬૦૩૧	૧૩.૫૭
૧૩	સ્થાયી મૂડીનું વ્યાજ			૪૫૪	૧.૦૨
૧૪	ખર્ચ-બી			૩૫૩૦૮	૭૯.૪૧
૧૫	મજૂર (ઘરના)	માનવ દિન	૪૨.૭૫	૫૧૧૪	૧૧.૫૦
૧૬	ખર્ચ-સી _૧			૪૦૪૨૨	૯૦.૯૧
૧૭	વ્યવસ્થાપન ખર્ચ			૪૦૪૨	૯.૦૯
૧૮	ખર્ચ-સી _૨			૪૪૪૬૪	૧૦૦.૦૦
	કુલ મજૂર (૧ + ૧૫)	માનવ દિન	૯૨.૭૫	૧૨૦૬૯	૨૭.૧૪

પત્રક-૪માં જણાવ્યા પ્રમાણે ઉનાળુ બાજરાની ખેતીમાં ખર્ચ-એ, ખર્ચ-બી, ખર્ચ-સી_૧ અને ખર્ચ-સી_૨ અનુક્રમે ₹ ૨૮૮૨૩, ૩૫૩૦૮, ૪૦૪૨૨ અને ૪૪૪૬૪ પ્રતિ હેક્ટર થયેલ જેમાં સૌથી વધુ ખર્ચ મજૂર (₹ ૧૨૦૬૯), પિયત (₹ ૮૫૮૬) અને પોતાની જમીનનું ભાડુ (₹ ૬૦૩૧) નો સમાવેશ થાય છે.

પત્રક-૫: ઉનાળુ બાજરાની ખેતીમાં ઉત્પાદન અને આવક (હેક્ટર દીઠ)

૧	મુખ્ય ઉત્પાદન	જથ્થો (કિવન્ટલ/હે)	૩૧.૭૭
		ભાવ (₹/ કિવન્ટલ)	૧૧૬૨
		આવક (₹)	૩૬૯૨૦
૨	ગૌણ ઉત્પાદન	જથ્થો (કિવન્ટલ/હે)	૫૨.૭૭
		ભાવ (₹/ કિવન્ટલ)	૨૮૩.૨૧
		આવક (₹)	૧૪૯૪૫
૩	કુલ આવક	(₹)	૫૧૮૬૫

પત્રક-૫ મુજબ ઉનાળુ બાજરાનું મુખ્ય ઉત્પાદન (દાણા) ૩૧.૭૭ કિવન્ટલ/હે અને ગૌણ ઉત્પાદન ૫૨.૭૭ કવીન્ટલ/હે મળેલ હતું. ખેડૂતોને ઉનાળુ બાજરાનો સરેરાશ ભાવ ૧૧૬૨ ₹/કિવન્ટલ અને ગૌણ ઉત્પાદનનો ભાવ ૨૮૩ ₹/કવીન્ટલ મળેલ. આમ ઉનાળુ બાજરાની ખેતીમાં મુખ્ય આવક ૩૬૯૨૦ ₹/હેક્ટર અને ગૌણ ઉત્પાદનની આવક ૧૪૯૪૫ ₹/હેક્ટર મળીને કુલ આવક ૫૧૮૬૫ ₹/હેક્ટર થયેલ.

પત્રક-૬: બાજરા (ઉનાળુ)ની ખેતીમાં ઉત્પાદન ખર્ચ (₹/ કિવન્ટલ) તથા આવક:ખાવક ગુણોત્તર

વિગત	નફો ₹	ઉત્પાદન ખર્ચ (₹/ કિવન્ટલ)	આવક- ખર્ચ નો ગુણોત્તર
ખર્ચ-એ	૨૩૦૪૩	૬૪૬	૧:૧.૮૦
ખર્ચ-બી	૧૬૫૫૮	૭૯૧	૧:૧.૪૭
ખર્ચ-સી _૧	૧૧૪૪૪	૮૦૬	૧:૧.૨૮
ખર્ચ-સી _૨	૭૪૦૧	૮૯૬	૧:૧.૧૭

પત્રક-૬ મુજબ કુલ આવકમાંથી ખર્ચ-એ બાદ કરતા નફો ₹ ૨૩૦૪૩ અને તમામ ખર્ચ એટલે કે ખર્ચ-સી_૧ બાદ કરતા ચોખ્ખો નફો ₹ ૭૪૦૧ પ્રતિ હેક્ટર થયેલ. ઉનાળુ બાજરાની ખેતીમાં કિવન્ટલ દિઠ ઉત્પાદન ખર્ચ ₹ ૮૯૬ થયેલ તેની સામે સરેરાશ ભાવ ૧૧૬૨ ₹/કિવન્ટલ મળેલ. આમ ખર્ચ કરતા ભાવ વધુ મળેલ. આવક અને ખર્ચનો ગુણોત્તર કુલ ખર્ચ (ખર્ચ-સી_૧) સામે ૧:૧.૧૭ મળેલ એટલે કે ૧ ₹ ના ખર્ચ સામે ૧૭ પૈસા ચોખ્ખો નફો મળેલ.

અનુભવ ટ્રાયકોડર્મા

આ સી.આય.બી. અને આર.સી., નવી દિલ્હી રજિસ્ટર્ડ ટ્રાયકોડર્મા વીરીડીનું ઉત્પાદન છે. ટ્રાયકોડર્મા પાકમાં આવતા બીજ-જન્ય તેમજ જમીન-જન્ય રોગો જેવા કે સુકારો, મૂળનો કોહવારો, થડનો કોહવારો, ધરૂ મૃત્યુ વગેરેનું નિયંત્રણ કરે છે.

માવજત : ● **બીજ માવજત :** બીજને ટ્રાયકોડર્માથી ૧૦ ગ્રામ પ્રતિ કિલો બિયારણ પ્રમાણે વાવેતરના સમયે માવજત આપવી. ● **જમીન માવજત :** ૧.૨૫ કિલો ટ્રાયકોડર્મા ૧૨૫ કિલો સેન્દ્રિય ખાતર જેવી કે છાણિયું ખાતર અથવા દિવેલીના ખોળ સાથે સારી રીતે ભેળવીને ચાસમાં આપવું. ● **ધરૂને માવજત :** ૧ થી ૧.૫ કિલો ટ્રાયકોડર્મા ૧૦ લિટર પાણીમાં ઓગાળી દ્રાવણ કરી ધરૂના મૂળને દ્રાવણમાં ડૂબાડી રોપણી કરવી. કેળની ગાંઠો, શેરડીના કટકા વગેરેને પણ આ પ્રમાણે માવજત આપવી. ● ૧ કિલો ટ્રાયકોડર્માને ૫૦ કિલો છાણિયું ખાતર, વર્મિકમ્પોસ્ટ, દિવેલી, રાયડા, લીમડા વગેરના ખોળ સાથે સંવર્ધિત કરી શકાય છે.

: વધુ માહિતી માટે સંપર્ક :

સેન્ટર ફોર રિસર્ચ ઓન બાયો એજન્ટ્સ

વનસ્પતિ રોગશાસ્ત્ર વિભાગ

બં.અ. કૃષિ મહાવિદ્યાલય, આણંદ કૃષિ

યુનિવર્સિટી, આણંદ - ૩૮૮ ૧૧૦

ફોન : (૦૨૬૯૨) ૨૬૨૪૩૫

જુવાર

ભારતમાં જુવારનું વાવેતર ૬૨.૧૦ છે. ગુજરાત રાજ્યમાં તાપી, નર્મદા અને ભરૂચ લાખ હેક્ટરમાં થાય છે જેમાંથી ૫૨.૮૦ લાખ ટન જીલ્લા જુવારના વાવેતરમાં મોખરાનું સ્થાન ધરાવે ઉત્પાદન મળે છે. ગુજરાતમાં સને ૨૦૧૨-૧૩માં છે.

૦.૮૦ લાખ હેક્ટરમાં જુવારનું વાવેતર થયેલ જેમાં થી ૧.૦૭ લાખ ટન ઉત્પાદન મળેલ. ભારત દેશમાં જુવારની ઉત્પાદકતા ૮૫૦ કિ.ગ્રા./હે અને ગુજરાત રાજ્યની જુવારની ઉત્પાદકતા ૧૩૪૮ કિ.ગ્રા./હે

ગુજરાતમાં જુવારની ખેતીમાં વર્ષ ૨૦૧૪-૧૫માં થયેલ ખર્ચ અને આવક-જાવક પત્રક ૧,૨ અને ૩ માં આપવામાં આવેલ છે.

પત્રક-૧: જુવારનું ખેતી ખર્ચ (હેક્ટર દીઠ)

ક્રમ	વિગત	યુનિટ	જથ્થો	ખર્ચ ₹	કુલ ખર્ચના (%)
૧	મજૂર (ભાડાના)	માનવ દિન	૪૮.૭૫	૭૫૭૫	૨૬.૮૩
૨	બળદ	જોડી / દિન	૧૩.૫૦	૪૫૭૮	૧૬.૨૨
૩	બિયારણ	કિલો	૧૪.૨૫	૬૬૮	૨.૩૭
૪	છાણીયુ ખાતર	ટન	૧૩૮	૬૮	૦.૨૪
૫	રાસાયણિક ખાતર			૧૫૪૩	૫.૪૬
૬	પિયત			૦	૦
૭	જંતુનાશક/રોગનાશક દવા			૦	૦
૮	પરચૂરણ ખર્ચ			૧૨૦૮	૪.૨૮
૯	ઘસારો			૧૩૫	૦.૪૮
૧૦	ચાલુ મૂડીનું વ્યાજ			૬૩૧	૨.૨૩
૧૧	ખર્ચ-એ			૧૬૪૦૮	૫૮.૧૧
૧૨	પોતાની જમીનનું ભાડુ			૫૭૫૮	૨૦.૩૮
૧૩	સ્થાયી મૂડીનું વ્યાજ			૬૭	૦.૨૪
૧૪	ખર્ચ-બી			૨૨૨૩૪	૭૮.૭૪
૧૫	મજૂર (ઘરના)	માનવ દિન	૨૨.૨૫	૩૪૩૫	૧૨.૧૭
૧૬	ખર્ચ-સી _૧			૨૫૬૬૮	૮૦.૮૧
૧૭	વ્યવસ્થાપન ખર્ચ			૨૫૬૭	૮.૦૮
૧૮	ખર્ચ-સી _૨			૨૮૨૩૬	૧૦૦.૦૦
	કુલ મજૂર (૧ + ૧૫)	માનવ દિન	૭૨	૧૧૦૧૦	૩૮.૦૦

પત્રક-૧માં જણાવ્યા પ્રમાણે જુવારની ખર્ચ મજૂર (₹ ૧૧૦૧૦), પોતાની જમીનનું ભાડુ ખેતીમાં ખર્ચ-એ, ખર્ચ-બી, ખર્ચ-સી, અને (₹ ૫૭૫૯) અને બળદ (₹ ૪૫૭૯) નો સમાવેશ ખર્ચ-સી, અનુક્રમે ₹ ૧૬૪૦૮, ૨૨૨૩૪, ૨૫૬૬૯ થાય છે. અને ૨૮૨૩૬ પ્રતિ હેક્ટર થયેલ. જેમાં સૌથી વધુ

પત્રક-૨: જુવારની ખેતીમાં ઉત્પાદન અને આવક (હેક્ટર દીઠ)

૧	મુખ્ય ઉત્પાદન	જથ્થો (કિવન્ટલ/હે)	૧૦.૪૧
		ભાવ (₹/ કિવન્ટલ)	૩૫૫૩.૨૨
		આવક (₹)	૩૬૯૮૯.૦૨
૨	ગૌણ ઉત્પાદન	જથ્થો (કિવન્ટલ/હે)	૧૪.૫૬
		ભાવ (₹/ કિવન્ટલ)	૪૦૫.૭૬
		આવક (₹)	૫૯૦૮
૩	કુલ આવક	(₹)	૪૨૮૯૭

પત્રક-૨ મુજબ જુવારનું મુખ્ય ઉત્પાદન (દાણા) ૧૦.૪૧ કિવન્ટલ/હે અને ગૌણ ઉત્પાદન ૧૪.૫૬ કીવન્ટલ/હે મળેલ હતું. ખેડૂતોને જુવારનો સરેરાશ ભાવ ૩૫૫૩ ₹/કિવન્ટલ અને ગૌણ ઉત્પાદનનો ભાવ ૪૦૬ ₹/કીવન્ટલ મળેલ. આમ જુવારની ખેતીમાં મુખ્ય આવક ૩૬૯૮૯ ₹/હેક્ટર અને ગૌણ ઉત્પાદનની આવક ૫૯૦૮ ₹/હેક્ટર મળેલ. કુલ આવક ૪૨૮૯૭ ₹/હેક્ટર થયેલ.

કે ખર્ચ-સી, બાદ કરતા ચોખ્ખો નફો ₹ ૧૪૬૬૧ પ્રતિ હેક્ટર થયેલ. જુવારની ખેતીમાં કિવન્ટલ દિઠ ઉત્પાદન ખર્ચ ₹ ૨૩૩૯ થયેલ તેની સામે સરેરાશ ભાવ ૩૫૫૩ ₹/કિવન્ટલ મળેલ. આમ ખર્ચ કરતા ભાવ વધુ મળેલ. આવક અને ખર્ચનો ગુણોત્તર કુલ ખર્ચ (ખર્ચ-સી) સામે ૧:૧.૫૨ મળેલ એટલે કે ૧ ₹ ના ખર્ચ સામે ૫૨ પૈસા ચોખ્ખો નફો મળેલ.

પત્રક-૩: જુવારની ખેતીમાં ઉત્પાદન ખર્ચ (₹/ કિવન્ટલ) તથા આવક:ખર્ચ ગુણોત્તર

વિગત	નફો	ઉત્પાદન ખર્ચ (₹/ કિવન્ટલ)	આવક - ખર્ચનો ગુણોત્તર
ખર્ચ-એ	૨૬૪૮૯	૧૩૫૯	૧:૨.૬૧
ખર્ચ-બી	૨૦૬૬૩	૧૮૪૨	૧:૧.૯૩
ખર્ચ-સી _૧	૧૭૨૨૮	૨૧૨૬	૧:૧.૬૭
ખર્ચ-સી _૨	૧૪૬૬૧	૨૩૩૯	૧:૧.૫૨

પત્રક-૩ મુજબ કુલ આવકમાંથી ખર્ચ-એ બાદ કરતા નફો ₹ ૨૬૪૮૯ અને તમામ ખર્ચ એટલે

“ખેતીમાં ખેડૂત અપનાવે ટપક, નહિ નીક નહિ પાળો સરવાળે દેખાય ખાસ્સો ફરક, ન પાવડો ન કોદાળી ઓછો ખર્ચ અને પાકમાં વૃદ્ધિ, નહિ કચરો નહિ પછાંટ મીઠી નીંદર ને સુખ સમૃદ્ધિ, પળપળનો એક નિશ્ચય બુંદ બુંદનો જળ સંચય, ન વધુ ન ઓછું બપ પૂરતું પાણી, ખેડૂતને ઘેર હરદમ ઉજાણી શ્રી ‘હરિ’ કહે છે સુખ-સમૃદ્ધિ લાવો તાણી ખેડૂતનો દિકરો વસાવે ટપક પિયત પદ્ધતિ, તો ઘર-ઘર રોજ દિવાળી”

- ડૉ. અરવિંદ પટેલ (હરિ)

ઘઉં

ઘઉંના ઉત્પાદનમાં વૈશ્વિક કક્ષાએ રશીયા, અમેરીકા અને ચીન પછી ભારત ચોથા ક્રમે આવે છે. વિશ્વના કુલ ઉત્પાદનમાં ભારતનો ફાળો લગભગ ૮.૭૦% જેટલો છે. ભારતમાં ઘઉંનું વાવેતર ૩૦૦ લાખ હેક્ટરમાં થાય છે જેમાંથી ૯૩૫ લાખ ટન ઉત્પાદન મળે છે. ગુજરાતમાં સને ૨૦૧૨-૧૩માં ૧૦.૨૩ લાખ હેક્ટરમાં ઘઉંનું વાવેતર થયેલ જેમાં થી ૨૯.૪૪ લાખ ટન ઉત્પાદન મળેલ. ભારત દેશમાં ઘઉંની ઉત્પાદકતા ૩૧૧૭ કિ.ગ્રા./હે અને ગુજરાત

રાજ્યની ઘઉંની ઉત્પાદકતા ૨૮૭૬ કિ.ગ્રા./હે છે. ગુજરાત રાજ્યમાં અમદાવાદ, સાબરકાંઠા અને બનાસકાંઠા જીલ્લા ઘઉંના વાવેતરમાં મોખરાનું સ્થાન ધરાવે છે.

ગુજરાતમાં ઘઉંની ખેતી પિયત તેમજ બિનપિયત રીતે થાય છે. જે પૈકી પિયત ઘઉંની ખેતીમાં વર્ષ ૨૦૧૩-૧૪ માં થયેલ ખર્ચ અને આવક-જાવક પત્રક ૧,૨ અને ૩ માં આપવામાં આવેલ છે.

પત્રક-૧ : પિયત ઘઉંનું ખેતી ખર્ચ (હેક્ટર દીઠ)

ક્રમ	વિગત	યુનિટ	જથ્થો	ખર્ચ ₹	કુલ ખર્ચના (%)
૧	મજૂર (ભાડાના)	માનવ દિન	૩૩	૫૩૬૧	૯.૫૦
૨	બળદ	જોડી / દિન	૩	૧૪૪૨	૨.૫૬
૩	બિયારણ	કિલો	૧૨૮	૩૬૯૦	૬.૫૪
૪	છાણીયુ ખાતર	ટન	૧૪૦૦	૧૨૨૪	૨.૧૭
૫	રાસાયણિક ખાતર			૪૪૮૧	૭.૯૪
૬	પિયત			૮૧૪૪	૧૪.૪૩
૭	જંતુનાશક/રોગનાશક દવા			૨૭૯	૦.૪૯
૮	પરચૂરણ ખર્ચ			૬૦૬૫	૧૦.૭૫
૯	ઘસારો			૫૪૪	૦.૯૬
૧૦	ચાલુ મૂડીનું વ્યાજ			૧૨૪૯	૨.૨૧
૧૧	ખર્ચ-એ			૩૨૪૭૯	૫૭.૫૫
૧૨	પોતાની જમીનનું ભાડું			૧૧૪૬૮	૨૦.૩૨
૧૩	સ્થાયી મૂડીનું વ્યાજ			૫૭૩	૧.૦૨
૧૪	ખર્ચ-બી			૪૪૫૨૦	૭૮.૮૯
૧૫	મજૂર (ઘરના)	માનવ દિન	૩૪	૬૭૮૨	૧૨.૦૨
૧૬	ખર્ચ-સી			૫૧૩૦૨	૯૦.૯૧
૧૭	વ્યવસ્થાપન ખર્ચ			૫૧૩૦	૯.૦૯
૧૮	ખર્ચ-સી			૫૬૪૩૨	૧૦૦.૦૦
	કુલ મજૂર (૧ + ૧૫)	માનવ દિન	૬૭	૧૨૧૪૩	૨૧.૫૨

પત્રક-૧માં જણાવ્યા પ્રમાણે પિયત ખર્ચ મજૂર (₹ ૧૨૧૪૩), પોતાની જમીનનું ભાડુ (₹ ૧૧૪૬૮) અને પિયત (₹ ૮૧૪૪) નો સમાવેશ ખર્ચ-સી અનુક્રમે ₹ ૩૨૪૭૯, ૪૪૫૨૦, ૫૧૩૦૨ થાય છે. અને ૫૬૪૩૨ પ્રતિ હેક્ટર થયેલ. જેમાં સૌથી વધુ

પત્રક-૨: પિયત ઘઉંની ખેતીમાં ઉત્પાદન અને આવક (હેક્ટર દીઠ)

૧	મુખ્ય ઉત્પાદન	જથ્થો (કિવન્ટલ/હે)	૪૦.૫૯
		ભાવ (₹/ કિવન્ટલ)	૧૬૪૩.૩૯
		આવક (₹)	૬૬૭૦૫.૨૦
૨	ગૌણ ઉત્પાદન	જથ્થો (કિવન્ટલ/હે)	૩૫.૮૩
		ભાવ (₹/ કિવન્ટલ)	૧૬૬.૧૧
		આવક (₹)	૫૯૫૨
૩	કુલ આવક	(₹)	૭૨૬૫૭

પત્રક-૨ મુજબ પિયત ઘઉંનું મુખ્ય ઉત્પાદન (દાણા) ૪૦.૫૯ કિવન્ટલ/હે અને ગૌણ ઉત્પાદન ૩૫.૮૩ કિવન્ટલ/હે મળેલ હતું. ખેડૂતોને પિયત ઘઉંનો સરેરાશ ભાવ ૧૬૪૩ ₹/કિવન્ટલ અને ગૌણ ઉત્પાદનનો ભાવ ૧૬૬ ₹/કિવન્ટલ મળેલ. આમ પિયત ઘઉંની ખેતીમાં મુખ્ય આવક ૬૬૭૦૫ ₹/હેક્ટર અને ગૌણ ઉત્પાદનની આવક ૫૯૫૨ ₹/હેક્ટર મળીને કુલ આવક ૭૨૬૫૭ ₹/હેક્ટર થયેલ.

પત્રક-૩: પિયત ઘઉંની ખેતીમાં ઉત્પાદન ખર્ચ (₹/કિવ) તથા આવક:જાવક ગુણોત્તર

વિગત	નફો ₹	ઉત્પાદન ખર્ચ (₹/ કિવન્ટલ)	આવક-ખર્ચ નો ગુણોત્તર
ખર્ચ-એ	૪૦૧૭૮	૬૫૪	૧:૨.૨૪
ખર્ચ-બી	૨૮૧૩૭	૯૫૦	૧:૧.૬૩
ખર્ચ-સી _૧	૨૧૩૫૫	૧૧૧૭	૧:૧.૪૨
ખર્ચ-સી _૨	૧૬૨૨૫	૧૨૪૪	૧:૧.૨૯

પત્રક-૩ મુજબ કુલ આવકમાંથી ખર્ચ-એ બાદ કરતા નફો ₹ ૪૦૧૭૮ અને તમામ ખર્ચ એટલે કે ખર્ચ-સી_૧ બાદ કરતા ચોખ્ખો નફો ₹ ૧૬૨૨૫ પ્રતિ હેક્ટર થયેલ. પિયત ઘઉંની ખેતીમાં કિવન્ટલ દિઠ ઉત્પાદન ખર્ચ ₹ ૧૨૪૪ થયેલ તેની સામે સરેરાશ ભાવ ૧૬૪૩ ₹/કિવન્ટલ મળેલ. આમ ખર્ચ કરતા ભાવ વધુ મળેલ. આવક અને ખર્ચનો ગુણોત્તર કુલ ખર્ચ (ખર્ચ-સી_૧) સામે ૧:૧.૨૯ મળેલ એટલે કે ૧ ₹ ના ખર્ચ સામે ૨૯ પૈસા ચોખ્ખો નફો મળેલ.

ગુજરાતમાં બિન-પિયત ઘઉંની ખેતીમાં વર્ષ ૨૦૧૪-૧૫ માં થયેલ ખર્ચ અને આવક-જાવક પત્રક ૪,૫ અને ૬ માં આપવામાં આવેલ છે.

: પિયત ઘઉંની જાતો :
 (ક) સમયસરની વાવણી : લોક-૧, જી.ડબલ્યુ-૪૯૬, ૫૦૩, ૨૭૩, ૩૨૨ અને ૩૬૬
 (ખ) વહેલી વાવણી : જી. ડબલ્યુ-૧૯૦, જી. ડબલ્યુ-૧૭૩

પત્રક-૪: બિન-પિયત ઘઉંનું ખેતી ખર્ચ (હેક્ટર દીઠ)

ક્રમ	વિગત	યુનિટ	જથ્થો	ખર્ચ ₹	કુલ ખર્ચના (%)
૧	મજૂર (ભાડાના)	માનવ દિન	૧૨	૧૮૩૩	૮.૧૫
૨	બળદ	જોડી / દિન	૪	૧૦૮૨	૫.૧૭
૩	બિયારણ	કિલો	૭૭	૨૩૦૨	૧૦.૮૩
૪	છાણીયુ ખાતર	ટન	૩૦૦	૨૫૬	૧.૨૧
૫	રાસાયણિક ખાતર			૪૫૦	૨.૧૩
૬	પિયત			૦	૦
૭	જંતુનાશક/રોગનાશક દવા			૦	૦
૮	પરચૂરણ ખર્ચ			૪૪૬૮	૨૧.૧૫
૯	ઘસારો			૧૬૪	૦.૭૮
૧૦	ચાલુ મૂડીનું વ્યાજ			૪૨૭	૨.૦૨
૧૧	ખર્ચ-એ			૧૧૦૮૨	૫૨.૫૧
૧૨	પોતાની જમીનનું ભાડુ			૪૮૬૦	૨૩.૪૮
૧૩	સ્થાયી મૂડીનું વ્યાજ			૩૦૩	૧.૪૪
૧૪	ખર્ચ-બી			૧૬૩૫૫	૭૭.૪૩
૧૫	મજૂર (ઘરના)	માનવ દિન	૧૩	૨૮૪૮	૧૩.૪૮
૧૬	ખર્ચ-સી _૧			૧૮૨૦૩	૯૦.૯૧
૧૭	વ્યવસ્થાપન ખર્ચ			૧૮૨૦	૯.૦૯
૧૮	ખર્ચ-સી _૨			૨૧૧૨૩	૧૦૦.૦૦
	કુલ મજૂર (૧ + ૧૫)	માનવ દિન	૨૫	૪૭૮૧	૨૨.૬૩

પત્રક-૪માં જણાવ્યા પ્રમાણે બિન-પિયત ખર્ચ મજૂર (₹ ૪૭૮૧), પોતાની જમીનનું ભાડુ ઘઉંની ખેતીમાં ખર્ચ-એ, ખર્ચ-બી, ખર્ચ-સી_૧ અને (₹ ૪૮૬૦) અને બિયારણ (₹ ૨૩૦૨)નો સમાવેશ ખર્ચ-સી_૨ અનુક્રમે ₹ ૧૧૦૮૨, ૧૬૩૫૫, ૧૮૨૦૩ થાય છે.
અને ૨૧૧૨૩ પ્રતિ હેક્ટર થયેલ. જેમાં સૌથી વધુ

ઘઉંમાં પિયત વ્યવસ્થા

પિયત ઘઉં : (૧) મુકૂટ મૂળ અવસ્થા (૧૮ થી ૨૧ દિવસે) (૨) ફૂટ અવસ્થા (૩૫ થી ૪૦ દિવસે)
(૩) ગાભે આવવાની અવસ્થા (૫૦ થી ૫૫ દિવસે) (૪) ફૂલ અવસ્થા (૬૫ થી ૭૦ દિવસે)
(૫) દૂધિયા દાણા અવસ્થા (૭૫ થી ૮૦ દિવસે)(૬) પોંક અવસ્થા (૯૦ થી ૯૫ દિવસે)

બિનપિયત ઘઉં : ત્રણ પિયતની સગવડ હોય તો અનુક્રમે ફૂટ, ફૂલ અને દાણા ભરાવાની અવસ્થાએ પિયત આપવા.

પત્રક-પ: બિન-પિયત ઘઉંની ખેતીમાં ઉત્પાદન અને આવક (હેક્ટર દીઠ)

૧	મુખ્ય ઉત્પાદન	જથ્થો (કિવન્ટલ/હે)	૧૩.૭૩
		ભાવ (₹/ કિવન્ટલ)	૨૦૬૨.૨૦
		આવક (₹)	૨૮૩૧૪
૨	ગૌણ ઉત્પાદન	જથ્થો (કિવન્ટલ/હે)	૯.૪૦
		ભાવ (₹/ કિવન્ટલ)	૩૨૬.૪૮
		આવક (₹)	૩૦૬૯
૩	કુલ આવક	(₹)	૩૧૩૮૩

પત્રક-૫ મુજબ બિન-પિયત ઘઉંનું મુખ્ય ઉત્પાદન (ઘાણા) ૧૩.૭૩ કિવન્ટલ/હે અને ગૌણ ઉત્પાદન ૯.૪૦ કવીન્ટલ/હે મળેલ હતું. ખેડૂતોને બિન-પિયત ઘઉંનો સરેરાશ ભાવ ૨૦૬૨ ₹/કિવન્ટલ અને ગૌણ ઉત્પાદનનો ભાવ ૩૨૬ ₹/કવીન્ટલ મળેલ. આમ બિન-પિયત ઘઉંની ખેતીમાં મુખ્ય આવક ૨૮૩૧૪ ₹/હેક્ટર અને ગૌણ ઉત્પાદનની આવક ૩૦૬૯ ₹/હેક્ટર મળીને કુલ આવક ૩૧૩૮૩ ₹/હેક્ટર થયેલ.

પ્રતિ હેક્ટર થયેલ. બિન-પિયત ઘઉંની ખેતીમાં કિવન્ટલ દિઠ ઉત્પાદન ખર્ચ ₹ ૧૩૧૫ થયેલ તેની સામે સરેરાશ ભાવ ૨૦૬૨ ₹/કિવન્ટલ મળેલ. આમ ખર્ચ કરતા ભાવ વધુ મળેલ. આવક અને ખર્ચનો ગુણોત્તર કુલ ખર્ચ (ખર્ચ-સી_૧) સામે ૧:૧.૪૯ મળેલ એટલે કે ૧ ₹ ના ખર્ચ સામે ૪૯ પૈસા ચોખ્ખો નફો મળેલ.

પત્રક-૬: બિન-પિયત ઘઉંની ખેતીમાં ઉત્પાદન ખર્ચ (₹/ કિવન્ટલ) તથા આવક:ખર્ચ ગુણોત્તર

વિગત	નફો ₹	ઉત્પાદન ખર્ચ (₹/ કિવન્ટલ)	આવક-ખર્ચ નો ગુણોત્તર
ખર્ચ-એ	૨૦૨૯૧	૫૮૪	૧:૨.૮૩
ખર્ચ-બી	૧૫૦૨૮	૯૬૮	૧:૧.૯૨
ખર્ચ-સી _૧	૧૨૧૮૦	૧૧૭૫	૧:૧.૬૩
ખર્ચ-સી _૨	૧૦૨૬૦	૧૩૧૫	૧:૧.૪૯

પત્રક-૬ મુજબ કુલ આવકમાંથી ખર્ચ-એ બાદ કરતા નફો ₹ ૨૦૨૯૧ અને તમામ ખર્ચ એટલે કે ખર્ચ-સી_૨ બાદ કરતા ચોખ્ખો નફો ₹ ૧૦૨૬૦

ટપક સિંચાઈ

ટપક સિંચાઈ પદ્ધતિમાં પાણી ટીપે ટીપે નિયંત્રિત, ધીમી ગતિએ અને લાંબા સમય સુધી, સામાન્ય રીતે કલાકો સુધી આપવામાં આવે છે. આ પાણીને પ્લાસ્ટિકની પાઈપ/ નળીઓ મારફતે છોડ સુધી નીચા દબાણ હેઠળ પહોંચવામાં આવે છે. આ પદ્ધતિ દ્વારા ૬૦ ટકા જેટલા પાણીનો બગાડ થતો અટકાવી શકાય છે. સૂક્ષ્મ સિંચાઈ પદ્ધતિમાં પાણી છોડના મૂળિયાં સુધી સીધું અને સતત ટીપાં દ્વારા આપવામાં આવે છે. અને ત્યાં મૂળિયાંના વિસ્તારમાં જરૂરી ભેજ જાળવી રાખે છે. આ પદ્ધતિમાં ધીમે ધીમે અને એકસરખો પાણી નો જથ્થો આપવામાં આવે છે. તેથી દરેક છોડની સરખા પ્રમાણમાં વૃદ્ધિ થાય છે. આ ઉપરાંત પાણી સીધું મૂળિયાં સુધી પહોંચે છે તેથી છોડની આજુબાજુ નીંદણ થતાં નથી. આ કારણને લીધે નીંદામણ માટે અને અન્ય રોગો માટેના બિનજરૂરી ખર્ચોથી બચી શકાય છે. સંશોધન દ્વારા જાણવા મળેલ છે કે ટપક સિંચાઈ દ્વારા ૫૦ થી ૭૦% સુધી પાણીની બચત થઈ શકે છે. તેમજ ૧૮ થી ૧૫૨ % સુધી ફળ અને શાકભાજીની ઉત્પાદનમાં વધારો પણ થાય છે.

તુવેર

ભારતમાં તુવેરનું વાવેતર ૩૮.૮૦ લાખ તુવેરની ઉત્પાદકતા ૧૧૮૫ કિ.ગ્રા./હે છે. ગુજરાત હેક્ટરમાં થાય છે જેમાંથી ૩૦.૨૦ લાખ ટન ઉત્પાદન રાજ્યમાં વડોદરા, ભરૂચ અને નર્મદા જીલ્લા મળે છે. ગુજરાતમાં સને ૨૦૧૨-૧૩માં ૨.૨૮ તુવેરના વાવેતરમાં મોખરાનું સ્થાન ધરાવે છે. લાખ હેક્ટરમાં તુવેરનું વાવેતર થયેલ જેમાંથી ૨.૭૦ ગુજરાતમાં તુવેરની ખેતીમાં વર્ષ ૨૦૧૪-૧૫ માં થયેલ ખર્ચ અને આવક-જાવક લાખ ટન ઉત્પાદન મળેલ. ભારત દેશમાં તુવેરની ૨૦૧૪-૧૫ માં થયેલ ખર્ચ અને આવક-જાવક ઉત્પાદકતા ૭૭૬ કિ.ગ્રા./હે અને ગુજરાત રાજ્યની પત્રક ૧,૨ અને ૩ માં આપવામાં આવેલ છે.

પત્રક-૧: તુવેરનું ખેતી ખર્ચ (હેક્ટર દીઠ)

ક્રમ	વિગત	યુનિટ	જથ્થો	ખર્ચ ₹	કુલ ખર્ચના (%)
૧	મજૂર (ભાડાના)	માનવ દિન	૪૦.૭૫	૭૩૫૬	૧૫.૮૬
૨	બળદ	જોડી / દિન	૬.૭૫	૩૩૧૩	૭.૧૮
૩	બિયારણ	કિલો	૧૨.૭૭	૧૦૮૭	૨.૩૮
૪	છાણીયુ ખાતર	ટન	૧૨૦૦	૧૬૫૦	૩.૫૮
૫	રાસાયણિક ખાતર			૨૭૮૧	૬.૦૩
૬	પિયત			૧૮૫૩	૪.૦૨
૭	જંતુનાશક/રોગનાશક દવા			૧૬૪૬	૩.૫૭
૮	પરચૂરણ ખર્ચ			૩૩૫૫	૭.૨૮
૯	ઘસારો			૨૪૮	૦.૫૪
૧૦	ચાલુ મૂડીનું વ્યાજ			૧૬૫૧	૩.૫૮
૧૧	ખર્ચ-એ			૨૪૮૫૧	૫૪.૧૩
૧૨	પોતાની જમીનનું ભાડુ			૧૦૭૬૦	૨૩.૩૪
૧૩	સ્થાયી મૂડીનું વ્યાજ			૪૪૦	૦.૯૬
૧૪	ખર્ચ-બી			૩૬૧૫૧	૭૮.૪૩
૧૫	મજૂર (ઘરના)	માનવ દિન	૩૦.૦૦	૫૭૫૩	૧૨.૪૮
૧૬	ખર્ચ-સી _૧			૪૧૮૦૫	૯૦.૯૧
૧૭	વ્યવસ્થાપન ખર્ચ			૪૧૮૦	૯.૦૯
૧૮	ખર્ચ-સી _૨			૪૬૦૮૫	૧૦૦.૦૦
	કુલ મજૂર (૧ + ૧૫)	માનવ દિન	૭૦.૭૫	૧૩૧૦૯	૨૮.૪૪

પત્રક-૧માં જણાવ્યા પ્રમાણે તુવેરની ખર્ચ મજૂર (₹ ૧૩૧૦૮), પોતાની જમીનનું ભાડુ (₹ ખેતીમાં ખર્ચ-એ, ખર્ચ-બી, ખર્ચ-સી, અને ૧૦૭૬૦) અને બળદ (₹ ૩૩૧૩) નો સમાવેશ થાય ખર્ચ-સી, અનુક્રમે ₹ ૨૪૮૫૧, ૩૬૧૫૧, ૪૧૮૦૫ છે. અને ૪૬૦૮૫ પ્રતિ હેક્ટર થયેલ. જેમાં સૌથી વધુ

પત્રક-૨: તુવેરની ખેતીમાં ઉત્પાદન અને આવક (હેક્ટર દીઠ)

૧	મુખ્ય ઉત્પાદન	જથ્થો (કિવન્ટલ/હે)	૧૩.૩૪
		ભાવ (₹/ કિવન્ટલ)	૫૪૬૩.૮૭
		આવક (₹)	૭૨૮૮૮.૦૨
૨	ગૌણ ઉત્પાદન	જથ્થો (કિવન્ટલ/હે)	૧૩.૦૮
		ભાવ (₹/ કિવન્ટલ)	૪૦૦.૩૮
		આવક (₹)	૫૨૩૭
૩	કુલ આવક	(₹)	૭૮૧૨૫

પત્રક-૨ મુજબ તુવેરનું મુખ્ય ઉત્પાદન (દાણા) ૧૩.૩૪ કિવન્ટલ/હે અને ગૌણ ઉત્પાદન ૧૩.૦૮ કિવન્ટલ/હે મળેલ હતું. ખેડૂતોને તુવેરનો સરેરાશ ભાવ ૫૪૬૪ ₹/કિવન્ટલ અને ગૌણ ઉત્પાદનનો ભાવ ૪૦૦ ₹/કિવન્ટલ મળેલ. આમ તુવેરની ખેતીમાં મુખ્ય આવક ૭૨૮૮૮ ₹/હેક્ટર અને ગૌણ ઉત્પાદનની આવક ૫૨૩૭ ₹/હેક્ટર મળીને કુલ આવક ૭૮૧૨૫ ₹/હેક્ટર થયેલ.

કે ખર્ચ-સી, બાદ કરતા ચોખ્ખો નફો ₹ ૩૨૦૩૦ પ્રતિ હેક્ટર થયેલ. તુવેરની ખેતીમાં કિવન્ટલ દિઠ ઉત્પાદન ખર્ચ ₹ ૨૮૩૦ થયેલ તેની સામે સરેરાશ ભાવ રૂા ૫૪૬૪ ₹/કિવન્ટલ મળેલ. આમ ખર્ચ કરતા ભાવ વધુ મળેલ. આવક અને ખર્ચનો ગુણોત્તર કુલ ખર્ચ (ખર્ચ-સી) સામે ૧:૧.૬૮ મળેલ એટલે કે ૧ ₹ ના ખર્ચ સામે ૬૮ પૈસા ચોખ્ખો નફો મળેલ.

પત્રક-૩: તુવેરની ખેતીમાં ઉત્પાદન ખર્ચ (₹/ કિવન્ટલ) તથા આવક:ખર્ચ ગુણોત્તર

વિગત	નફો ₹	ઉત્પાદન ખર્ચ (₹/ કિવન્ટલ)	આવક -ખર્ચ નો ગુણોત્તર
ખર્ચ-એ	૫૩૧૭૪	૧૩૬૫	૧:૩.૧૩
ખર્ચ-બી	૪૧૮૭૪	૨૧૪૧	૧:૨.૧૬
ખર્ચ-સી _૧	૩૬૨૨૦	૨૫૩૮	૧:૧.૮૬
ખર્ચ-સી _૨	૩૨૦૩૦	૨૮૩૦	૧:૧.૬૮

પત્રક-૩ મુજબ કુલ આવકમાંથી ખર્ચ-એ બાદ કરતા નફો ₹ ૫૩૧૭૪ અને તમામ ખર્ચ એટલે

જુદા જુદા કઠોળ પાકની નાઈટ્રોજન સ્થિર કરવાની ક્ષમતા	
કઠોળ	નાઈટ્રોજન સ્થિરીકરણ કિ.ગ્રા. નાઈટ્રોજન/હે.
આલ્ફા આલ્ફા	૧૦૦-૨૦૦
તુવેર	૧૬૮-૨૦૦
કલોવર	૧૦૦-૧૫૦
ચણા	૮૫-૧૧૦
ચોળા	૮૦-૮૫
મગફળી	૫૦-૬૦
મગ/અડદ	૫૦-૫૫
વટાણા	૫૨-૭૭
સોયાબીન	૬૦-૮૦

ચણા

ભારતમાં ચણાનું વાવેતર ૮૫.૨૦ લાખ હેક્ટરમાં થાય છે જેમાંથી ૮૮.૩૦ લાખ ટન ઉત્પાદન મળે છે. ગુજરાતમાં સને ૨૦૧૨-૧૩માં ૧.૩૬ લાખ હેક્ટરમાં ચણાનું વાવેતર થયેલ જેમાંથી ૧.૩૩ લાખ ટન ઉત્પાદન મળેલ. ભારત દેશમાં ચણાની ઉત્પાદકતા ૧૦૩૬ કિ.ગ્રા./હે અને ગુજરાત રાજ્યની ચણાની ઉત્પાદકતા ૯૭૮ કિ.ગ્રા./હે છે. ગુજરાત રાજ્યમાં દાહોદ, અમદાવાદ અને સુરેન્દ્રનગર જીલ્લા ચણાના વાવેતરમાં મોખરાનું સ્થાન ધરાવે છે.

ગુજરાતમાં ચણાની ખેતીમાં વર્ષ ૨૦૧૩-૧૪ માં થયેલ ખર્ચ અને આવક-જાવક પત્રક ૧,૨ અને ૩ માં આપવામાં આવેલ છે.

ગુજરાતમાં ચણાની ખેતીમાં વર્ષ ૨૦૧૩-૧૪ માં થયેલ ખર્ચ અને આવક-જાવક પત્રક ૧,૨ અને ૩ માં આપવામાં આવેલ છે.

પત્રક-૧: ચણાનું ખેતી ખર્ચ (હેક્ટર દીઠ)

ક્રમ	વિગત	યુનિટ	જથ્થો	ખર્ચ ₹	કુલ ખર્ચના (%)
૧	મજૂર (ભાડાના)	માનવ દિન	૧૯	૩૩૫૩	૯.૨૫
૨	બળદ	જોડી / દિન	૭	૨૫૪૫	૭.૦૨
૩	બિયારણ	કિલો	૬૨	૨૫૧૨	૬.૯૩
૪	છાણીયુ ખાતર	ટન	૭૪૮	૬૫૪	૧.૮૧
૫	રાસાયણિક ખાતર			૧૫૬૭	૪.૩૨
૬	પિયત			૩૪૧૫	૯.૪૩
૭	જંતુનાશક/રોગનાશક દવા			૮૪૮	૨.૩૪
૮	પરચૂરણ ખર્ચ			૩૦૬૦	૮.૪૫
૯	ઘસારો			૪૩૨	૧.૧૯
૧૦	ચાલુ મૂડીનું વ્યાજ			૭૩૫	૨.૦૩
૧૧	ખર્ચ-એ			૧૯૧૨૧	૫૨.૭૭
૧૨	પોતાની જમીનનું ભાડુ			૫૯૩૭	૧૬.૩૯
૧૩	સ્થાયી મૂડીનું વ્યાજ			૬૫૬	૧.૮૧
૧૪	ખર્ચ-બી			૨૫૭૧૪	૭૦.૯૭
૧૫	મજૂર (ઘરના)	માનવ દિન	૪૨	૭૨૨૪	૧૯.૯૪
૧૬	ખર્ચ-સી _૧			૩૨૯૩૮	૯૦.૯૧
૧૭	વ્યવસ્થાપન ખર્ચ			૩૨૯૪	૯.૦૯
૧૮	ખર્ચ-સી _૨			૩૬૨૩૨	૧૦૦.૦૦
	કુલ મજૂર (૧ + ૧૫)	માનવ દિન	૬૧	૧૦૫૭૭	૨૯.૧૯

પત્રક-૧માં જણાવ્યા પ્રમાણે ચણાની ખર્ચ મજૂર(₹ ૧૦૫૭૭), પોતાની જમીનનું ભાડુ (₹ ખેતીમાં ખર્ચ-એ, ખર્ચ-બી, ખર્ચ-સી, અને ૫૮૩૭) અને પિયત (₹ ૩૪૧૫) નો સમાવેશ થાય ખર્ચ-સી, અનુક્રમે ₹ ૧૮૧૨૧, ૨૫૭૧૪, ૩૨૮૩૮ છે. અને ૩૬૨૩૨ પ્રતિ હેક્ટર થયેલ. જેમાં સૌથી વધુ

પત્રક-૨: ચણાની ખેતીમાં ઉત્પાદન અને આવક (હેક્ટર દીઠ)

૧	મુખ્ય ઉત્પાદન	જથ્થો (કિવન્ટલ/હે)	૧૧.૮૭
		ભાવ (₹/ કિવન્ટલ)	૨૮૪૮.૬૧
		આવક (₹)	૩૫૦૦૦
૨	ગૌણ ઉત્પાદન	જથ્થો (કિવન્ટલ/હે)	૧૩.૨૦
		ભાવ (₹/ કિવન્ટલ)	૧૮૭.૮૦
		આવક (₹)	૨૬૧૧
૩	કુલ આવક	(₹)	૩૭૬૧૧

પત્રક-૨ મુજબ ચણાનું મુખ્ય ઉત્પાદન કે ખર્ચ-સી, બાદ કરતા યોખ્ખો નફો ₹ ૧૩૭૯ (દાણા) ૧૧.૮૭કિવન્ટલ/હે અને ગૌણ ઉત્પાદન પ્રતિ હેક્ટર થયેલ. ચણાની ખેતીમાં કિવન્ટલ ૧૩.૨૦ કિવન્ટલ/હે મળેલ હતું. ખેડૂતોને ચણાનો દિઠ ઉત્પાદન ખર્ચ ₹ ૨૮૩૨ થયેલ તેની સામે સરેરાશ ભાવ ૨૮૪૮ ₹/કિવન્ટલ અને ગૌણ સરેરાશ ભાવ રૂા ૨૮૪૮ ₹/કિવન્ટલ મળેલ. આમ ઉત્પાદનનો ભાવ ૧૮૮ ₹/કિવન્ટલ મળેલ. આમ ખર્ચ કરતા ભાવ વધુ મળેલ. આવક અને ખર્ચનો ચણાની ખેતીમાં મુખ્ય આવક ૩૫૦૦૦ ₹/હેક્ટર ગુણોત્તર કુલ ખર્ચ (ખર્ચ-સી) સામે ૧:૧.૦૪ અને ગૌણ ઉત્પાદનની આવક ૨૬૧૧ ₹/હેક્ટર મળેલ એટલે કે ૧ ₹ ના ખર્ચ સામે ૦૪ પૈસા યોખ્ખો મળીને કુલ આવક ૩૭૬૧૧ ₹/હેક્ટર થયેલ. નફો મળેલ.

પત્રક-૩: ચણાની ખેતીમાં ઉત્પાદન ખર્ચ (₹/ કિવન્ટલ) તથા આવક:ખાવક ગુણોત્તર

વિગત	નફો ₹	ઉત્પાદન ખર્ચ (₹/ કિવન્ટલ)	આવક-ખર્ચ નો ગુણોત્તર
ખર્ચ-એ	૧૮૪૮૦	૧૩૮૧	૧:૧.૮૭
ખર્ચ-બી	૧૧૮૮૭	૧૮૪૬	૧:૧.૪૬
ખર્ચ-સી	૪૬૭૩	૨૫૫૫	૧:૧.૧૪
ખર્ચ-સી	૧૩૭૯	૨૮૩૨	૧:૧.૦૪

પત્રક-૩ મુજબ કુલ આવકમાંથી ખર્ચ-એ બાદ કરતા નફો ₹ ૧૮૪૮૦ અને તમામ ખર્ચ એટલે

ચણાની ખેતીમાં પિયત

પિયત વિસ્તારમાં ઓરવણ કરીને ચણાનું વાવેતર કર્યા પછી પહેલું પાણી આપવું. આ પછી ડાળી ફૂટવાના સમયે એટલે કે ૨૦ દિવસ પછી બીજું પાણી આપવું. ત્રીજું પાણી ૪૦ થી ૪૫ દિવસે ફૂલ બેસતી વખતે અને ચોથું પાણી ૬૦ થી ૭૦ દિવસે પોપટા બેસતી વખતે આપવું. આમ ચણામાં ડાળી ફૂટતી વખતે, ફૂલ અને પોપટા બેસતી વખતે એમ ત્રણ કટોકટીની અવસ્થાએ પિયતની ખાસ જરૂરિયાત રહે છે. આ સમયે પાણીનો યોગ્ય ઉપયોગ અને આર્થિક ફાયદો થાય છે.

મગ

ગુજરાતમાં સને ૨૦૧૨-૧૩માં ૧.૧૫ લાખ હેક્ટરમાં મગનું વાવેતર થયેલ જેમાંથી ૦.૫૨ લાખ ટન ઉત્પાદન મળેલ. ગુજરાત રાજ્યની મગની ઉત્પાદકતા ૪૪૮ કિ.ગ્રા./હે છે. ગુજરાત રાજ્યમાં કચ્છ, બનાસકાંઠા અને સાબરકાંઠા જીલ્લા મગના વાવેતરમાં મોખરાનું સ્થાન ધરાવે છે. ગુજરાતમાં મગની ખેતીમાં વર્ષ ૨૦૧૩-૧૪ માં થયેલ ખર્ચ અને આવક-જાવક પત્રક ૧,૨ અને ૩ માં આપવામાં આવેલ છે.

પત્રક-૧: ખરીફ મગનું ખેતી ખર્ચ (હેક્ટર દીઠ)

ક્રમ	વિગત	યુનિટ	જથ્થો	ખર્ચ ₹	કુલ ખર્ચના (%)
૧	મજૂર (ભાડાના)	માનવ દિન	૨૫.૦૦	૪૫૭૬	૧૫.૦૪
૨	બળદ	જોડી / દિન	૩.૫૦	૨૫૬૯	૮.૪૪
૩	બિયારણ	કિલો	૧૬.૨૫	૧૮૯૯	૬.૨૪
૪	છાણીયુ ખાતર	ટન	૧૬૭૨	૧૪૫૫	૪.૭૮
૫	રાસાયણિક ખાતર			૧૨૨૦	૪.૦૧
૬	પિયત			૦	૦
૭	જંતુનાશક/રોગનાશક દવા			૫૫૫	૧.૮૨
૮	પરચૂરણ ખર્ચ			૨૨૫૩	૭.૪૧
૯	ઘસારો			૬૪૦	૨.૧૦
૧૦	ચાલુ મૂડીનું વ્યાજ			૬૦૭	૨.૦૦
૧૧	ખર્ચ-એ			૧૫૭૭૪	૫૧.૮૪
૧૨	પોતાની જમીનનું ભાડુ			૬૧૫૪	૨૦.૨૨
૧૩	સ્થાયી મૂડીનું વ્યાજ			૬૧૨	૨.૦૧
૧૪	ખર્ચ-બી			૨૨૫૪૦	૭૪.૦૭
૧૫	મજૂર (ઘરના)	માનવ દિન	૨૮.૦૦	૫૧૨૩	૧૬.૮૪
૧૬	ખર્ચ-સી _૧			૨૭૬૬૩	૯૦.૯૧
૧૭	વ્યવસ્થાપન ખર્ચ			૨૭૬૬	૯.૦૯
૧૮	ખર્ચ-સી _૨			૩૦૪૨૯	૧૦૦.૦૦
	કુલ મજૂર (૧ + ૧૫)	માનવ દિન	૫૩	૯૬૯૯	૩૧.૮૮

પત્રક-૧માં જણાવ્યા પ્રમાણે મગની ખેતીમાં (₹ ૯૬૯૯), પોતાની જમીનનું ભાડુ (₹ ૬૧૫૪) ખર્ચ-એ, ખર્ચ-બી, ખર્ચ-સી_૧ અને ખર્ચ-સી_૨ અનુ અને બળદ (₹ ૨૫૬૯)નો સમાવેશ થાય છે. ક્રમે ₹ ૧૫૭૭૪, ૨૨૫૪૦, ૨૭૬૬૩ અને ૩૦૪૨૯ પ્રતિ હેક્ટર થયેલ. જેમાં સૌથી વધુ ખર્ચ મજૂર

પત્રક-૨: મગ (ખરીફ)તલની ખેતીમાં

ઉત્પાદન અને આવક (હેક્ટર દીઠ)

૧	મુખ્ય ઉત્પાદન	જથ્થો (કિવન્ટલ/હે)	૫.૫૧
		ભાવ (₹/ કિવન્ટલ)	૫૯૯૯
		આવક (₹)	૩૨૯૯૩
૨	ગૌણ ઉત્પાદન	જથ્થો (કિવન્ટલ/હે)	૧૦.૫૭
		ભાવ (₹/ કિવન્ટલ)	૩૦૬.૩૩
		આવક (₹)	૩૨૩૮
૩	કુલ આવક	(₹)	૩૬૨૩૨

પત્રક-૨ મુજબ મગનું મુખ્ય ઉત્પાદન (દાણા) ૫.૫૧ કિવન્ટલ/હે અને ગૌણ ઉત્પાદન ૧૦.૫૭ કીવન્ટલ/હે મળેલ હતું. ખેડૂતોને મગનો સરેરાશ ભાવ ૫૯૯૯ ₹/કિવન્ટલ અને ગૌણ ઉત્પાદનનો ભાવ ૩૦૬ ₹/કીવન્ટલ મળેલ. આમ મગની ખેતીમાં મુખ્ય આવક ૩૨૯૯૩ ₹/હેક્ટર અને ગૌણ ઉત્પાદનની આવક ૩૨૩૮ ₹/હેક્ટર મળીને કુલ આવક ૩૬૨૩૨ ₹/હેક્ટર થયેલ.

બાદ કરતા નફો ₹ ૨૦૪૫૮ અને તમામ ખર્ચ એટલે કે ખર્ચ-સી_૨ બાદ કરતા ચોખ્ખો નફો ₹ ૫૮૦૩ પ્રતિ હેક્ટર થયેલ. મગની ખેતીમાં કિવન્ટલ દિઠ ઉત્પાદન ખર્ચ ₹ ૪૯૩૫ થયેલ તેની સામે સરેરાશ ભાવ ૫૯૯૯ ₹/કિવન્ટલ મળેલ. આમ ખર્ચ કરતા ભાવ વધુ મળેલ. આવક અને ખર્ચનો ગુણોત્તર કુલ ખર્ચ (ખર્ચ-સી_૨) સામે ૧:૧.૧૯ મળેલ એટલે કે ૧ ₹ ના ખર્ચ સામે ૧.૧૯ પૈસા ચોખ્ખો નફો મળેલ.

પત્રક-૩: ખરીફ મગની ખેતીમાં ઉત્પાદન ખર્ચ (₹/ કિવન્ટલ) તથા આવક:ખાવક ગુણોત્તર

વિગત	નફો ₹	ઉત્પાદન ખર્ચ (₹/ કિવન્ટલ)	આવક-ખર્ચ નો ગુણોત્તર
ખર્ચ-એ	૨૦૪૫૮	૨૨૭૫	૧:૨.૬૦
ખર્ચ-બી	૧૩૬૯૨	૩૫૦૩	૧:૧.૬૧
ખર્ચ-સી _૧	૮૫૬૯	૪૪૩૩	૧:૧.૩૧
ખર્ચ-સી _૨	૫૮૦૩	૪૯૩૫	૧:૧.૧૯

પત્રક-૩ મુજબ કુલ આવકમાંથી ખર્ચ-એ

તત્વોના પ્રમાણ ઉપરથી ખાતરની ગણતરી એક કિલો તત્વ લેવા માટે જોઈતા રાસાયણિક ખાતરોનું વજન (કિલોગ્રામ)

નાઈટ્રોજન	કિ.ગ્રા.
૧. યુરિયા	૨.૧૭૫
૨. એમોનિયમ સલ્ફેટ	૪.૮૫૫
૩. એમોનિયમ નાઈટ્રેટ	૩.૦૩૦
૪. કેન	૪.૦૦૦
૫. એમોનિયમ સલ્ફેટ નાઈટ્રેટ	૩.૮૪૫
ફોસ્ફરસ	કિ.ગ્રા.
૧. સુપર ફોસ્ફેટ	૬.૨૫૦
૨. ડી.એ.પી.	૨.૧૭૫+ ૪૦૦ ગ્રામ નાઈટ્રોજન
પોટાશ	કિ.ગ્રા.
૧. મ્યુરેટ ઓફ પોટાશ	૧.૭૨૫
૨. સલ્ફેટ ઓફ પોટાશ	૨.૦૮૩

અસદ

ગુજરાતમાં સને ૨૦૧૨-૧૩માં ૦.૮૫ અસદના વાવેતરમાં મોખરાનું સ્થાન ધરાવે છે. લાખ હેક્ટરમાં અસદનું વાવેતર થયેલ જેમાંથી ગુજરાતમાં અસદ(ખરીફ)ની ખેતીમાં વર્ષ ૦.૬૦ લાખ ટન ઉત્પાદન મળેલ. ગુજરાત રાજ્યની ૨૦૧૩-૧૪ માં થયેલ ખર્ચ અને આવક-જાવક અસદની ઉત્પાદકતા ૬૩૪ કિ.ગ્રા./હે છે. ગુજરાત પત્રક ૧, ૨ અને ૩ માં આપવામાં આવેલ છે. રાજ્યમાં વડોદરા, પાટણ અને દાહોદ જીલ્લા

પત્રક-૧ : ખરીફ અસદનું ખેતી ખર્ચ (હેક્ટર દીઠ)

ક્રમ	વિગત	યુનિટ	જથ્થો	ખર્ચ ₹	કુલ ખર્ચના (%)
૧	મજૂર (ભાડાના)	માનવ દિન	૧૯.૦૦	૩૬૪૪	૧૦.૨૭
૨	બળદ	જોડી / દિન	૫.૨૫	૪૧૨૭	૧૧.૬૩
૩	બિયારણ	કિલો	૧૭.૦૦	૨૪૧૬	૬.૮૧
૪	છાણીયુ ખાતર	ટન	૪૪૫	૫૨૬	૧.૪૮
૫	રાસાયણિક ખાતર			૧૫૪૫	૪.૩૬
૬	પિયત			૦	૦
૭	જંતુનાશક/રોગનાશક દવા			૧૨૭૧	૩.૫૮
૮	પરચૂરણ ખર્ચ			૨૮૮૯	૮.૧૪
૯	ઘસારો			૬૦૩	૧.૭૦
૧૦	ચાલુ મૂડીનું વ્યાજ			૬૮૧	૧.૯૨
૧૧	ખર્ચ-એ			૧૭૭૦૨	૪૯.૮૯
૧૨	પોતાની જમીનનું ભાડુ			૬૪૦૫	૧૮.૦૫
૧૩	સ્થાયી મૂડીનું વ્યાજ			૧૨૪૪	૩.૫૦
૧૪	ખર્ચ-બી			૨૫૩૫૧	૬૧.૪૪
૧૫	મજૂર (ઘરના)	માનવ દિન	૩૩.૦૦	૬૯૦૭	૧૯.૪૭
૧૬	ખર્ચ-સી _૧			૩૨૨૫૮	૯૦.૯૧
૧૭	વ્યવસ્થાપન ખર્ચ			૩૨૨૬	૯.૦૯
૧૮	ખર્ચ-સી _૨			૩૫૪૮૪	૧૦૦.૦૦
	કુલ મજૂર (૧ + ૧૫)	માનવ દિન	૫૨.૦૦	૧૦૫૫૧	૨૯.૭૪

પત્રક-૧માં જણાવ્યા પ્રમાણે થયેલ. જેમાં સૌથી વધુ ખર્ચ મજૂર (₹ ૧૦૫૫૧), અડદ(ખરીફ)ની ખેતીમાં ખર્ચ-એ, ખર્ચ-બી, પોતાની જમીનનું ભાડુ (₹ ૬૪૦૫) અને બળદ (₹ ખર્ચ-સી_૧ અને ખર્ચ-સી_૨ અનુક્રમે ₹ ૧૭૭૦૨, ૪૧૨૭) નો સમાવેશ થાય છે. ૨૫૩૫૧, ૩૨૨૫૮ અને ૩૫૪૮૪ પ્રતિ હેક્ટર

પત્રક-૨ : ખરીફ અડદની ખેતીમાં ઉત્પાદન અને આવક (હેક્ટર દીઠ)

૧	મુખ્ય ઉત્પાદન	જથ્થો (કિવન્ટલ/હે)	૭.૫૨
		ભાવ (₹/ કિવન્ટલ)	૪૮૭૨
		આવક (₹)	૩૭૩૮૮.૪૪
૨	ગૌણ ઉત્પાદન	જથ્થો (કિવન્ટલ/હે)	૧૦.૩૬
		ભાવ (₹/ કિવન્ટલ)	૩૧૪.૦૮
		આવક (₹)	૩૨૫૪
૩	કુલ આવક	(₹)	૪૦૬૪૩

પત્રક-૨ મુજબ અડદ(ખરીફ)નું મુખ્ય ઉત્પાદન (દાણા) ૭.૫૨ કિવન્ટલ/હે અને ગૌણ ઉત્પાદન ૧૦.૩૬ કિવન્ટલ/હે મળેલ હતું. ખેડૂતોને અડદ(ખરીફ)નો સરેરાશ ભાવ ૪૮૭૨ ₹/કિવન્ટલ અને ગૌણ ઉત્પાદનનો ભાવ ૩૧૪ ₹/કિવન્ટલ મળેલ. આમ અડદ(ખરીફ)ની ખેતીમાં મુખ્ય આવક ૩૭૩૮૮ ₹/હેક્ટર અને ગૌણ ઉત્પાદનની આવક ૩૨૫૪ ₹/હેક્ટર મળીને કુલ આવક ૪૦૬૪૩ ₹/હેક્ટર થયેલ.

પત્રક-૩ મુજબ કુલ આવકમાંથી ખર્ચ-એ બાદ કરતા નફો ₹ ૨૨૮૪૧ અને તમામ ખર્ચ એટલે કે ખર્ચ-સી_૧ બાદ કરતા ચોખ્ખો નફો ₹ ૫૧૫૮ પ્રતિ હેક્ટર થયેલ. અડદ(ખરીફ)ની ખેતીમાં કિવન્ટલ દિઠ ઉત્પાદન ખર્ચ ₹ ૪૨૮૬ થયેલ તેની સામે સરેરાશ ભાવ ૪૮૭૨ ₹/કિવન્ટલ મળેલ. આમ ખર્ચ કરતા ભાવ વધુ મળેલ. આવક અને ખર્ચનો ગુણોત્તર કુલ ખર્ચ (ખર્ચ-સી_૧) સામે ૧:૧.૧૫ મળેલ એટલે કે ૧ ₹ ના ખર્ચ સામે ૧૫ પૈસા ચોખ્ખો નફો મળેલ.

પત્રક-૩: ખરીફ અડદની ખેતીમાં ઉત્પાદન ખર્ચ (₹/ કિવન્ટલ) તથા આવક:ખર્ચ ગુણોત્તર

વિગત	નફો ₹	ઉત્પાદન ખર્ચ (₹/ કિવન્ટલ)	આવક-ખર્ચ નો ગુણોત્તર
ખર્ચ-એ	૨૨૮૪૧	૧૮૨૧	૧:૨.૩૦
ખર્ચ-બી	૧૫૨૮૨	૨૮૩૮	૧:૧.૬૦
ખર્ચ-સી _૧	૮૩૮૫	૩૮૫૭	૧:૧.૨૬
ખર્ચ-સી _૨	૫૧૫૮	૪૨૮૬	૧:૧.૧૫

કઠોળ પાકોની માહિતી/માર્ગદર્શન

માટે સંપર્ક

કઠોળ સંશોધન કેન્દ્ર

આણંદ કૃષિ યુનિવર્સિટી

મોડેલ ફાર્મ

વડોદરા - ૩૯૦૦૦૧

ફોન/ફેક્સ નં. ૦૨૬૫ ૨૨૮૦૪૨

મગફળી

મગફળી તેલીબિયાનો રાજા ગણાય છે. વૈશ્વિક દ્રષ્ટીએ જોઈએ તો મગફળીના કુલ વાવેતર વિસ્તારમાં ભારત પ્રથમ સ્થાન ધરાવે છે પરંતુ ઉત્પાદનની દ્રષ્ટીએ આપણે ચીન પછી બીજા ક્રમે આવીએ છીએ. ભારતમાં મગફળીનું વાવેતર ૪૭.૨૦ લાખ હેક્ટરમાં થાય છે જેમાંથી ૪૭.૦૦ લાખ ટન ઉત્પાદન મળે છે. ગુજરાતમાં સને ૨૦૧૨-૧૩માં ૧૨.૮૫ લાખ હેક્ટરમાં મગફળીનું વાવેતર થયેલ જેમાંથી ૭.૬૩ લાખ ટન ઉત્પાદન મળેલ. ભારત દેશમાં મગફળીની

ઉત્પાદકતા ૮૮૫ કિ.ગ્રા./હે અને ગુજરાત રાજ્યની મગફળીની ઉત્પાદકતા ૫૮૩ કિ.ગ્રા./હે છે. ગુજરાત રાજ્યમાં રાજકોટ, જુનાગઢ અને જામનગર જીલ્લા મગફળીના વાવેતરમાં મોખરાનું સ્થાન ધરાવે છે.

ગુજરાતમાં મગફળી ખરીફ તેમજ ઉનાળુ એમ બે ઋતુમાં થાય છે. જે પૈકી ખરીફ મગફળીની ખેતીમાં વર્ષ ૨૦૧૪-૧૫ માં થયેલ ખર્ચ અને આવક-જાવક પત્રક ૧,૨ અને ૩ માં આપવામાં આવેલ છે.

પત્રક-૧: ખરીફ મગફળીનું ખેતી ખર્ચ (હેક્ટર દીઠ)

ક્રમ	વિગત	યુનિટ	જથ્થો	ખર્ચ ₹	કુલ ખર્ચના(%)
૧	મજૂર (ભાડાના)	માનવ દિન	૪૦	૮૪૬૮	૧૩.૨૮
૨	બળદ	જોડી / દિન	૧૦	૪૮૩૬	૭.૫૮
૩	બિયારણ	કિલો	૧૨૬	૮૩૮૨	૧૩.૧૭
૪	છાણીયુ ખાતર	ટન	૪૦૦૦	૨૭૨૪	૪.૨૭
૫	રાસાયણિક ખાતર			૨૪૩૫	૩.૮૨
૬	પિયત			૨૮૦૧	૪.૫૫
૭	જંતુનાશક/રોગનાશક દવા			૯૮૬	૧.૫૫
૮	પરચૂરણ ખર્ચ			૬૨૮૩	૯.૮૭
૯	ઘસારો			૫૧૫	૦.૮૧
૧૦	ચાલુ મૂડીનું વ્યાજ			૧૫૦૨	૨.૩૬
૧૧	ખર્ચ-એ			૩૯૦૫૨	૬૧.૨૭
૧૨	પોતાની જમીનનું ભાડું			૧૧૧૮૬	૧૭.૫૬
૧૩	સ્થાયી મૂડીનું વ્યાજ			૬૧૮	૦.૯૭
૧૪	ખર્ચ-બી			૫૦૮૬૬	૭૯.૮૦
૧૫	મજૂર (ઘરના)	માનવ દિન	૩૧	૭૦૭૮	૧૧.૧૧
૧૬	ખર્ચ-સી			૫૭૮૪૫	૯૦.૯૧
૧૭	વ્યવસ્થાપન ખર્ચ			૫૭૮૫	૯.૦૯
૧૮	ખર્ચ-સી			૬૩૭૪૦	૧૦૦.૦૦
	કુલ મજૂર (૧ + ૧૫)	માનવ દિન	૭૧	૧૫૫૪૭	૨૪.૩૯

પત્રક-૧માં જણાવ્યા પ્રમાણે મગફળી ખર્ચ મજૂર (₹ ૧૫૫૪૭), પોતાની જમીનનું ભાડુ ખરીફ ની ખેતીમાં ખર્ચ-એ, ખર્ચ-બી, ખર્ચ-સી અને (₹ ૧૧૧૯૬) અને બિયારણ (₹ ૮૩૯૨) નો ખર્ચ-સી અનુક્રમે ₹ ૩૯૦૫૨, ૫૦૮૬૬, ૫૭૯૪૫ સમાવેશ થાય છે. અને ૬૩૭૪૦ પ્રતિ હેક્ટર થયેલ. જેમાં સૌથી વધુ

પત્રક-૨: ખરીફ મગફળીની ખેતીમાં ઉત્પાદન અને આવક (હેક્ટર દીઠ)

૧	મુખ્ય ઉત્પાદન	જથ્થો (કિવન્ટલ/હે)	૧૭.૧૩
		ભાવ (₹/ કિવન્ટલ)	૩૫૫૬
		આવક (₹)	૬૦૯૧૪.૨૮
૨	ગૌણ ઉત્પાદન	જથ્થો (કિવન્ટલ/હે)	૨૬.૧૩
		ભાવ (₹/ કિવન્ટલ)	૫૭૩.૮૨
		આવક (₹)	૧૪૯૯૪
૩	કુલ આવક	(₹)	૭૫૯૦૮

પત્રક-૨ મુજબ ખરીફ મગફળીનું મુખ્ય ઉત્પાદન (દાણા) ૧૭.૧૩ કિવન્ટલ/હે અને ગૌણ ઉત્પાદન ૨૬.૧૩ કિવન્ટલ/હે મળેલ હતું. ખેડૂતોને ખરીફ મગફળીનો સરેરાશ ભાવ ૩૫૫૬ ₹/કિવન્ટલ અને ગૌણ ઉત્પાદનનો ભાવ ૫૭૪ ₹/કિવન્ટલ મળેલ. આમ ખરીફ મગફળીની ખેતીમાં મુખ્ય આવક ૬૦૯૧૪ ₹/હેક્ટર અને ગૌણ ઉત્પાદનની આવક ૧૪૯૯૪ ₹/હેક્ટર મળીને કુલ આવક ૭૫૯૦૮ ₹/હેક્ટર થયેલ.

પત્રક-૩: ખરીફ મગફળીની ખેતીમાં ઉત્પાદન ખર્ચ (₹/ કિવન્ટલ) તથા આવક-જાવક ગુણોત્તર

વિગત	નફો ₹	ઉત્પાદન ખર્ચ (₹/ કિવન્ટલ)	આવક-ખર્ચ નો ગુણોત્તર
ખર્ચ-એ	૩૬૮૨૬	૧૪૦૪	૧:૧.૯૪
ખર્ચ-બી	૨૫૦૪૨	૨૦૯૪	૧:૧.૪૯
ખર્ચ-સી _૧	૧૭૯૬૩	૨૫૦૭	૧:૧.૩૧
ખર્ચ-સી _૨	૧૨૧૬૮	૨૮૪૬	૧:૧.૧૯

પત્રક-૩ મુજબ કુલ આવકમાંથી ખર્ચ-એ બાદ કરતા નફો ₹ ૩૬૮૨૬ અને તમામ ખર્ચ એટલે કે ખર્ચ-સી_૧ બાદ કરતા ચોખ્ખો નફો ₹ ૧૨૧૬૮ પ્રતિ હેક્ટર થયેલ. ખરીફ મગફળીની ખેતીમાં કિવન્ટલ દિઠ ઉત્પાદન ખર્ચ ₹ ૨૮૪૬ થયેલ તેની સામે સરેરાશ ભાવ ૩૫૫૬ ₹/કિવન્ટલ મળેલ. આમ ખર્ચ કરતા ભાવ વધુ મળેલ. આવક અને ખર્ચનો ગુણોત્તર કુલ ખર્ચ (ખર્ચ-સી_૧) સામે ૧:૧.૧૯ મળેલ એટલે કે ૧ ₹ ના ખર્ચ સામે ૧૯ પૈસા ચોખ્ખો નફો મળેલ.

ઉનાળુ મગફળીની ખેતીમાં વર્ષ ૨૦૧૪-૧૫ માં થયેલ ખર્ચ અને આવક-જાવક પત્રક ૪,૫ અને ૬ માં આપવામાં આવેલ છે.

કૃષિ વિષયક પુસ્તકો માટે સંપર્ક
તંત્રી, કૃષિગોવિદ્યા
વિસ્તરણ શિક્ષણ નિયામકશ્રીની કચેરી
યુનિવર્સિટી ભવન, આ.કૃ.યુ. આણંદ
ફોન : ૦૨૬૯૨ -૨૬૧૯૨૧
ઈ-મેઈલ : aaunews@aaui.in

પત્રક-૪ : ઉનાળુ મગફળીનું ખેતી ખર્ચ (હેક્ટર દીઠ)

ક્રમ	વિગત	યુનિટ	જથ્થો	ખર્ચ ₹	કુલ ખર્ચના (%)
૧	મજૂર (ભાડાના)	માનવ દિન	૩૮.૨૫	૭૫૦૫	૧૦.૧૮
૨	બળદ	જોડી / દિન	૧.૭૫	૧૩૮૨	૧.૮૭
૩	બિયારણ	કિલો	૧૫૪.૦૦	૧૨૮૪૧	૧૭.૪૨
૪	છાણીયુ ખાતર	ટન	૫૪૧	૫૨૩	૦.૭૧
૫	રાસાયણિક ખાતર			૪૪૬૮	૬.૦૬
૬	પિયત			૮૩૩૩	૧૧.૩૦
૭	જંતુનાશક/રોગનાશક દવા			૨૭૨૭	૩.૭૦
૮	પરચૂરણ ખર્ચ			૫૯૬૭	૮.૦૮
૯	ઘસારો			૪૬૪	૦.૬૩
૧૦	ચાલુ મૂડીનું વ્યાજ			૧૭૬૮	૨.૪૦
૧૧	ખર્ચ-એ			૪૫૯૭૮	૬૨.૩૬
૧૨	પોતાની જમીનનું ભાડુ			૧૨૭૬૯	૧૭.૩૨
૧૩	સ્થાયી મૂડીનું વ્યાજ			૧૦૬૨	૧.૪૪
૧૪	ખર્ચ-બી			૫૯૮૦૯	૮૧.૧૨
૧૫	મજૂર (ઘરના)	માનવ દિન	૩૭.૦૦	૭૨૧૮	૯.૭૯
૧૬	ખર્ચ-સી _૧			૬૭૦૨૭	૯૦.૯૧
૧૭	વ્યવસ્થાપન ખર્ચ			૬૭૦૩	૯.૦૯
૧૮	ખર્ચ-સી _૨			૭૩૭૩૦	૧૦૦.૦૦
	કુલ મજૂર (૧ + ૧૫)	માનવ દિન	૭૫.૨૫	૧૪૭૨૩	૧૯.૯૭

પત્રક-૪ માં જણાવ્યા પ્રમાણે ઉનાળુ સૌથી વધુ ખર્ચ મજૂર (₹૧૪૭૨૩), બિયારણ મગફળીની ખેતીમાં ખર્ચ-એ, ખર્ચ-બી, ખર્ચ-સી_૧ (₹ ૧૨૮૪૧) અને પોતાની જમીનનું ભાડુ અને ખર્ચ-સી_૨ અનુક્રમે ₹ ૪૫૯૭૮, ૫૯૮૦૯, (₹ ૧૨૭૬૯) નો સમાવેશ થાય છે. ૬૭૦૨૭ અને ૭૩૭૩૦ પ્રતિ હેક્ટર થયેલ. જેમાં

: મગફળીની જાતો :

ઉભડી	: જજ-૨, જજ-૫, જજ-૭, જજ-૮, ટીજ ૩૭ એલ
અર્ધ વેલડી	: જજ-૨૦, જજ-૨૨
વેલડી	: જજ- ૧૧, જજ-૧૩, જજએચ પીએસ-૧, જજ-૧૭
ઉભડી	: જજ-૨, જજ-૬, જજ-૩૧, ટીપીજ-૪૧

પત્રક-૫: મગફળી (ઉનાળુ) ની ખેતીમાં ઉત્પાદન અને આવક (હેક્ટર દીઠ)

૧	મુખ્ય ઉત્પાદન	જથ્થો (કિવન્ટલ/હે)	૧૭.૫૫
		ભાવ (₹/ કિવન્ટલ)	૪૫૧૮.૨૩
		આવક (₹)	૭૯૨૮૪.૮૪
૨	ગૌણ ઉત્પાદન	જથ્થો (કિવન્ટલ/હે)	૨૪.૦૧
		ભાવ (₹/ કિવન્ટલ)	૫૯.૦૭
		આવક (₹)	૧૪૧૮.૨૩
૩	કુલ આવક	(₹)	૯૩૮૪૩

પત્રક-૫ મુજબ ઉનાળુ મગફળીનું મુખ્ય ઉત્પાદન (દાણા) ૧૭.૫૫ કિવન્ટલ/હે અને ગૌણ ઉત્પાદન ૨૪.૦૧ કિવન્ટલ/હે મળેલ હતું. ખેડૂતોને ઉનાળુ મગફળીનો સરેરાશ ભાવ ૪૫૧૮ ₹/કિવન્ટલ અને ગૌણ ઉત્પાદનનો ભાવ ૫૯.૦૭ ₹/કિવન્ટલ મળેલ. આમ ઉનાળુ મગફળીની ખેતીમાં મુખ્ય આવક ૭૯૨૮૫ ₹/હેક્ટર અને ગૌણ ઉત્પાદનની આવક ૧૪૧૮ ₹/હેક્ટર મળીને કુલ આવક ૯૩૮૪૩ ₹/હેક્ટર થયેલ.

કિવન્ટલ દિઠ ઉત્પાદન ખર્ચ ₹ ૩૫૪૬ થયેલ તેની સામે સરેરાશ ભાવ ૪૫૧૮ ₹/કિવન્ટલ મળેલ. આમ ખર્ચ કરતા ભાવ વધુ મળેલ. આવક અને ખર્ચનો ગુણોત્તર કુલ ખર્ચ (ખર્ચ-સી_૧) સામે ૧:૧.૨૭ મળેલ એટલે કે ૧ ₹ ના ખર્ચ સામે ૨૭ પૈસા ચોખ્ખો નફો મળેલ.

પત્રક-૬: મગફળી (ઉનાળુ) ની ખેતીમાં ઉત્પાદન ખર્ચ (₹/ કિવન્ટલ) તથા આવક:ખર્ચ ગુણોત્તર

વિગત	નફો ₹	ઉત્પાદન ખર્ચ (₹/ કિવન્ટલ)	આવક-ખર્ચ નો ગુણોત્તર
ખર્ચ-એ	૪૭૯૬૫	૧૫૭૫	૧:૨.૦૪
ખર્ચ-બી	૩૪૧૩૪	૨૮૭૭	૧:૧.૫૭
ખર્ચ-સી _૧	૨૬૯૧૬	૩૨૨૪	૧:૧.૪૦
ખર્ચ-સી _૨	૨૦૨૧૩	૩૫૪૬	૧:૧.૨૭

પત્રક-૬ મુજબ કુલ આવકમાંથી ખર્ચ-એ બાદ કરતા નફો ₹ ૪૭૯૬૫ અને તમામ ખર્ચ એટલે કે ખર્ચ-સી_૧ બાદ કરતા ચોખ્ખો નફો ₹ ૨૦૨૧૩ પ્રતિ હેક્ટર થયેલ. ઉનાળુ મગફળીની ખેતીમાં

તેલીબિયાં પાકોની માહિતી અને માર્ગદર્શન માટે સંપર્ક સાધો

- (૧) મુખ્ય તેલીબિયાં સંશોધન કેન્દ્ર
જૂનાગઢ કૃષિ યુનિવર્સિટી
જૂનાગઢ - ૩૬૨૦૦૧
ફોન : (૦૨૮૫) ૨૬૭૦૨૦૫
- (૨) કૃષિ સંશોધન કેન્દ્ર
જૂનાગઢ કૃષિ યુનિવર્સિટી,
અમરેલી - ૩૬૫૬૦૧
ફોન : (૦૨૭૯૨) ૨૨૭૧૨૨
- (૩) મુખ્ય દિવેલા રાઈ સંશોધન કેન્દ્ર
સરદાર કૃષિનગર દાંતીવાડા કૃષિ યુનિવર્સિટી, સરદાર કૃષિનગર- ૩૮૫૫૦૬ જી. બનાસકાંઠા
ફોન : (૦૨૭૪૮) ૨૭૮૪૯૨
- (૪) ખરસાણી સંશોધન કેન્દ્ર
નવસારી કૃષિ યુનિવર્સિટી, પો. વણારસી તા. વાંસદા જી. નવસારી
ફોન : (૦૨૬૩૦) ૨૨૨૦૧૮

તલ

તલના વૈશ્વિક ઉત્પાદનમાં ૪૦% ફાળા સાથે ચીન પ્રથમ સ્થાન ધરાવે છે. ભારત ૧૫% ફાળા સાથે બીજા ક્રમે આવે છે. ભારતમાં તલનું વાવેતર ૧૬.૭૦ લાખ હેક્ટરમાં થાય છે જેમાંથી ૭.૨૦ લાખ ટન ઉત્પાદન મળે છે. ગુજરાતમાં સને ૨૦૧૨-૧૩માં ૧.૨૯ લાખ હેક્ટરમાં તલનું વાવેતર થયેલ જેમાંથી ૦.૬૪ લાખ ટન ઉત્પાદન મળેલ. ગુજરાત રાજ્યની તલની ઉત્પાદકતા ૪૯૪ કિ.ગ્રા./હે છે. ગુજરાત

રાજ્યમાં સુરેન્દ્રનગર, કચ્છ અને રાજકોટ જીલ્લા તલના વાવેતરમાં મોખરાનું સ્થાન ધરાવે છે.

ગુજરાતમાં તલની ખેતી ખરીફ તેમજ ઉનાળુ એમ બે ઋતુમાં થાય છે. જે પૈકી ખરીફ તલની ખેતીમાં વર્ષ ૨૦૧૪-૧૫ માં થયેલ ખર્ચ અને આવક-જાવક પત્રક ૧, ૨ અને ૩ માં આપવામાં આવેલ છે.

પત્રક-૧ : ખરીફ તલનું ખેતી ખર્ચ (હેક્ટર દીઠ)

ક્રમ	વિગત	યુનિટ	જથ્થો	ખર્ચ ₹	કુલ ખર્ચના (%)
૧	મજૂર (ભાડાના)	માનવ દિન	૨૨.૫૦	૪૫૬૧	૧૪.૩૧
૨	બળદ	જોડી / દિન	૩.૦૦	૨૪૬૬	૭.૭૪
૩	બિયારણ	કિલો	૩.૩૫	૮૩૮	૨.૬૩
૪	છાણીયુ ખાતર	ટન	૯૧૦	૮૯૪	૨.૮૧
૫	રાસાયણિક ખાતર			૨૦૯૧	૬.૫૬
૬	પિયત			૩૩	૦.૧૦
૭	જંતુનાશક/રોગનાશક દવા			૯૯૩	૩.૧૨
૮	પરચૂરણ ખર્ચ			૩૩૦૯	૧૦.૩૮
૯	ઘસારો			૪૧૬	૧.૩૧
૧૦	ચાલુ મૂડીનું વ્યાજ			૬૨૪	૧.૯૬
૧૧	ખર્ચ-એ			૧૬૨૨૫	૫૦.૯૨
૧૨	પોતાની જમીનનું ભાડુ			૭૧૭૯	૨૨.૫૩
૧૩	સ્થાયી મૂડીનું વ્યાજ			૬૦૪	૧.૮૯
૧૪	ખર્ચ-બી			૨૪૦૦૮	૭૫.૩૪
૧૫	મજૂર (ઘરના)	માનવ દિન	૨૪.૭૫	૪૯૬૧	૧૫.૫૭
૧૬	ખર્ચ-સી			૨૮૯૬૯	૯૦.૯૧
૧૭	વ્યવસ્થાપન ખર્ચ			૨૮૯૭	૯.૦૯
૧૮	ખર્ચ-સી			૩૧૮૬૬	૧૦૦.૦૦
	કુલ મજૂર (૧ + ૧૫)	માનવ દિન	૪૭.૨૫	૯૫૨૨	૨૮.૮૮

પત્રક-૧માં જણાવ્યા પ્રમાણે ખરીફ ખર્ચ મજૂર (₹ ૮૫૨૨), પોતાની જમીનનું ભાડુ તલની ખેતીમાં ખર્ચ-એ, ખર્ચ-બી, ખર્ચ-સી અને (₹ ૭૧૭૮) અને બળદ (₹૨૪૬૬) નો સમાવેશ ખર્ચ-સી અનુક્રમે ₹ ૧૬૨૨૫, ૨૪૦૦૮, ૨૮૮૬૮ થાય છે. અને ૩૧૮૬૬ પ્રતિ હેક્ટર થયેલ. જેમાં સૌથી વધુ

પત્રક-૨ : તલ (ખરીફ)ની ખેતીમાં ઉત્પાદન અને આવક (હેક્ટર દીઠ)

૧	મુખ્ય ઉત્પાદન	જથ્થો (કિવન્ટલ/હે)	૫.૬૬
		ભાવ (₹/ કિવન્ટલ)	૮૮૧૭
		આવક (₹)	૫૫૫૬૪
૨	ગૌણ ઉત્પાદન	જથ્થો (કિવન્ટલ/હે)	૦
		ભાવ (₹/ કિવન્ટલ)	૦
		આવક (₹)	૦
૩	કુલ આવક	(₹)	૫૫૫૬૪

પત્રક-૨ મુજબ ખરીફ તલનું મુખ્ય ઉત્પાદન (દાણા) ૫.૬૬ કિવન્ટલ/હે મળેલ હતું. ખેડૂતોને ખરીફ તલનો સરેરાશ ભાવ ૮૮૧૭ ₹/કિવન્ટલ મળેલ. આમ ખરીફ તલની ખેતીમાં કુલ આવક ૫૫૫૬૪ ₹/હેક્ટર થયેલ.

હેક્ટર થયેલ. ખરીફ તલની ખેતીમાં કિવન્ટલ દિઠ ઉત્પાદન ખર્ચ ₹ ૫૬૩૦ થયેલ તેની સામે સરેરાશ ભાવ ૮૮૧૭ ₹/કિવન્ટલ મળેલ. આમ ખર્ચ કરતા ભાવ વધુ મળેલ. આવક અને ખર્ચનો ગુણોત્તર કુલ ખર્ચ (ખર્ચ-સી) સામે ૧:૧.૭૪ મળેલ એટલે કે ૧ ₹ ના ખર્ચ સામે ૭૪ પૈસા ચોખ્ખો નફો મળેલ.

પત્રક-૩: તલ (ખરીફ)ની ખેતીમાં ઉત્પાદન ખર્ચ (₹/ કિવન્ટલ) તથા આવક:ખાવક ગુણોત્તર

વિગત	નફો ₹	ઉત્પાદન ખર્ચ (₹/ કિવન્ટલ)	આવક-ખર્ચ નો ગુણોત્તર
ખર્ચ-એ	૩૮૩૩૮	૨૮૬૭	૧:૩.૪૨
ખર્ચ-બી	૩૧૫૫૬	૪૨૪૨	૧:૨.૩૧
ખર્ચ-સી _૧	૨૬૫૮૫	૫૧૧૮	૧:૧.૮૨
ખર્ચ-સી _૨	૨૩૬૮૮	૫૬૩૦	૧:૧.૭૪

પત્રક-૩ મુજબ કુલ આવકમાંથી ખર્ચ-એ બાદ કરતા નફો ₹ ૩૮૩૩૮ અને તમામ ખર્ચ એટલે કે ખર્ચ-સી_૨ બાદ કરતા ચોખ્ખો નફો ₹ ૨૩૬૮૮ પ્રતિ

ઉનાળુ તલની ખેતીમાં વર્ષ ૨૦૧૪-૧૫ માં થયેલ ખર્ચ અને આવક-જાવક પત્રક ૪,૫ અને ૬ માં આપવામાં આવેલ છે.

પાક પધ્ધતિમાં ગંધકની જરૂરિયાત	
ભલામણની વિગત	ગંધકની પૂર્તિ (કિ.ગ્રા./હે. પ્રતિ વર્ષ)
ડાંગર - તલ- મગ	
૨૦ કિ. ગ્રા ગંધક / હે., માત્ર તલના પાકને આપવો	૨૦
તલ - મગફળી	
૨૦ કિ. ગ્રા ગંધક / હે., બન્ને પાકને આપવો	૪૦

પત્રક-૪ : ઉનાળુ તલનું ખેતી ખર્ચ (હેક્ટર દીઠ)

ક્રમ	વિગત	યુનિટ	જથ્થો	ખર્ચ ₹	કુલ ખર્ચના (%)
૧	મજૂર (ભાડાના)	માનવ દિન	૩૦.૦૦	૬૪૨૩	૧૨.૬૦
૨	બળદ	જોડી / દિન	૦.૫૦	૪૮૫	૦.૯૫
૩	બિયારણ	કિલો	૮.૬૨	૧૮૨૦	૩.૫૭
૪	છાણીયુ ખાતર	ટન	૮૦૮	૬૭૯	૧.૩૩
૫	રાસાયણિક ખાતર			૩૬૧૪	૭.૦૮
૬	પિયત			૮૩૨૨	૧૬.૩૩
૭	જંતુનાશક/રોગનાશક દવા			૧૭૫૨	૩.૪૪
૮	પરચૂરણ ખર્ચ			૩૮૨૧	૭.૬૯
૯	ઘસારો			૩૧૩	૦.૬૨
૧૦	ચાલુ મૂડીનું વ્યાજ			૧૦૯૩	૨.૧૫
૧૧	ખર્ચ-એ			૨૮૪૨૨	૫૫.૭૭
૧૨	પોતાની જમીનનું ભાડુ			૯૪૧૧	૧૮.૪૬
૧૩	સ્થાયી મૂડીનું વ્યાજ			૪૮૭	૦.૯૬
૧૪	ખર્ચ-બી			૩૮૩૨૦	૭૫.૧૮
૧૫	મજૂર (ઘરના)	માનવ દિન	૩૬.૫૦	૮૦૧૩	૧૫.૭૨
૧૬	ખર્ચ-સી _૧			૪૬૩૩૩	૯૦.૯૧
૧૭	વ્યવસ્થાપન ખર્ચ			૪૬૩૩	૯.૦૮
૧૮	ખર્ચ-સી _૨			૫૦૯૬૬	૧૦૦.૦૦
	કુલ મજૂર (૧ + ૧૫)	માનવ દિન	૬૬.૫૦	૧૪૪૩૬	૨૮.૩૨

પત્રક-૪માં જણાવ્યા પ્રમાણે ઉનાળુ જેમાં સૌથી વધુ ખર્ચ મજૂર (₹ ૧૪૪૩૬), તલની ખેતીમાં ખર્ચ-એ, ખર્ચ-બી, ખર્ચ-સી_૧ પોતાની જમીનનું ભાડુ (₹ ૯૪૧૧) અને પિયત અને ખર્ચ-સી_૨ અનુક્રમે ₹ ૨૮૪૨૨, ૩૮૩૨૦, (₹ ૮૩૨૨) નો સમાવેશ થાય છે. ૪૬૩૩૩ અને ૫૦૯૬૬ પ્રતિ હેક્ટર થયેલ.

ઉનાળુ તલ વાવેતરના ફાયદાઓ

- ચોમાસુ કરતા ઉનાળુ તલનું ઉત્પાદન આશરે ત્રણ ગણું વધુ મળે છે.
- નિયમિત પિયત પાણી મળવાથી પાકની વૃદ્ધિ અને વિકાસ સારો થાય છે.
- ઉનાળુ તલમાં રોગ/જીવાત ઓછા પ્રમાણમાં આવે છે.
- પ્રકાશસંશ્લેષણ માટે પુરતા પ્રમાણમાં સૂર્યપ્રકાશ મળે છે અને પુષ્કળ પ્રમાણમાંમધમાખીની આવન-જાવનથી પરાગનયનની પ્રક્રિયા સારી થવાથી બૈદા પુષ્કળ સંખ્યામાં બેસે છે.
- ઉનાળુ તલમાં દાણા એક સરખા અને ભરાવદાર થવાથી ગુણવત્તા સારી મળે છે.

પત્રક-પ: ઉનાળુ તલની ખેતીમાં ઉત્પાદન અને આવક (હેક્ટર દીઠ)

૧	મુખ્ય ઉત્પાદન	જથ્થો (કિવન્ટલ/હે)	૮.૩૬
		ભાવ (₹/ કિવન્ટલ)	૮૩૫૦.૦૦
		આવક (₹)	૭૮૧૬૬
૨	ગૌણ ઉત્પાદન	જથ્થો (કિવન્ટલ/હે)	૦.૦૦
		ભાવ (₹/ કિવન્ટલ)	૦.૦૦
		આવક (₹)	૦.૦૦
૩	કુલ આવક	(₹)	૭૮૧૬૬

પત્રક-પ મુજબ અર્ધ શિયાળુ તલનું મુખ્ય ઉત્પાદન (દાણા) ૮.૩૬ કિવન્ટલ/હે ખેડૂતોને ઉનાળુ તલનો સરેરાશ ભાવ ૮૩૫૦ ₹/કિવન્ટલ મળેલ. આમ ઉનાળુ તલની ખેતીમાં મુખ્ય આવક ૭૮૧૬૬ ₹/હેક્ટર થયેલ.

પત્રક-૬: અર્ધ શિયાળુ તલની ખેતીમાં ઉત્પાદન ખર્ચ (₹/ કિવન્ટલ) તથા આવક:જાવક ગુણોત્તર

વિગત	નફો ₹	ઉત્પાદન ખર્ચ (₹/ કિવન્ટલ)	આવક-ખર્ચ નો ગુણોત્તર
ખર્ચ-એ	૪૮૭૪૪	૩૪૦૦	૧:૨.૭૫
ખર્ચ-બી	૩૯૮૪૬	૪૫૮૪	૧:૨.૦૪
ખર્ચ-સી _૧	૩૧૮૩૩	૫૫૮૪	૧:૧.૬૯
ખર્ચ-સી _૨	૨૭૨૦૦	૬૦૯૬	૧:૧.૫૩

પત્રક-૬ મુજબ કુલ આવકમાંથી ખર્ચ-એ બાદ કરતા નફો ₹ ૪૮૭૪૪ અને તમામ ખર્ચ એટલે કે ખર્ચ-સી_૧ બાદ કરતા ચોખ્ખો નફો ₹ ૨૭૨૦૦ પ્રતિ હેક્ટર થયેલ. ઉનાળુ તલની ખેતીમાં કિવન્ટલ દિઠ ઉત્પાદન ખર્ચ ₹ ૬૦૯૬ થયેલ તેની સામે સરેરાશ ભાવ ₹ ૮૩૫૦ રૂા/કિવન્ટલ મળેલ. આમ ખર્ચ કરતા ભાવ વધુ મળેલ. આવક અને ખર્ચનો ગુણોત્તર કુલ ખર્ચ (ખર્ચ-સી_૧) સામે ૧:૧.૫૩ મળેલ એટલે કે ૧ ₹ ના ખર્ચ સામે ૫૩ પૈસા ચોખ્ખો નફો મળેલ.

તલની વિવિધ જાતો
ગુજરાત તલ-૧, ગુજરાત તલ-૨,
ગુજરાત તલ-૩, ગુજરાત તલ-૪
પૂર્વા-૧ (અર્ધશિયાળુ)

લીલા પડવાશ માટેના પાકોની માહિતી

ક્રમ	પાક	ખિયારણનો દર (કિ.ગ્રા. / હે)	લીલો જથ્થો (ટન / હે / વર્ષ)	જમીનમાં ઉમેરાતો નાઇટ્રોજન (કિ.ગ્રા. /હે / વર્ષ)
૧	શાણ	૮૦	૧૫-૩૦	૮૦-૧૦૦
૨	ઈક્કડ	૫૦	૨૦-૨૫	૬૦-૭૦
૩	ગુવાર	૪૦	૨૦-૨૫	૩૦-૬૦
૪	ચોળા	૪૦	૨૦-૩૦	૨૫-૫૦
૫	અડદ	૫૦	૨૦-૨૫	૨૫-૫૦

રાઈ-સરસવ

રાઈ-સરસવના ઉત્પાદનમાં ભારત વિશ્વમાં ચોથું સ્થાન ધરાવે છે. ભારતમાં કુલ તેલીબીયા ઉત્પાદનમાં રાઈ-સરસવનો ફાળો ૨૪% જેટલો છે. ભારતમાં રાઈ-સરસવનું વાવેતર ૬૩.૬૦ લાખ હેક્ટરમાં થાય છે જેમાંથી ૮૦.૩૦ લાખ ટન ઉત્પાદન મળે છે. ગુજરાતમાં સને ૨૦૧૨-૧૩માં ૨.૧૩ લાખ હેક્ટરમાં રાઈ-સરસવનું વાવેતર થયેલ જેમાંથી ૩.૬૧ લાખ ટન ઉત્પાદન મળેલ. ભારત દેશમાં

રાઈ સરસવની ઉત્પાદકતા ૧૨૬૨ કિ.ગ્રા./હે અને ગુજરાત રાજ્યની રાઈ સરસવની ઉત્પાદકતા ૧૬૮૫ કિ.ગ્રા./હે છે. ગુજરાત રાજ્યમાં બનાસકાંઠા, મહેસાણા અને પાટણ જીલ્લા રાઈ-સરસવના વાવેતરમાં મોખરાનું સ્થાન ધરાવે છે.

ગુજરાતમાં રાઈ-સરસવની ખેતીમાં વર્ષ ૨૦૧૩-૧૪ માં થયેલ ખર્ચ અને આવક-જાવક પત્રક ૧,૨ અને ૩ માં આપવામાં આવેલ છે.

પત્રક-૧ : રાઈ-સરસવનું ખેતી ખર્ચ (હેક્ટર દીઠ)

ક્રમ	વિગત	યુનિટ	જથ્થો	ખર્ચ ₹	કુલ ખર્ચના (%)
૧	મજૂર (ભાડાના)	માનવ દિન	૩૯	૫૮૭૩	૧૨.૭૬
૨	બળદ	જોડી / દિન	૪	૧૮૦૭	૩.૯૩
૩	બિયારણ	કિલો	૬	૬૪૪	૧.૪૦
૪	છાણીયુ ખાતર	ટન	૫૭૬	૫૦૬	૧.૧૦
૫	રાસાયણિક ખાતર			૨૫૮૪	૫.૬૧
૬	પિયત			૭૮૭૬	૧૭.૧૧
૭	જંતુનાશક/રોગનાશક દવા			૩૮૭	૦.૮૪
૮	પરચૂરણ ખર્ચ			૫૪૬૭	૧૧.૮૮
૯	ઘસારો			૪૧૦	૦.૮૯
૧૦	ચાલુ મૂડીનું વ્યાજ			૧૦૨૨	૨.૨૨
૧૧	ખર્ચ-એ			૨૬૫૭૬	૫૭.૭૪
૧૨	પોતાની જમીનનું ભાડું			૭૮૮૨	૧૭.૧૩
૧૩	સ્થાયી મૂડીનું વ્યાજ			૫૨૧	૧.૧૩
૧૪	ખર્ચ-બી			૩૪૯૭૯	૭૬.૦૦
૧૫	મજૂર (ઘરના)	માનવ દિન	૩૯	૬૮૬૫	૧૪.૯૧
૧૬	ખર્ચ-સી			૪૧૮૪૪	૯૦.૯૧
૧૭	વ્યવસ્થાપન ખર્ચ			૪૧૮૪	૯.૦૯
૧૮	ખર્ચ-સી			૪૬૦૨૮	૧૦૦.૦૦
	કુલ મજૂર (૧ + ૧૫)	માનવ દિન	૭૮	૧૨૭૩૮	૨૭.૬૭

પત્રક-૧માં જણાવ્યા પ્રમાણે રાયડાની ખર્ચ મજૂર (₹ ૧૨૭૩૮), પોતાની જમીનનું ભાડુ ખેતીમાં ખર્ચ-એ, ખર્ચ-બી, ખર્ચ-સી, અને (₹ ૭૮૮૨) અને પિયત (₹ ૭૮૭૬) નો સમાવેશ ખર્ચ-સી અનુક્રમે ₹ ૨૬૫૭૬, ૩૪૯૭૯, ૪૧૮૪૪ થાય છે. અને ૪૬૦૨૮ પ્રતિ હેક્ટર થયેલ. જેમાં સૌથી વધુ

પત્રક-૨: રાઈ-સરસવની ખેતીમાં ઉત્પાદન અને આવક (હેક્ટર દીઠ)

૧	મુખ્ય ઉત્પાદન	જથ્થો (કિવન્ટલ/હે)	૧૬.૮૧
		ભાવ (₹/ કિવન્ટલ)	૨૮૫૫.૨૮
		આવક (₹)	૪૮૨૮૨.૮૫
૨	ગૌણ ઉત્પાદન	જથ્થો (કિવન્ટલ/હે)	૧૨.૨૮
		ભાવ (₹/ કિવન્ટલ)	૭૭.૧૩
		આવક (₹)	૯૪૮
૩	કુલ આવક	(₹)	૪૮૨૩૧

પત્રક-૨ મુજબ રાયડાનું મુખ્ય ઉત્પાદન (દાણા) ૧૬.૮૧ કિવન્ટલ/હે અને ગૌણ ઉત્પાદન ૧૨.૨૮ કિવન્ટલ/હે મળેલ હતું. ખેડૂતોને રાયડાનો સરેરાશ ભાવ ૨૮૫૫ ₹/કિવન્ટલ અને ગૌણ ઉત્પાદનનો ભાવ ૭૭.૧૩ ₹/કિવન્ટલ મળેલ. આમ રાયડાની ખેતીમાં મુખ્ય આવક ૪૮૨૮૨ ₹/હેક્ટર અને ગૌણ ઉત્પાદનની આવક ૯૪૮ ₹/હેક્ટર મળીને કુલ આવક ૪૮૨૩૧ ₹/હેક્ટર થયેલ.

કે ખર્ચ-સી બાદ કરતા ચોખ્ખો નફો ₹ ૩૨૦૩ પ્રતિ હેક્ટર થયેલ. રાયડાની ખેતીમાં કિવન્ટલ દિઠ ઉત્પાદન ખર્ચ ₹ ૨૮૪૩ થયેલ તેની સામે સરેરાશ ભાવ ૨૮૫૫ ₹/કિવન્ટલ મળેલ. આમ ખર્ચ કરતા ભાવ વધુ મળેલ. આવક અને ખર્ચનો ગુણોત્તર કુલ ખર્ચ (ખર્ચ-સી) સામે ૧:૧.૦૭ મળેલ એટલે કે ૧ ₹ ના ખર્ચ સામે ૭ પૈસા ચોખ્ખો નફો મળેલ.

પત્રક-૩: રાઈ-સરસવની ખેતીમાં ઉત્પાદન ખર્ચ (₹/ કિવન્ટલ) તથા આવક:ખર્ચ ગુણોત્તર

વિગત	નફો ₹	ઉત્પાદન ખર્ચ (₹/ કિવન્ટલ)	આવક-ખર્ચ નો ગુણોત્તર
ખર્ચ-એ	૨૨૬૫૫	૧૫૧૬	૧:૧.૮૫
ખર્ચ-બી	૧૪૨૫૨	૨૦૧૨	૧:૧.૪૧
ખર્ચ-સી _૧	૭૩૮૭	૨૪૧૮	૧:૧.૧૮
ખર્ચ-સી _૨	૩૨૦૩	૨૮૪૩	૧:૧.૦૭

પત્રક-૩ મુજબ કુલ આવકમાંથી ખર્ચ-એ બાદ કરતા નફો ₹ ૨૨૬૫૫ અને તમામ ખર્ચ એટલે

રાઈ-સરસવની જાતો			
ક્રમ	જાત	બહાર પડ્યા વર્ષ	ઉત્પાદન (કિ.ગ્રા./હે.)
૧	વરૂણા	૧૯૭૩	૧૮૦૦
૨	ગુજરાત રાઈ-૧	૧૯૮૯	૧૯૧૦
૩	ગુજરાત રાઈ-૨	૧૯૯૬	૨૦૧૩
૪	ગુજરાત રાઈ-૩	૨૦૦૬	૨૧૭૫
૫	ગુજરાત દાંતીવાડા રાઈ-૪	૨૦૧૧	૨૪૧૭
૬	ગુજરાત સરસવ-૧	૧૯૯૨	૨૧૦૮

દિવેલા

ભારત દિવેલાના વાવેતરમાં અને ૮૯ કિ.ગ્રા./હે છે. ગુજરાત રાજ્યમાં બનાસકાંઠા, ઉત્પાદનમાં વિશ્વમાં પ્રથમ સ્થાન ધરાવે છે. કચ્છ અને પાટણ જીલ્લા દિવેલાના વાવેતરમાં ભારતમાં દિવેલાના ઉત્પાદનમાં ૭૩% હિસ્સા સાથે મોખરાનું સ્થાન ધરાવે છે.

ગુજરાત પ્રથમ સ્થાન ધરાવે છે. ગુજરાતમાં સને ગુજરાતમાં દિવેલાની ખેતીમાં વર્ષ ૨૦૧૨-૧૩માં ૭.૫૧ લાખ હેક્ટરમાં દિવેલાનું ૨૦૧૪-૧૫ માં થયેલ ખર્ચ અને આવક-જાવક વાવેતર થયેલ જેમાંથી ૧૪.૯૩ લાખ ટન ઉત્પાદન પત્રક ૧,૨ અને ૩ માં આપવામાં આવેલ છે. મળેલ. ગુજરાત રાજ્યની દિવેલાની ઉત્પાદકતા ૧૯

પત્રક-૧: દિવેલાનું ખેતી ખર્ચ (હેક્ટર દીઠ)

ક્રમ	વિગત	યુનિટ	જથ્થો	ખર્ચ ₹	કુલ ખર્ચના (%)
૧	મજૂર (ભાડાના)	માનવ દિન	૨૮.૫૦	૫૬૧૮	૧૧.૨૪
૨	બળદ	જોડી / દિન	૦.૫૦	૨૫૩	૦.૫૧
૩	બિયારણ	કિલો	૬.૬૪	૧૮૩૪	૩.૬૭
૪	છાણીયુ ખાતર	ટન	૧૦૫૦	૧૩૩૨	૨.૬૬
૫	રાસાયણિક ખાતર			૨૯૦૭	૫.૮૧
૬	પિયત			૫૦૩૯	૧૦.૦૮
૭	જંતુનાશક/રોગનાશક દવા			૯૨૮	૧.૮૫
૮	પરચૂરણ ખર્ચ			૮૦૧૦	૧૬.૦૨
૯	ઘસારો			૩૭૩	૦.૭૫
૧૦	ચાલુ મૂડીનું વ્યાજ			૨૩૬૬	૪.૭૩
૧૧	ખર્ચ-એ			૨૮૬૬૦	૫૭.૩૨
૧૨	પોતાની જમીનનું ભાડુ			૧૦૨૩૨	૨૦.૪૬
૧૩	સ્થાયી મૂડીનું વ્યાજ			૩૫૦	૦.૭૦
૧૪	ખર્ચ-બી			૩૯૨૪૨	૭૮.૪૨
૧૫	મજૂર (ઘરના)	માનવ દિન	૩૦.૫૦	૬૨૧૧	૧૨.૪૩
૧૬	ખર્ચ-સી _૧			૪૫૪૫૩	૯૦.૯૧
૧૭	વ્યવસ્થાપન ખર્ચ			૪૫૪૫	૯.૦૯
૧૮	ખર્ચ-સી _૨			૪૯૯૯૯	૧૦૦.૦૦
	કુલ મજૂર (૧ + ૧૫)	માનવ દિન	૫૯.૦૦	૧૧૮૨૯	૨૩.૬૭

પત્રક-૧માં જણાવ્યા પ્રમાણે દિવેલાની સૌથી વધુ ખર્ચ મજૂર (₹૧૧૮૨૯), પોતાની જમીનનું ખેતીમાં ખર્ચ-એ, ખર્ચ-બી, ખર્ચ-સી, અને ભાડુ (₹ ૧૦૨૩૨) અને પિયત (₹ ૫૦૩૯) નો ખર્ચ-સી અનુક્રમે ₹ ૨૮૬૬૦, ૩૯૨૪૨ , સમાવેશ થાય છે. ૪૫૪૫૩ અને ૪૯૯૯૯ પ્રતિ હેક્ટર થયેલ. જેમાં

પત્રક-૨ : દિવેલાની ખેતીમાં ઉત્પાદન અને આવક (હેક્ટર દીઠ)

૧	મુખ્ય ઉત્પાદન	જથ્થો (કિવન્ટલ/હે)	૨૨.૬૪
		ભાવ (₹/ કિવન્ટલ)	૩૫૭૭.૪૭
		આવક (₹)	૮૦૯૯૩.૯૨
૨	ગૌણ ઉત્પાદન	જથ્થો (કિવન્ટલ/હે)	૭.૪૩
		ભાવ (₹/ કિવન્ટલ)	૧૮૧.૫૬
		આવક (₹)	૧૩૪૯
૩	કુલ આવક	(₹)	૮૨૩૪૩

પત્રક-૨ મુજબ દિવેલાનું મુખ્ય ઉત્પાદન (દાણા) ૨૨.૬૪ કિવન્ટલ/હે અને ગૌણ ઉત્પાદન ૭.૪૩ કિવન્ટલ/હે મળેલ હતું. ખેડૂતોને દિવેલાનો સરેરાશ ભાવ ૩૫૭૭ ₹/કિવન્ટલ અને ગૌણ ઉત્પાદનનો ભાવ ૧૮૨ ₹/કિવન્ટલ મળેલ. આમ દિવેલાની ખેતીમાં મુખ્ય આવક ૮૦૯૯૪ ₹/હેક્ટર અને ગૌણ ઉત્પાદનની આવક ૧૩૪૯ ₹/હેક્ટર મળીને કુલ આવક ૮૨૩૪૩ ₹/હેક્ટર થયેલ.

પત્રક-૩ મુજબ કુલ આવકમાંથી ખર્ચ-એ બાદ કરતા નફો ₹ ૫૩૬૮૩ અને તમામ ખર્ચ એટલે કે ખર્ચ-સી બાદ કરતા ચોખ્ખો નફો ₹૩૨૩૪૫ પ્રતિ હેક્ટર થયેલ. દિવેલાની ખેતીમાં કિવન્ટલ દિઠ ઉત્પાદન ખર્ચ ₹ ૨૧૪૯ થયેલ તેની સામે સરેરાશ ભાવ ૩૫૭૭ ₹/કિવન્ટલ મળેલ. આમ ખર્ચ કરતા ભાવ વધુ મળેલ. આવક અને ખર્ચનો ગુણોત્તર કુલ ખર્ચ (ખર્ચ-સી) સામે ૧:૧.૬૫ મળેલ એટલે કે ૧ ₹ ના ખર્ચ સામે ૬૫ પૈસા ચોખ્ખો નફો મળેલ.

પત્રક-૩: દિવેલાની ખેતીમાં ઉત્પાદન ખર્ચ (₹/ કિવન્ટલ) તથા આવક:ખર્ચ ગુણોત્તર

વિગત	નફો ₹	ઉત્પાદન ખર્ચ (₹/ કિવન્ટલ)	આવક-ખર્ચ નો ગુણોત્તર
ખર્ચ-એ	૫૩૬૮૩	૧૨૦૬	૧:૨.૮૭
ખર્ચ-બી	૪૩૧૦૧	૧૬૭૪	૧:૨.૧૦
ખર્ચ-સી _૧	૩૬૮૯૦	૧૯૪૮	૧:૧.૮૧
ખર્ચ-સી _૨	૩૨૩૪૫	૨૧૪૯	૧:૧.૬૫

દિવેલાની જાતો		
જાત/સંકરજાતનું નામ	બહાર પડયાનું વર્ષ	ઉત્પાદન કિ.ગ્રા./હે
જુએયુસી-૧	૧૯૭૩-૭૪	૧૨૪૨
જુસી-૨	૧૯૯૪	૧૭૦૭
જુએયુસીએચ-૧	૧૯૭૩-૭૪	૧૫૧૮
જુસીએચ-૨	૧૯૮૪	૧૭૪૭
જુસીએચ-૪	૧૯૮૬	૧૯૮૫
જુસીએચ-૫	૧૯૯૫	૨૮૨૬
જુસીએચ-૬	૧૯૯૯	૨૩૨૫
જુસીએચ-૭	૨૦૦૬	૩૦૦૦
જુસી-૩	૨૦૦૭	

સોયાબીન

ભારતમાં સોયાબીનનું વાવેતર ૧૦૮.૪૦ ૭૭૯ કિ.ગ્રા./હે છે. ગુજરાત રાજ્યમાં દાહોદ, લાખ હેક્ટરમાં થાય છે જેમાંથી ૧૪૬.૭૦ લાખ ટન સાબરકાંઠા અને વડોદરા જીલ્લા સોયાબીનના ઉત્પાદન મળે છે. ગુજરાતમાં સને ૨૦૧૨-૧૩માં વાવેતરમાં મોખરાનું સ્થાન ધરાવે છે. ૦.૪૭ લાખ હેક્ટરમાં સોયાબીનનું વાવેતર થયેલ ગુજરાતમાં સોયાબીનની ખેતીમાં વર્ષ જેમાંથી ૦.૩૬ લાખ ટન ઉત્પાદન મળેલ. ભારત ૨૦૧૪-૧૫ માં થયેલ ખર્ચ અને આવક-જાવક દેશમાં સોયાબીનની ઉત્પાદકતા ૧૩૫૩ કિ.ગ્રા./હે પત્રક ૧, ૨ અને ૩ માં આપવામાં આવેલ છે. અને ગુજરાત રાજ્યની સોયાબીનની ઉત્પાદકતા

પત્રક-૧ : સોયાબીનનું ખેતી ખર્ચ (હેક્ટર દીઠ)

ક્રમ	વિગત	યુનિટ	જથ્થો	ખર્ચ ₹	કુલ ખર્ચના (%)
૧	મજૂર (ભાડાના)	માનવ દિન	૧૭.૨૩	૨૫૯૩	૮.૧૬
૨	બળદ	જોડી / દિન	૦.૫૪	૨૭૦	૦.૮૫
૩	બિયારણ	કિલો	૬૦.૬૮	૨૭૩૧	૮.૫૯
૪	છાણીયુ ખાતર	ટન	૯.૫૯	૨૦૦૫	૬.૩૧
૫	રાસાયણિક ખાતર			૨૩૯૬	૭.૫૪
૬	પિયત			૨૮૯	૦.૯૧
૭	જંતુનાશક/રોગનાશક દવા			૯૩૫	૩.૦૦
૮	પરચૂરણ ખર્ચ			૩૯૮	૧.૨૫
૯	ઘસારો				
૧૦	ચાલુ મૂડીનું વ્યાજ			૭૪૯	૨.૩૬
૧૧	ખર્ચ-એ			૧૯૪૬૨	૬૧.૨૩
૧૨	પોતાની જમીનનું ભાડુ			૭૭૩૭	૨૪.૩૪
૧૩	સ્થાયી મૂડીનું વ્યાજ			૩૨૨	૧.૦૧
૧૪	ખર્ચ-બી			૨૭૫૨૦	૮૬.૫૮
૧૫	મજૂર (ઘરના)	માનવ દિન	૯.૨૩	૧૩૭૪	૪.૩૨
૧૬	ખર્ચ-સી _૧			૨૮૮૯૫	૯૦.૯૧
૧૭	વ્યવસ્થાપન ખર્ચ			૨૮૮૯	૯.૦૯
૧૮	ખર્ચ-સી _૨			૩૧૭૮૪	૧૦૦.૦૦
	કુલ મજૂર (૧ + ૧૫)	માનવ દિન	૨૬.૫૬	૩૯૬૮	૧૨.૪૮

પત્રક-૧માં જણાવ્યા પ્રમાણ સોયાબીનની ખર્ચ પોતાની જમીનનું ભાડુ (₹ ૭૭૩૭), મજૂર ખેતીમાં ખર્ચ-એ, ખર્ચ-બી, ખર્ચ-સી_૧ અને (₹ ૩૮૬૮), અને વ્યવસ્થાપન ખર્ચ (₹ ૨૮૮૮) ખર્ચ-સી_૨ અનુક્રમે ₹ ૧૮૪૬૨, ૨૭૫૨૦, ૨૮૮૮૫ નો સમાવેશ થાય છે. અને ૩૧૭૮૪ પ્રતિ હેક્ટર થયેલ. જેમાં સૌથી વધુ

પત્રક-૨: સોયાબીનની ખેતીમાં ઉત્પાદન અને આવક (હેક્ટર દીઠ)

૧	મુખ્ય ઉત્પાદન	જથ્થો (કિવન્ટલ/હે)	૧૨.૨૬
		ભાવ (₹/ કિવન્ટલ)	૩૦૭૩.૮૫
		આવક (₹)	૩૭૮૬૧
૨	ગૌણ ઉત્પાદન	જથ્થો (કિવન્ટલ/હે)	૬.૧૩
		ભાવ (₹/ કિવન્ટલ)	૩૬.૫૧
		આવક (₹)	૨૨૪.૦૦
૩	કુલ આવક	(₹)	૩૭૮૦૫

પત્રક-૨ મુજબ સોયાબીનનું મુખ્ય ઉત્પાદન (દાણા) ૧૨.૨૬ કિવન્ટલ/હે અને ગૌણ ઉત્પાદન ૬.૧૩ કિવન્ટલ/હે મળેલ હતું. ખેડૂતોને સોયાબીનનો સરેરાશ ભાવ ૩૦૭૩.૮૫ ₹/કિવન્ટલ અને ગૌણ ઉત્પાદનનો ભાવ ૩૬.૫૧ ₹/કિવન્ટલ મળેલ. આમ સોયાબીનની ખેતીમાં મુખ્ય આવક ૩૭૮૬૧ ₹/હેક્ટર અને ગૌણ ઉત્પાદનની આવક ૨૨૪.૦૦ ₹/હેક્ટર મળીને કુલ આવક ૩૭૮૦૫ ₹/હેક્ટર થયેલ.

બાદ કરતા નફો ₹ ૧૮૪૪૩ અને તમામ ખર્ચ એટલે કે ખર્ચ-સી_૧ બાદ કરતા ચોખ્ખો નફો ₹ ૬૧૨૧ પ્રતિ હેક્ટર થયેલ. સોયાબીનની ખેતીમાં કિવન્ટલ દિઠ ઉત્પાદન ખર્ચ ₹ ૨૫૭૪ થયેલ તેની સામે સરેરાશ ભાવ ૩૦૭૪ ₹/કિવન્ટલ મળેલ. આમ ખર્ચ કરતા ભાવ વધુ મળેલ. આવક અને ખર્ચનો ગુણોત્તર કુલ ખર્ચ (ખર્ચ-સી_૧) સામે ૧:૧.૧૮ મળેલ એટલે કે ૧ ₹ ના ખર્ચ સામે ૧૮ પૈસા ચોખ્ખો નફો મળેલ.

પત્રક-૩: સોયાબીનની ખેતીમાં ઉત્પાદન ખર્ચ (₹/ કિવન્ટલ) તથા આવક:ખર્ચ ગુણોત્તર

વિગત	નફો ₹	ઉત્પાદન ખર્ચ (₹/ કિવન્ટલ)	આવક-ખર્ચ નો ગુણોત્તર
ખર્ચ-એ	૧૮૪૪૩	૧૫૬૮	૧:૧.૮૫
ખર્ચ-બી	૧૦૩૮૫	૨૨૨૬	૧:૧.૩૮
ખર્ચ-સી _૧	૮૦૧૦	૨૩૩૮	૧:૧.૩૧
ખર્ચ-સી _૨	૬૧૨૧	૨૫૭૪	૧:૧.૧૮

પત્રક-૩ મુજબ કુલ આવકમાંથી ખર્ચ-એ

<p>સોયાબીનની જાતો</p> <p>: વહેલી પાકતી જાતો :</p> <p>જેએસ-૩૩૫, જેએસ-૮૩-૦૫, એનઆરસી-૩૭,</p> <p>જેએસ-૮૫-૬૦</p> <p>: મધ્યમ પાકતી જાતો :</p> <p>જેએસ ૮૭-૫૨, એનઆરસી-૧૨,</p> <p>એમએએક્સ-૧૩, એમએએક્સ-૪૫૦,</p> <p>એનઆરસી-૭</p>
--

કપાસ

આર્થિક મૂલ્યને ધ્યાને લેતા કપાસને " સફેદ સોનું" ગણવામાં આવે છે. વાવેતર વિસ્તારની દ્રષ્ટિએ ભારત વિશ્વમાં પ્રથમ સ્થાને આવે છે પરંતુ ઉત્પાદનની દ્રષ્ટિએ ભારત ચીન પછી બીજા ક્રમે આવે છે. વિશ્વના કુલ કપાસ ઉત્પાદનમાં ભારતનો ફાળો લગભગ ૨૧% જેટલો છે. ભારતમાં કપાસનું વાવેતર ૧૧૯.૮૦ લાખ હેક્ટરમાં થાય છે જેમાંથી ૩૪૨.૨૦ લાખ ગાંસડી ઉત્પાદન મળે છે. ગુજરાતમાં સને ૨૦૧૨-૧૩માં ૨૪.૫૭ લાખ હેક્ટરમાં કપાસનું વાવેતર થયેલ જેમાંથી ૪૯.૫૧

લાખ ગાંસડી ઉત્પાદન મળેલ. ભારત દેશમાં કપાસની ઉત્પાદકતા ૪૮૬ કિ.ગ્રા./હે અને ગુજરાત રાજ્યની કપાસની ઉત્પાદકતા ૩૪૩ કિ.ગ્રા./હે છે. ગુજરાત રાજ્યમાં સુરેન્દ્રનગર, ભાવનગર, અને રાજકોટ જીલ્લા કપાસના વાવેતરમાં મોખરાનું સ્થાન ધરાવે છે.

ગુજરાતમાં કપાસ લંબતારી તેમજ મધ્યમતારી એમ બે પ્રકારે થાય છે. જે પૈકી કપાસ લંબતારીની ખેતીમાં વર્ષ ૨૦૧૪-૧૫ માં થયેલ ખર્ચ અને આવક-જાવક પત્રક ૧,૨ અને ૩ માં આપવામાં આવેલ છે.

પત્રક-૧ : કપાસ (લંબતારી)નું ખેતી ખર્ચ (હેક્ટર દીઠ)

ક્રમ	વિગત	યુનિટ	જથ્થો	ખર્ચ ₹	કુલ ખર્ચના (%)
૧	મજૂર (ભાડાના)	માનવ દિન	૬૫.૬૪	૧૨૭૩૧	૧૫.૪૮
૨	બળદ	જોડી / દિન	૫.૦૮	૩૪૭૬	૪.૨૩
૩	બિયારણ	કિલો	૧.૬૬	૩૧૨૮	૩.૮૦
૪	છાણીયુ ખાતર	ટન	૪૮૯૯	૪૫૦૯	૫.૪૮
૫	રાસાયણિક ખાતર			૪૧૫૫	૫.૦૫
૬	પિયત			૭૦૯૬	૮.૬૩
૭	જંતુનાશક/રોગનાશક દવા			૨૪૩૩	૨.૯૬
૮	પરચૂરણ ખર્ચ			૫૪૨૯	૬.૬૦
૯	ઘસારો			૫૦૧	૦.૬૧
૧૦	ચાલુ મૂડીનું વ્યાજ			૩૯૧૧	૪.૭૫
૧૧	ખર્ચ-એ			૪૭૩૬૯	૫૭.૫૯
૧૨	પોતાની જમીનનું ભાડું			૧૫૨૮૬	૧૮.૫૮
૧૩	સ્થાયી મૂડીનું વ્યાજ			૧૧૭૯	૧.૪૩
૧૪	ખર્ચ-બી			૬૩૮૩૪	૭૭.૬૦
૧૫	મજૂર (ઘરના)	માનવ દિન	૫૩.૫૦	૧૦૯૪૭	૧૩.૩૧
૧૬	ખર્ચ-સી			૭૪૭૮૧	૯૦.૯૧
૧૭	વ્યવસ્થાપન ખર્ચ			૭૪૭૮	૯.૦૯
૧૮	ખર્ચ-સી			૮૨૨૫૯	૧૦૦.૦૦
	કુલ મજૂર (૧ + ૧૫)	માનવ દિન	૧૧૯.૧૪	૨૩૬૭૮	૨૮.૭૯

પત્રક-૧માં જણાવ્યા પ્રમાણે કપાસ લં સૌથી વધુ ખર્ચ મજૂર (₹ ૨૩૬૭૮), પોતાની બતારીની ખેતીમાં ખર્ચ-એ, ખર્ચ-બી, ખર્ચ-સી, જમીનનું ભાડુ (₹ ૧૫૨૮૬) અને પિયત (₹ ૭૦૮૬) અને ખર્ચ-સી, અનુક્રમે ₹ ૪૭૩૬૯, ૬૩૮૩૪, નો સમાવેશ થાય છે. ૭૪૭૮૧ અને ૮૨૨૫૯ પ્રતિ હેક્ટર થયેલ. જેમાં

પત્રક-૨: કપાસ (લંબતારી)ની ખેતીમાં ઉત્પાદન અને આવક (હેક્ટર દીઠ)

૧	મુખ્ય ઉત્પાદન	જથ્થો (કિવન્ટલ/હે)	૨૦.૬૬
		ભાવ (₹/ કિવન્ટલ)	૪૦૦૫.૪૨
		આવક (₹)	૮૨૭૫૧.૯૭
૨	ગૌણ ઉત્પાદન	જથ્થો (કિવન્ટલ/હે)	૨૯.૩૫
		ભાવ (₹/ કિવન્ટલ)	૬૪.૪૯
		આવક (₹)	૧૮૯૩
૩	કુલ આવક	(₹)	૮૪૬૪૫

પત્રક-૨ મુજબ કપાસ લંબતારીનું મુખ્ય ઉત્પાદન ૨૦.૬૬ કિવન્ટલ/હે અને ગૌણ ઉત્પાદન ૨૯.૩૫ કિવન્ટલ/હે મળેલ હતું. ખેડૂતોને કપાસ લંબતારીનો સરેરાશ ભાવ ૪૦૦૫ ₹/કિવન્ટલ અને ગૌણ ઉત્પાદનનો ભાવ ૬૪ ₹/કિવન્ટલ મળેલ. આમ કપાસ લંબતારીની ખેતીમાં મુખ્ય આવક ૮૨૭૫૨ ₹/હેક્ટર અને ગૌણ ઉત્પાદનની આવક ૧૮૯૩ ₹/હેક્ટર મળીને કુલ આવક ૮૪૬૪૫ ₹/હેક્ટર થયેલ.

પત્રક-૩ મુજબ કુલ આવકમાંથી ખર્ચ-એ બાદ કરતા નફો ₹ ૩૭૨૭૬ અને તમામ ખર્ચ એટલે કે ખર્ચ-સી, બાદ કરતા ચોખ્ખો નફો ₹ ૨૩૮૬ પ્રતિ હેક્ટર થયેલ. કપાસ લંબતારીની ખેતીમાં કિવન્ટલ દિઠ ઉત્પાદન ખર્ચ ₹ ૩૮૯૦ થયેલ તેની સામે સરેરાશ ભાવ ૪૦૦૫ ₹/કિવન્ટલ મળેલ. આમ ખર્ચ કરતા ભાવ વધુ મળેલ. આવક અને ખર્ચનો ગુણોત્તર કુલ ખર્ચ (ખર્ચ-સી) સામે ૧:૧.૦૩ મળેલ એટલે કે ૧ ₹ ના ખર્ચ સામે ૦૩ પૈસા ચોખ્ખો નફો મળેલ.

પત્રક-૩: લંબતારી કપાસની ખેતીમાં ઉત્પાદન ખર્ચ (₹/ કિવન્ટલ) તથા આવક:ખર્ચ ગુણોત્તર

ગુજરાતમાં કપાસ મધ્યમ તારીની ખેતીમાં વર્ષ ૨૦૧૪-૧૫ માં થયેલ ખર્ચ અને આવક-ખર્ચ પત્રક ૪,૫ અને ૬ માં આપવામાં આવેલ છે.

વિગત	નફો ₹	ઉત્પાદન ખર્ચ (₹/ કિવન્ટલ)	આવક-ખર્ચ નો ગુણોત્તર
ખર્ચ-એ	૩૭૨૭૬	૨૨૦૧.૧૬	૧:૧.૭૯
ખર્ચ-બી	૨૦૮૧૧	૨૯૯૮.૧૧	૧:૧.૩૩
ખર્ચ-સી _૧	૯૮૬૪	૩૫૨૭.૯૮	૧:૧.૧૩
ખર્ચ-સી _૨	૨૩૮૬	૩૮૯૯.૯૩	૧:૧.૦૩

બીટી કપાસની ખેતીમાં બીજની પસંદગી
બિયારણ સરકાર માન્ય સંસ્થાઓ અથવા વિશ્વાસપાત્ર ખાનગી કંપનીનું ખરીદવું જેના બીલ, બેગ અને ટેગ સાચવી રાખવા. ગુજરાત હાઈબ્રિડ કપાસ - ૬(બીજી -II) (પિયત) ગુજરાત હાઈબ્રિડ કપાસ - ૮ (બીજી II) (મર્યાદિત, પિયત) ગુજરાત હાઈબ્રિડ કપાસ - ૧૨ (બીજી II) તથા પ્રાઈવેટ કંપનીની જાતોમાંથી જે તે વિસ્તારને અનુકૂળ જાત પસંદગી કરવી.

પત્રક-૪ : મધ્યમતારી કપાસનું ખેતી ખર્ચ (હેક્ટર દીઠ)

ક્રમ	વિગત	યુનિટ	જથ્થો	ખર્ચ	કુલ ખર્ચના (%)
૧	મજૂર (ભાડાના)	માનવ દિન	૫૫.૪૭	૯૬૩૯	૧૭.૪૭
૨	બળદ	જોડી / દિન	૪.૭૪	૨૧૭૩	૩.૯૪
૩	બિયારણ	કિલો	૧૧.૨૪	૫૦૮	૦.૯૨
૪	છાણીયુ ખાતર	ટન	૩૭૨૯	૩૬૩૬	૬.૫૯
૫	રાસાયણિક ખાતર	કિલો		૧૫૮૫	૨.૮૭
૬	પિયત			૧૨૩૫	૨.૨૪
૭	જંતુનાશક/રોગનાશક દવા			૩૬૪	૦.૬૬
૮	પરચૂરણ ખર્ચ			૧૩૨૦	૧૩.૨૬
૯	ઘસારો			૪૯૫	૦.૯૦
૧૦	ચાલુ મૂડીનું વ્યાજ			૨૪૨૬	૪.૪૦
૧૧	ખર્ચ-એ			૨૯૩૮૧	૫૩.૨૫
૧૨	પોતાની જમીનનું ભાડુ			૧૨૦૨૬	૨૧.૮૦
૧૩	સ્થાયી મૂડીનું વ્યાજ			૧૫૦૮	૨.૭૪
૧૪	ખર્ચ-બી			૪૨૯૧૫	૭૭.૭૯
૧૫	મજૂર (ઘરના)	માનવ દિન		૭૨૪૦	૧૩.૧૨
૧૬	ખર્ચ-સી _૧			૫૦૧૫૫	૯૦.૯૧
૧૭	વ્યવસ્થાપન ખર્ચ			૫૦૧૬	૯.૦૯
૧૮	ખર્ચ-સી _૨			૫૫૧૭૧	૧૦૦.૦૦
	કુલ મજૂર (૧ + ૧૫)	માનવ દિન	૯૫.૧૦	૧૬૮૭૯	૩૦.૫૯

પત્રક-૪ માં જણાવ્યા પ્રમાણે કપાસ મધ્યમ ખર્ચ મજૂર (₹૧૬૮૭૯), પોતાની જમીનનું ભાડુ તારીની ખેતીમાં ખર્ચ-એ, ખર્ચ-બી, ખર્ચ-સી_૧ અને (₹૧૨૦૨૬) અને છાણીયુ ખાતર (₹૩૬૩૬)નો ખર્ચ-સી_૨ અનુક્રમે ₹ ૨૯૩૮૧, ૪૨૯૧૫, ૫૦૧૫૫ સમાવેશ થાય છે. અને ૫૫૧૭૧ પ્રતિ હેક્ટર થયેલ. જેમાં સૌથી વધુ

બીટી કપાસમાં પિયત વ્યવસ્થા

- વરસાદ આધારિત કપાસની ખેતીમાં વરસાદ પુરતો અને સરખી વહેંચણી હોય તો પિયત આપવાની જરૂર રહેતી નથી.
- છેલ્લા વરસાદ બાદ ગોરાડુ જમીનમાં ૧૫ દિવસે અને કાળી માટી જમીનમાં ૨૫ થી ૩૦ દિવસે અનુક્રમે ૬૦ અને ૮૦ મિ.મી. નું પિયત આપવું. ફૂલ ભમરી અવસ્થાએ પિયત ખૂબ જ મહત્વનું છે.
- જીડવાના વિકાસ અને પૂર્ણ ખુલવા માટે જમીનમાં ૫૦% ભેજ જાળવવો જરૂરી છે.
- કપાસમાં આંતરપાટલે પિયત કરવાથી ૨૫ થી ૩૦% પાણીનો બચાવ થાય છે.
- કપાસમાં જેમ જેમ છોડની વૃદ્ધિ થાય તેમ તેમ પાણીની દૈનિક જરૂરિયાત ૩ મિ.મી થી વધીને ફૂલ અવસ્થાએ ૧૦ મિ.મી થાય છે.

પત્રક-પ: મધ્યમ તારી કપાસ ની ખેતીમાં ઉત્પાદન અને આવક (હેક્ટર દીઠ)

૧	મુખ્ય ઉત્પાદન	જથ્થો (કિવન્ટલ/હે)	૧૦.૩૫
		ભાવ (₹/ કિવન્ટલ)	૩૯૧૨.૫૬
		આવક (₹)	૪૦૪૯૫
૨	ગૌણ ઉત્પાદન	જથ્થો (કિવન્ટલ/હે)	૧૭.૭૮
		ભાવ (₹/ કિવન્ટલ)	૯૪.૩૨
		આવક (₹)	૧૬૭૭
૩	કુલ આવક	(₹)	૪૨૧૭૨

પત્રક-પ મુજબ કપાસ મધ્યમ તારીનું મુખ્ય ઉત્પાદન ૧૦.૩૫ કિવન્ટલ/હે અને ગૌણ ઉત્પાદન ૧૭.૭૮ કિવન્ટલ/હે મળેલ હતું. ખેડૂતોને કપાસ મધ્યમ તારીનો સરેરાશ ભાવ ૩૯૧૨.૫૬ ₹/કિવન્ટલ અને ગૌણ ઉત્પાદનનો ભાવ ૯૪.૩૨ ₹/કિવન્ટલ મળેલ. આમ કપાસ મધ્યમ તારીની ખેતીમાં મુખ્ય આવક ૪૦૪૯૫ ₹/હેક્ટર અને ગૌણ ઉત્પાદનની આવક ૧૬૭૭ ₹/હેક્ટર મળીને કુલ આવક ૪૨૧૭૨ ₹/હેક્ટર થયેલ.

દિઠ ઉત્પાદન ખર્ચ ₹ ૫૧૬૮.૫૦ થયેલ તેની સામે સરેરાશ ભાવ ₹ ૩૯૧૨.૫૬ ₹/કિવન્ટલ મળેલ. આમ ખર્ચ કરતા ભાવ ઓછા મળેલ. આવક અને ખર્ચનો ગુણોત્તર કુલ ખર્ચ (ખર્ચ-સી_૧) સામે ૧:૦.૭૬ મળેલ એટલે કે ૧ ₹ ના ખર્ચ સામે ૭૬ પૈસા ખોટ થયેલ છે.

પત્રક-ક: કપાસ (મધ્યમ તારી)ની ખેતીમાં ઉત્પાદન ખર્ચ (₹/ કિવન્ટલ) તથા આવક:ખર્ચ ગુણોત્તર

વિગત	નફો ₹	ઉત્પાદન ખર્ચ (₹/ કિવન્ટલ)	આવક-ખર્ચ નો ગુણોત્તર
ખર્ચ-એ	૧૨૭૯૧	૨૬૭૬.૭૧	૧:૧.૪૪
ખર્ચ-બી	૭૪૩	૩૯૯૪.૩૫	૧:૦.૯૮
ખર્ચ-સી _૧	૭૯૮૩	૪૬૮૩.૮૬	૧:૦.૮૪
ખર્ચ-સી _૨	૧૨૯૯૯	૫૧૬૮.૫૦	૧:૦.૭૬

પત્રક-ક મુજબ કુલ આવકમાંથી ખર્ચ-એ બાદ કરતા નફો ₹ ૨૩૦૭૦ અને તમામ ખર્ચ એટલે કે ખર્ચ-સી_૧ બાદ કરતા ચોખ્ખો નફો ₹ ૨૨૨૩ પ્રતિ હેક્ટર થયેલ. કપાસ મધ્યમ તારીની ખેતીમાં કિવન્ટલ

બીટી કપાસમાં રાસાયણિક ખાતર

- ૨૪૦ કિ.ગ્રા.ના/હે. પૈકીનો ૨૫% નાઈટ્રોજન,
- ૬૦ કિ.ગ્રા.ના (૧૩૦ કિ.ગ્રા. યુરિયા) પાયાના ખાતર તરીકે
 - + ૬૦ કિ.ગ્રા.ના (૧૩૦ કિ.ગ્રા. યુરિયા) ૩૦ દિવસે
 - + ૬૦ કિ.ગ્રા.ના (૧૩૦ કિ.ગ્રા. યુરિયા) ૬૦ દિવસે
 - + ૬૦ કિ.ગ્રા.ના (૧૩૦ કિ.ગ્રા. યુરિયા) ૯૦ દિવસે પૂર્તિ ખાતર આપવું.

યુરિયા ખાતર આપતા પહેલા ૨૦ કિ.ગ્રા. યુરિયા ખાતરમાં ૫ કિલો લીમડાનો ખોળ અથવા ૨૫૦ મિ.લિ. લીમડાના તેલનો પટ આપી છોડને ફરતે રીંગ પદ્ધતિથી આપવું. વધુમાં કપાસમાં દેહધાર્મિક સુકારો જણાય ત્યારે ૧૦ લિટર પાણીમાં ૫૦ ગ્રામ યુરિયા, ૫૦ ગ્રામ ફેરસ સલ્ફેટ, ૫૦ ગ્રામ મેગ્નેશિયમ સલ્ફેટ અને ૫૦ ગ્રામ ઝિંક સલ્ફેટ ઓગાળીને દ્વાવણ બનાવી ૭ થી ૧૦ દિવસે બે થી ત્રણ છંટકાવ કરવા.

તમાકુ

ભારતમાં તમાકુનું વાવેતર ૪.૩૦ લાખ હેક્ટરમાં થાય છે જેમાંથી ૬.૬૦ લાખ ટન ઉત્પાદન મળે છે. ગુજરાતમાં સને ૨૦૧૨-૧૩માં ૧.૨૪ લાખ હેક્ટરમાં તમાકુનું વાવેતર થયેલ જેમાંથી ૨.૧૨ લાખ ટન ઉત્પાદન મળેલ. ભારત દેશમાં તમાકુની ઉત્પાદકતા ૧૫૪૨ કિ.ગ્રા./હે અને ગુજરાત રાજ્યની તમાકુની ઉત્પાદકતા ૧૭૧૬ કિ.ગ્રા./હે છે. ગુજરાત

રાજ્યમાં આણંદ, ખેડા, અને મહેસાણા જીલ્લા તમાકુ ના વાવેતરમાં મોખરાનું સ્થાન ધરાવે છે.

ગુજરાતમાં તમાકુ બીડી તેમજ કલકત્તી એમ બે પ્રકારે થાય છે. જે પૈકી તમાકુ બીડીની ખેતીમાં વર્ષ ૨૦૧૪-૧૫ માં થયેલ ખર્ચ અને આવક-જાવક પત્રક ૧,૨ અને ૩ માં આપવામાં આવેલ છે.

પત્રક-૧ : તમાકુ (બીડી)નું ખેતી ખર્ચ (હેક્ટર દીઠ)

ક્રમ	વિગત	યુનિટ	જથ્થો	ખર્ચ ₹	કુલ ખર્ચના (%)
૧	મજૂર (ભાડાના)	માનવ દિન	૫૫.૨૫	૮૨૭૩	૧૧.૮૭
૨	બળદ	જોડી / દિન	૫.૦૦	૧૫૦૮	૨.૧૬
૩	બિયારણ	કિલો	૧૭૦૭૧	૨૫૬૧	૩.૬૮
૪	છાણીયુ ખાતર	ટન	૭૦૦૦	૪૨૮૨	૬.૧૫
૫	રાસાયણિક ખાતર			૮૩૦૮	૧૧.૮૩
૬	પિયત			૩૩૨૪	૪.૭૭
૭	જંતુનાશક/રોગનાશક દવા			૫૦૧	૦.૭૨
૮	પરચૂરણ ખર્ચ			૫૮૬૮	૮.૪૨
૯	ઘસારો			૩૮૧	૦.૫૫
૧૦	ચાલુ મૂડીનું વ્યાજ			૩૧૫૧	૪.૫૨
૧૧	ખર્ચ-એ			૩૮૧૫૯	૫૪.૭૭
૧૨	પોતાની જમીનનું ભાડુ			૧૫૨૪૬	૨૧.૮૮
૧૩	સ્થાયી મૂડીનું વ્યાજ			૬૦૮	૦.૮૮
૧૪	ખર્ચ-બી			૫૪૦૧૪	૭૭.૫૩
૧૫	મજૂર (ઘરના)	માનવ દિન	૬૨.૨૫	૮૩૨૩	૧૩.૩૮
૧૬	ખર્ચ-સી_૧			૬૩૩૩૭	૯૦.૯૧
૧૭	વ્યવસ્થાપન ખર્ચ			૬૩૩૪	૦.૦૮
૧૮	ખર્ચ-સી_૨			૬૯૬૭૧	૧૦૦.૦૦
	કુલ મજૂર (૧ + ૧૫)	માનવ દિન	૧૧૭.૫૦	૧૭૫૯૬	૨૫.૨૫

પત્રક-૧માં જણાવ્યા પ્રમાણે તમાકુ જેમાં સૌથી વધુ ખર્ચ મજૂર (₹ ૧૭૫૮૬), પોતાની (બીડી)ની ખેતીમાં ખર્ચ-એ, ખર્ચ-બી, ખર્ચ-સી, જમીનનું ભાડુ (₹ ૧૫૨૪૬) અને રસાયણિક ખાતર અને ખર્ચ-સી, અનુક્રમે ₹ ૩૮૧૫૮, ૫૪૦૧૪, (₹ ૮૩૦૮) નો સમાવેશ થાય છે. ૬૩૩૩૭ અને ૬૮૬૭૧ પ્રતિ હેક્ટર થયેલ.

પત્રક-૨: બીડી તમાકુની ખેતીમાં ઉત્પાદન અને આવક (હેક્ટર દીઠ)

૧	મુખ્ય ઉત્પાદન	જથ્થો (કિવન્ટલ/હે)	૩૧.૩૬
		ભાવ (₹/ કિવન્ટલ)	૪૩૬૮.૭૨
		આવક (₹)	૧૩૭૦૦૩
૨	ગૌણ ઉત્પાદન	જથ્થો (કિવન્ટલ/હે)	૦
		ભાવ (₹/ કિવન્ટલ)	૦
		આવક (₹)	૦
૩	કુલ આવક	(₹)	૧૩૭૦૦૩

પત્રક-૨ મુજબ તમાકુ (બીડી)નું મુખ્ય ઉત્પાદન ૩૧.૩૬ કિવન્ટલ/હે મળેલ હતું. ખેડૂતોને તમાકુ (બીડી)નો સરેરાશ ભાવ ૪૩૬૮ ₹/કિવન્ટલ મળેલ. આમ તમાકુ (બીડી)ની ખેતીમાં કુલ આવક ૧૩૭૦૦૩ રૂ/હેક્ટર થયેલ.

પ્રતિ હેક્ટર થયેલ. તમાકુ (બીડી)ની ખેતીમાં કિવન્ટલ દિઠ ઉત્પાદન ખર્ચ ₹ ૨૨૨૨ થયેલ તેની સામે સરેરાશ ભાવ ₹ ૪૩૬૮ ₹/કિવન્ટલ મળેલ. આમ ખર્ચ કરતા ભાવ વધુ મળેલ. આવક અને ખર્ચનો ગુણોત્તર કુલ ખર્ચ (ખર્ચ-સી) સામે ૧:૧.૮૭ મળેલ એટલે કે ૧ ₹ ના ખર્ચ સામે ૮૭ પૈસા ચોખ્ખો નફો મળેલ.

પત્રક-૩: તમાકુ (બીડી)ની ખેતીમાં ઉત્પાદન ખર્ચ (₹/ કિવન્ટલ) તથા આવક:ખાવક ગુણોત્તર

વિગત	નફો ₹	ઉત્પાદન ખર્ચ (₹/ કિવન્ટલ)	આવક-ખર્ચ નો ગુણોત્તર
ખર્ચ-એ	૮૮૮૪૪	૧૨૧૭	૧:૩.૫૮
ખર્ચ-બી	૮૨૮૮૮	૧૭૨૨	૧:૨.૫૪
ખર્ચ-સી	૭૩૬૬૬	૨૦૨૦	૧:૨.૧૬
ખર્ચ-સી	૬૭૩૩૨	૨૨૨૨	૧:૧.૮૭

પત્રક-૩ મુજબ કુલ આવકમાંથી ખર્ચ-એ બાદ કરતા નફો ₹ ૮૮૮૪૪ અને તમામ ખર્ચ એટલે કે ખર્ચ-સી બાદ કરતા ચોખ્ખો નફો ₹ ૬૭૩૩૨

ગુજરાતમાં તમાકુ (કલકતી)ની ખેતીમાં વર્ષ ૨૦૧૪-૧૫ માં થયેલ ખર્ચ અને આવક-ખાવક પત્રક ૪,૫ અને ૬ માં આપવામાં આવેલ છે.

બીડી તમાકુની સુધારેલી જાતો

(ક) પિયત વિસ્તાર માટે :
આણંદ ૨, આણંદ ૧૧૮, ગુજરાત તમાકુ ૫, ગુજરાત તમાકુ ૮, પચરંગીયા પ્રતિકારક ગુજરાત તમાકુ હાઈબ્રિડ ૧ અને કૃમિ પ્રતિકારક આણંદ બીડી તમાકુ ૧૦, ગુજરાત આણંદ બીડી તમાકુ ૧૧.

(ખ) ઊનપિયત વિસ્તાર માટે :
ગુજરાત તમાકુ ૪ અને ગુજરાત તમાકુ ૭.

પત્રક-૪ : કલકત્તી તમાકુનું ખેતી ખર્ચ (હેક્ટર દીઠ)

ક્રમ		યુનિટ	જથ્થો	ખર્ચ ₹	કુલ ખર્ચના (%)
૧	મજૂર (ભાડાના)	માનવ દિન	૨૧.૨૫	૭૭૦૩	૧૨.૮૫
૨	બળદ	જોડી / દિન	૩.૨૫	૮૭૮	૧.૬૫
૩	બિયારણ	કિલો	૨૫૪૨૨	૪૩૨૪	૭.૨૭
૪	છાણીયુ ખાતર	ટન	૫૦૦૦	૩૧૩૭	૫.૨૭
૫	રાસાયણિક ખાતર	કિલો	૩૦૮	૮૩૪૫	૧૫.૪૨
૬	પિયત			૩૨૨૮	૫.૪૩
૭	જંતુનાશક/રોગનાશક દવા			૨૮૭	૦.૫૦
૮	પરચૂરણ ખર્ચ			૪૩૫૧	૭.૩૨
૯	ઘસારો			૪૬૪	૦.૭૮
૧૦	ચાલુ મૂડીનું વ્યાજ			૩૦૪૫	૫.૧૨
૧૧	ખર્ચ-એ			૩૬૮૭૩	૬૨.૦૦
૧૨	પોતાની જમીનનું ભાડુ			૮૭૭૮	૧૪.૭૬
૧૩	સ્થાયી મૂડીનું વ્યાજ			૫૬૪	૦.૮૫
૧૪	ખર્ચ-બી			૪૬૨૧૬	૭૭.૭૧
૧૫	મજૂર (ઘરના)	માનવ દિન	૫૨.૨૫	૭૮૫૧	૧૩.૨૦
૧૬	ખર્ચ-સી _૧			૫૪૦૬૭	૮૦.૮૧
૧૭	વ્યવસ્થાપન ખર્ચ			૫૪૦૭	૮.૦૮
૧૮	ખર્ચ-સી _૨			૫૮૪૭૪	૧૦૦.૦૦
	કુલ મજૂર (૧ + ૧૫)	માનવ દિન	૭૩.૫૦	૧૫૫૫૪	૨૬.૧૫

પત્રક-૧માં જણાવ્યા પ્રમાણે તમાકુ સૌથી વધુ ખર્ચ મજૂર (₹ ૧૫૫૫૪), રાસાયણિક (કલકત્તી)ની ખેતીમાં ખર્ચ-એ, ખર્ચ-બી, ખર્ચ-સી_૧ ખાતર (₹ ૮૩૪૫) અને પોતાની જમીનનું ભાડુ અને ખર્ચ-સી_૨ અનુક્રમે ₹ ૩૬૮૭૩, ૪૬૨૧૬, (₹ ૮૭૭૮) નો સમાવેશ થાય છે. ૫૪૦૬૭ અને ૫૮૪૭૪ પ્રતિ હેક્ટર થયેલ. જેમાં

બીડી તમાકુની કાપણી પદ્ધતિ

બીડી તમાકુનો પાક રોપણી બાદ ૧૬૦ થી ૧૮૦ દિવસમાં પાકી જાય છે તેની કાપણી ત્રણ રીતે થઈ શકે છે.

- (૧) છૂટક પાન પાડીને : સારા બુટ્ટાવાળા પાકા પાન તોડી જમીન પર ૩ થી ૪ દિવસ ઉંધા સૂકવીને.
- (૨) ઘુઘરો પદ્ધતિ : પાકટ પાન છોડ પરથી સોરીને.
- (૩) આખા છોડને કાપીને : પાકટ છોડને થડમાંથી દાતરડાથી કાપીને.

પત્રક-૫: તમાકુ (કલકત્તી)ની ખેતીમાં ઉત્પાદન અને આવક (હેક્ટર દીઠ)

૧	મુખ્ય ઉત્પાદન	જથ્થો (કિવન્ટલ/હે)	૩૨.૧૧
		ભાવ (₹/ કિવન્ટલ)	૪૩૪૫
		આવક (₹)	૧૩૮૫૨૧
૨	ગૌણ ઉત્પાદન	જથ્થો (કિવન્ટલ/હે)	૦
		ભાવ (₹/ કિવન્ટલ)	૦
		આવક (₹)	૦
૩	કુલ આવક	(₹)	૧૩૮૫૨૧

પત્રક-૨ મુજબ તમાકુ (કલકત્તી)નું મુખ્ય ઉત્પાદન ૩૨.૧૧ કિવન્ટલ/હે મળેલ હતું. ખેડૂતોને તમાકુ (કલકત્તી)નો સરેરાશ ભાવ ૪૩૪૫ ₹/કિવન્ટલ મળેલ. આમ તમાકુ (કલકત્તી)ની ખેતીમાં કુલ આવક ૧૩૮૫૨૧ ₹/હેક્ટર થયેલ.

૧:૨.૩૫ મળેલ એટલે કે ૧ ₹ ના ખર્ચ સામે ૧.૩૫ રૂપિયા ચોખ્ખો નફો મળેલ.

પત્રક-૬: તમાકુ (કલકત્તી)ની ખેતીમાં ઉત્પાદન ખર્ચ (₹/ કિવન્ટલ) તથા આવક:ખર્ચ ગુણોત્તર

વિગત	નફો ₹	ઉત્પાદન ખર્ચ (₹/ કિવન્ટલ)	આવક-ખર્ચ નો ગુણોત્તર
ખર્ચ-એ	૧૦૨૬૪૮	૧૧૪૮	૧:૩.૭૮
ખર્ચ-બી	૯૩૩૦૫	૧૪૩૯	૧:૩.૦૨
ખર્ચ-સી _૧	૮૫૪૫૪	૧૬૮૪	૧:૨.૫૮
ખર્ચ-સી _૨	૮૦૦૪૭	૧૮૫૨	૧:૨.૩૫

પત્રક-૩ મુજબ કુલ આવકમાંથી ખર્ચ-એ બાદ કરતા નફો ₹ ૧૦૨૬૪૮ અને તમામ ખર્ચ એટલે કે ખર્ચ-સી_૨ બાદ કરતા ચોખ્ખો નફો ₹ ૮૦૦૪૭ પ્રતિ હેક્ટર થયેલ. તમાકુ (કલકત્તી)ની ખેતીમાં કિવન્ટલ દિઠ ઉત્પાદન ખર્ચ ₹ ૧૮૫૨ થયેલ તેની સામે સરેરાશ ભાવ ₹ ૪૩૪૫ રૂ/કિવન્ટલ મળેલ. આમ ખર્ચ કરતા ભાવ વધુ મળેલ. આવક અને ખર્ચનો ગુણોત્તર કુલ ખર્ચ (ખર્ચ-સી_૨) સામે

બીડી તમાકુના પાકમાં ખાતર

જો લીલો પડવાશ કર્યો હોય અથવા છાણિયું ખાતર આપેલ હોય ત્યારે હેક્ટર દીઠ ૧૮૦ કિ.ગ્રા. નાઈટ્રોજન આપવો તે પૈકી પાયામાં ૧૬૦ કિ. ગ્રા. નાઈટ્રોજન એમોનિયમ સલ્ફેટના રૂપમાં જમીન તૈયાર કરતી વખતે ફાયરા ખેડ (નજીક નજીક ખોલેલ ચાસ)માં આપી ભેળવી દેવો. બાકી રહેલા ૨૦ કિલોગ્રામ નાઈટ્રોજન રોપણી બાદ ૧૦-૧૫ દિવસે છોડની ફરતે એમોનિયમ સલ્ફેટના રૂપમાં આપવો. જો લીલો પડવાશ ન કર્યો હોય ત્યારે ૨૫ ટકા નાઈટ્રોજન દિવેલીના ખોળ અથવા પોલ્ટ્રી મેન્યોરના રૂપમાં અને બાકીનો ૭૫ ટકા નાઈટ્રોજન એમોનિયમ સલ્ફેટના રૂપમાં આપવો.

ખાતરના વધુ કાર્યક્ષમ ઉપયોગ માટે ૧૮૦ કિ.ગ્રા. નાઈટ્રોજન પૈકી ૪૫ કિ.ગ્રા. નાઈટ્રોજન એમોનિયમ સલ્ફેટના રૂપમાં અને બાકીનો યુરિયાના રૂપમાં ૩ સરખા હપ્તામાં ૨૦ દિવસના અંતરે આપવો.

પચરંગીયા પ્રતિકારક ગુજરાત તમાકુ હાઈબ્રિડ ૧ અને વધુ ઉત્પાદન આપતી જીએબીટી ૧૧ ને અનુક્રમે ૨૨૦ અને ૨૦૦ કિ.ગ્રા. નાઈટ્રોજન આપવો. જે પૈકી ૨૫ ટકા નાઈટ્રોજન પાયામાં એમોનિયમ સલ્ફેટના રૂપમાં અને બાકીનો ત્રણ સરખા હપ્તામાં યુરિયાના રૂપમાં આપવો.

૭૩

ભારતમાં જરૂનું વાવેતર ૫.૯૪ લાખ હેક્ટરમાં થાય છે જેમાંથી ૩.૯૪ લાખ ટન ઉત્પાદન મળે છે. ગુજરાતમાં સને ૨૦૧૨-૧૩માં ૩.૦૫ લાખ હેક્ટરમાં જરૂનું વાવેતર થયેલ જેમાંથી ૧.૯૪ લાખ ટન ઉત્પાદન મળેલ. ગુજરાત રાજ્યની જરૂની ઉત્પાદકતા ૬૩૪ કિ.ગ્રા./હે છે. ગુજરાત રાજ્યમાં

સુરેન્દ્રનગર, બનાસકાંઠા અને પાટણ જિલ્લા જરૂના વાવેતરમાં મોખરાનું સ્થાન ધરાવે છે.

ગુજરાતમાં જરૂની ખેતીમાં વર્ષ ૨૦૧૪-૧૫ માં થયેલ ખર્ચ અને આવક-જાવક પત્રક ૧, ૨ અને ૩ માં આપવામાં આવેલ છે.

પત્રક-૧: જરાનું ખેતી ખર્ચ (હેક્ટર દીઠ)

ક્રમ	વિગત	યુનિટ	જથ્થો	ખર્ચ ₹	કુલ ખર્ચના (%)
૧	મજૂર (ભાડાના)	માનવ દિન	૩૦.૫૦	૬૪૫૫	૧૧.૯૧
૨	બળદ	જોડી / દિન	૧.૦૦	૫૯૮	૧.૧૦
૩	બિયારણ	કિલો	૧૭.૩૪	૩૪૧૭	૬.૩૦
૪	છાણીયુ ખાતર	ટન	૨૮૬	૨૨૩	૦.૪૧
૫	રાસાયણિક ખાતર			૩૬૦૬	૬.૬૫
૬	પિયત			૬૪૮૪	૧૧.૯૬
૭	જંતુનાશક/રોગનાશક દવા			૩૦૫૧	૫.૬૩
૮	પરચૂરણ ખર્ચ			૫૦૧૮	૯.૨૬
૯	ઘસારો			૪૨૪	૦.૭૮
૧૦	ચાલુ મૂડીનું વ્યાજ			૧૧૭૧	૨.૧૬
૧૧	ખર્ચ-એ			૩૦૪૪૭	૫૬.૧૬
૧૨	પોતાની જમીનનું ભાડુ			૧૦૧૧૫	૧૮.૬૬
૧૩	સ્થાયી મૂડીનું વ્યાજ			૬૨૪	૧.૧૫
૧૪	ખર્ચ-બી			૪૧૧૮૬	૭૫.૯૭
૧૫	મજૂર (ઘરના)	માનવ દિન	૩૭.૫૦	૮૦૯૮	૧૪.૯૪
૧૬	ખર્ચ-સી _૧			૪૯૨૮૪	૯૦.૯૧
૧૭	વ્યવસ્થાપન ખર્ચ			૪૯૨૮	૯.૦૯
૧૮	ખર્ચ-સી _૨			૫૪૨૧૨	૧૦૦.૦૦
	કુલ મજૂર (૧ + ૧૫)	માનવ દિન	૬૮.૦૦	૧૪૫૫૩	૨૬.૮૫

પત્રક-૧માં જણાવ્યા પ્રમાણે જીરૂની ખેતીમાં (₹ ૧૪૫૫૩), પોતાની જમીનનું ભાડુ (₹ ૧૦૧૧૫) ખર્ચ-એ, ખર્ચ-બી, ખર્ચ-સી_૧ અને ખર્ચ-સી_૨ અનુ અને પિયત (₹ ૬૪૮૪) નો સમાવેશ થાય છે. ક્રમે ₹ ૩૦૪૪૭, ૪૧૧૮૬, ૪૯૨૮૪ અને ૫૪૨૧૨ પ્રતિ હેક્ટર થયેલ. જેમાં સૌથી વધુ ખર્ચ મજૂર

પત્રક-૨ : જીરાની ખેતીમાં ઉત્પાદન અને આવક (હેક્ટર દીઠ)

૧	મુખ્ય ઉત્પાદન	જથ્થો (કિવન્ટલ/હે)	૭.૨૭
		ભાવ (₹/ કિવન્ટલ)	૧૨૬૧૨
		આવક (₹)	૯૧૬૮૭
૨	ગૌણ ઉત્પાદન	જથ્થો (કિવન્ટલ/હે)	૦
		ભાવ (₹/ કિવન્ટલ)	૦
		આવક (₹)	૦
૩	કુલ આવક	(₹)	૯૧૬૮૭

પત્રક-૨ મુજબ જીરૂનું મુખ્ય ઉત્પાદન (દાણા) ૭.૨૭ કિવન્ટલ/હે મળેલ હતું. ખેડૂતોને જીરૂનો સરેરાશ ભાવ ૧૨૬૧૨ ₹/કિવન્ટલ મળેલ. આમ જીરૂની ખેતીમાં કુલ આવક ૯૧૬૮૭ ₹/હેક્ટર થયેલ.

ખર્ચ ₹ ૭૪૫૭ થયેલ તેની સામે સરેરાશ ભાવ ₹ ૧૨૬૧૨ ₹/કિવન્ટલ મળેલ. આમ ખર્ચ કરતા ભાવ વધુ મળેલ. આવક અને ખર્ચનો ગુણોત્તર કુલ ખર્ચ (ખર્ચ-સી_૧) સામે ૧:૧.૬૯ મળેલ એટલે કે ૧ ₹ ના ખર્ચ સામે ૬૯ પૈસા ચોખ્ખો નફો મળેલ.

પત્રક-૩: જીરાની ખેતીમાં ઉત્પાદન ખર્ચ (₹/ કિવન્ટલ) તથા આવક:ખર્ચ ગુણોત્તર

વિગત	નફો ₹	ઉત્પાદન ખર્ચ (₹/ કિવન્ટલ)	આવક-ખર્ચનો ગુણોત્તર
ખર્ચ-એ	૬૧૨૪૦	૪૧૮૮	૧:૩.૦૧
ખર્ચ-બી	૫૦૫૦૧	૫૬૬૫	૧:૨.૨૩
ખર્ચ-સી _૧	૪૨૪૦૩	૬૭૭૯	૧.૧.૮૬
ખર્ચ-સી _૨	૩૭૪૭૫	૭૪૫૭	૧:૧.૬૯

પત્રક-૩ મુજબ કુલ આવકમાંથી ખર્ચ-એ બાદ કરતા નફો ₹ ૬૧૨૪૦ અને તમામ ખર્ચ એટલે કે ખર્ચ-સી_૧ બાદ કરતા ચોખ્ખો નફો ₹ ૩૭૪૭૫ પ્રતિ હેક્ટર થયેલ. જીરૂની ખેતીમાં કિવન્ટલ દિઠ ઉત્પાદન

જમીન અને ખાતર વિષયક માહિતી માટે સંપર્ક

- પ્રાધ્યાપક, જમીન વિજ્ઞાન અને કૃષિ રસાયણ વિભાગ, બં. અ. કૃષિ મહાવિદ્યાલય, આણંદ કૃષિ યુનિવર્સિટી, આણંદ-૩૮૮૧૧૦ ફોન : (૦૨૬૯૨) ૨૨૫૭૪૨
- પ્રાધ્યાપક, જમીન વિજ્ઞાન અને કૃષિ રસાયણ વિભાગ, કૃષિ મહાવિદ્યાલય નવસારી કૃષિ યુનિવર્સિટી નવસારી-૩૯૬૪૫૦ ફોન : (૦૨૬૩૭) ૨૮૨૭૬૬ એક્ષ. ૩૦૧
- પ્રાધ્યાપક, જમીન વિજ્ઞાન અને કૃષિ રસાયણ વિભાગ, કૃષિ મહાવિદ્યાલય, સરદાર કૃષિનગર દાંતીવાડા કૃષિ યુનિવર્સિટી, સરદાર કૃષિનગર-૩૮૫૫૦૬ જી. બનાસકાંઠા ફોન : (૦૨૭૪૮) ૨૭૮૪૧૭
- પ્રાધ્યાપક, જમીન વિજ્ઞાન અને કૃષિ રસાયણ વિભાગ, કૃષિ મહાવિદ્યાલય, જૂનાગઢ કૃષિ યુનિવર્સિટી જૂનાગઢ-૩૬૨૦૦૧ ફોન : (૦૨૮૫) ૨૬૭૦૨૮૯ એક્ષ. ૩૦૪

ઈસબગુલ

ગુજરાતમાં સને ૨૦૧૨-૧૩માં ૦.૦૬૭ જીલ્લા ઈસબગુલના વાવેતરમાં મોખરાનું સ્થાન લાખ હેક્ટરમાં ઈસબગુલનું વાવેતર થયેલ જેમાંથી ધરાવે છે.

૦.૦૪ લાખ ટન ઉત્પાદન મળેલ. ગુજરાત રાજ્યની ઈસબગુલની ઉત્પાદકતા ૫૯૭ કિ.ગ્રા./હે છે. ગુજરાત રાજ્યમાં બનાસકાંઠા, કચ્છ અને મહેસાણા

ગુજરાતમાં ઈસબગુલની ખેતીમાં વર્ષ ૨૦૧૪-૧૫ માં થયેલ ખર્ચ અને આવક-જાવક પત્રક ૧,૨ અને ૩ માં આપવામાં આવેલ છે.

પત્રક-૧ : ઈસબગુલનુંખેતી ખર્ચ (હેક્ટર દીઠ)

ક્રમ	વિગત	યુનિટ	જથ્થો	ખર્ચ ₹	કુલ ખર્ચના (%)
૧	મજૂર (ભાડાના)	માનવ દિન	૪૩.૦૦	૭૬૪૨	૧૬.૭૫
૨	બળદ	જોડી / દિન	૦.૫૦	૨૮૭	૦.૬૩
૩	બિયારણ	કિલો	૫.૬૮	૯૦૨	૧.૯૮
૪	છાણીયુ ખાતર	ટન	૭૭૪	૯૬૨	૨.૧૧
૫	રાસાયણિક ખાતર			૨૭૦૭	૫.૯૩
૬	પિયત			૮૮૭૭	૧૯.૪૫
૭	જંતુનાશક/રોગનાશક દવા			૬૧૯	૧.૩૬
૮	પરચૂરણ ખર્ચ			૪૮૬૦	૧૦.૬૫
૯	ઘસારો			૩૪૦	૦.૭૪
૧૦	ચાલુ મૂડીનું વ્યાજ			૧૦૮૮	૨.૩૮
૧૧	ખર્ચ-એ			૨૮૨૮૪	૬૧.૯૮
૧૨	પોતાની જમીનનું ભાડુ			૬૯૩૨	૧૫.૧૯
૧૩	સ્થાયી મૂડીનું વ્યાજ			૩૧૫	૦.૬૯
૧૪	ખર્ચ-બી			૩૫૫૩૧	૭૭.૮૬
૧૫	મજૂર (ઘરના)	માનવ દિન	૩૨.૫૦	૫૯૫૪	૧૩.૦૫
૧૬	ખર્ચ-સી _૧			૪૧૪૮૫	૯૦.૯૧
૧૭	વ્યવસ્થાપન ખર્ચ			૪૧૪૯	૯.૦૯
૧૮	ખર્ચ-સી _૨			૪૫૬૩૪	૧૦૦.૦૦
	કુલ મજૂર (૧ + ૧૫)	માનવ દિન	૭૫.૫૦	૧૩૫૯૬	૨૯.૮૦

પત્રક-૧માં જણાવ્યા પ્રમાણે ઈસબગુલની ખર્ચ મજૂર (₹ ૧૩૫૮૬), પિયત (₹ ૮૮૭૭), અને ખેતીમાં ખર્ચ-એ, ખર્ચ-બી, ખર્ચ-સી, અને પોતાની જમીનનું ભાડુ (₹ ૬૮૩૨) નો સમાવેશ થાય ખર્ચ-સી અનુક્રમે ₹ ૨૮૨૮૪, ૩૫૫૩૧, ૪૧૪૮૫ છે. અને ૪૫૬૩૪ પ્રતિ હેક્ટર થયેલ. જેમાં સૌથી વધુ

પત્રક-૨: ઈસબગુલની ખેતીમાં ઉત્પાદન અને આવક (હેક્ટર દીઠ)

૧	મુખ્ય ઉત્પાદન	જથ્થો (કિવન્ટલ/હે)	૧૧.૭૫
		ભાવ (₹/ કિવન્ટલ)	૬૪૬૬.૭૨
		આવક (₹)	૭૫૮૮૩.૮૬
૨	ગૌણ ઉત્પાદન	જથ્થો (કિવન્ટલ/હે)	૧૨.૫૭
		ભાવ (₹/ કિવન્ટલ)	૨૨૭.૩૬
		આવક (₹)	૨૮૫૮
૩	કુલ આવક	(₹)	૭૮૮૪૨

પત્રક-૨ મુજબ ઈસબગુલનું મુખ્ય ઉત્પાદન (દાણા) ૧૧.૭૫ કિવન્ટલ/હે અને ગૌણ ઉત્પાદન ૧૨.૫૭ કિવન્ટલ/હે મળેલ હતું. ખેડૂતોને ઈસબગુલનો સરેરાશ ભાવ ૬૪૬૭ ₹/કિવન્ટલ અને ગૌણ ઉત્પાદનનો ભાવ ૨૨૭ ₹/કિવન્ટલ મળેલ. આમ ઈસબગુલની ખેતીમાં મુખ્ય આવક ૭૫૮૮૪ ₹/હેક્ટર અને ગૌણ ઉત્પાદનની આવક ૨૮૫૮ ₹/હેક્ટર મળીને કુલ આવક ૭૮૮૪૨ ₹/હેક્ટર થયેલ.

પત્રક-૩: ઈસબગુલની ખેતીમાં ઉત્પાદન ખર્ચ (₹/ કિવન્ટલ) તથા આવક:ખર્ચ ગુણોત્તર

વિગત	નફો ₹	ઉત્પાદન ખર્ચ (₹/ કિવન્ટલ)	આવક-ખર્ચ નો ગુણોત્તર
ખર્ચ-એ	૫૦૫૫૮	૨૧૬૪	૧:૨.૭૮
ખર્ચ-બી	૪૩૩૧૧	૨૭૮૧	૧:૨.૨૨
ખર્ચ-સી _૧	૩૭૩૫૭	૩૨૮૭	૧:૧.૮૦
ખર્ચ-સી _૨	૩૩૨૦૮	૩૬૪૧	૧:૧.૭૩

પત્રક-૩ મુજબ કુલ આવકમાંથી ખર્ચ-એ બાદ કરતા નફો ₹ ૫૦૫૫૮ અને તમામ ખર્ચ એટલે કે ખર્ચ-સી_૧ બાદ કરતા ચોખ્ખો નફો ₹ ૩૩૨૦૮ પ્રતિ હેક્ટર થયેલ. ઈસબગુલની ખેતીમાં કિવન્ટલ દિઠ ઉત્પાદન ખર્ચ ₹ ૩૬૪૧ થયેલ તેની સામે સરેરાશ ભાવ ₹ ૬૪૬૭ ₹/કિવન્ટલ મળેલ. આમ ખર્ચ કરતા ભાવ વધુ મળેલ. આવક અને ખર્ચનો ગુણોત્તર કુલ ખર્ચ (ખર્ચ-સી_૧) સામે ૧:૧.૭૩ મળેલ એટલે કે ૧ ₹ ના ખર્ચ સામે ૭૩ પૈસા ચોખ્ખો નફો મળેલ.

ઈસબગુલની વૈજ્ઞાનિક ખેતી	
જમીન	: રેતાળ- રેતાળ ગોરાડુ
જાતો	: ગુજરાત ઈસબગુલ-૧, ૨ અને ૩
વાવણી સમય	: ૨૦ નવેમ્બર થી ૨૦ ડિસેમ્બર
વાવણી અંતર	: પૂંકીને અથવા ૩૦ સે.મી. હારમાં
બિયારણનો દર	: ૪ કિ.ગ્રા./હે.
ખાતર	: વાવણી સમયે ૧૫ ના. + ૧૫ ફો. + ૦૦ પો. અને ના+ફા+પો કિ.ગ્રા./હે. ૧૫ ના. વાવણી બાદ ૩૦ દિવસે
પિયત	: વાવણી સમયે ૩૦ અને ૭૦ દિવસે
કાપણી	: ૧૧૦ થી ૧૩૦ દિવસે
ઉત્પાદન	: ૮૦૦ થી ૧૦૦૦ કિ.ગ્રા./હે. બીજ

વરિયાળી

ગુજરાતમાં સને ૨૦૧૨-૧૩માં ૦.૧૬ જીલ્લા વરીયાળીના વાવેતરમાં મોખરાનું સ્થાન લાખ હેક્ટરમાં વરિયાળીનું વાવેતર થયેલ જેમાંથી ધરાવે છે.

૦.૨૯ લાખ ટન ઉત્પાદન મળેલ. ગુજરાત રાજ્યની વરિયાળીની ઉત્પાદકતા ૧૮૪૪ કિ.ગ્રા./હે છે. ગુજરાત રાજ્યમાં મહેસાણા, પાટણ અને સાબરકાંઠા

ગુજરાતમાં વરિયાળીની ખેતીમાં વર્ષ ૨૦૧૪-૧૫ માં થયેલ ખર્ચ અને આવક-જાવક પત્રક ૧,૨ અને ૩ માં આપવામાં આવેલ છે.

પત્રક-૧ : વરિયાળીનું ખેતી ખર્ચ (હેક્ટર દીઠ)

ક્રમ	વિગત	યુનિટ	જથ્થો	ખર્ચ ₹	કુલ ખર્ચના (%)
૧	મજૂર (ભાડાના)	માનવ દિન	૩૩.૨૫	૪૯૪૪	૧૨.૯૭
૨	બળદ	જોડી / દિન	૨.૫૦	૧૩૪૯	૩.૫૪
૩	બિયારણ	કિલો	૩.૮૧	૫૨૯	૧.૩૯
૪	છાણીયુ ખાતર	ટન	૨૨૧૦	૨૦૩૯	૫.૩૫
૫	રાસાયણિક ખાતર			૨૭૧૯	૭.૧૪
૬	પિયત			૭૯૯૮	૨૦.૯૯
૭	જંતુનાશક/રોગનાશક દવા			૧૦૩૩	૨.૭૧
૮	પરચૂરણ ખર્ચ			૧૪૭૮	૩.૮૮
૯	ઘસારો			૨૮૨	૦.૭૪
૧૦	ચાલુ મૂડીનું વ્યાજ			૨૦૧૩	૫.૨૮
૧૧	ખર્ચ-એ			૨૪૩૮૪	૬૩.૯૯
૧૨	પોતાની જમીનનું ભાડુ			૬૩૧૩	૧૬.૫૭
૧૩	સ્થાયી મૂડીનું વ્યાજ			૪૧૩	૧.૦૮
૧૪	ખર્ચ-બી			૩૧૧૧૦	૮૧.૬૪
૧૫	મજૂર (ઘરના)	માનવ દિન	૨૨.૭૫	૩૫૩૩	૯.૨૭
૧૬	ખર્ચ-સી _૧			૩૪૬૪૩	૯૦.૯૧
૧૭	વ્યવસ્થાપન ખર્ચ			૩૪૬૪	૯.૦૯
૧૮	ખર્ચ-સી _૨			૩૮૧૦૭	૧૦૦.૦૦
	કુલ મજૂર (૧ + ૧૫)	માનવ દિન	૫૬.૦૦	૮૪૭૭	૨૨.૨૪

પત્રક-૧માં જણાવ્યા પ્રમાણે વરિયાળીની ખેતીમાં ખર્ચ-એ, ખર્ચ-બી, ખર્ચ-સી_૧ અને ખર્ચ-સી_૨ અનુક્રમે ₹ ૨૪૩૮૪, ૩૧૧૧૦, ૩૪૬૪૩ અને ૩૮૧૦૭ પ્રતિ હેક્ટર થયેલ. જેમાં સૌથી વધુ

ખર્ચ મજૂર (₹ ૮૪૭૭), પિયત (₹ ૭૮૮૮) અને પોતાની જમીનનું ભાડુ (₹ ૬૩૧૩)નો સમાવેશ થાય છે.

પત્રક-૨: વરિયાળીની ખેતીમાં ઉત્પાદન અને આવક (હેક્ટર દીઠ)

૧	મુખ્ય ઉત્પાદન	જથ્થો (કિવન્ટલ/હે)	૧૭.૧૮
		ભાવ (₹/ કિવન્ટલ)	૮૫૩૮.૩૬
		આવક (₹)	૧૬૩૮૬૮
૨	ગૌણ ઉત્પાદન	જથ્થો (કિવન્ટલ/હે)	૦
		ભાવ (₹/ કિવન્ટલ)	૦
		આવક (₹)	૦
૩	કુલ આવક	(₹)	૧૬૩૮૬૮

પત્રક-૨ મુજબ વરિયાળીનું મુખ્ય ઉત્પાદન (દાણા) ૧૭.૧૮ કિવન્ટલ/હે મળેલ હતું. ખેડૂતોને વરિયાળીનો સરેરાશ ભાવ ૮૫૩૮ ₹/કિવન્ટલ આમ વરિયાળીની ખેતીમાં મુખ્ય આવક ૧૬૩૮૬૮ ₹/હેક્ટર મળીને કુલ આવક ૧૬૩૮૬૮ રૂ./હેક્ટર થયેલ.

કિવન્ટલ દિઠ ઉત્પાદન ખર્ચ ₹ ૨૨૧૮ થયેલ તેની સામે સરેરાશ ભાવ ૮૫૩૮ ₹/કિવન્ટલ મળેલ. આમ ખર્ચ કરતા ભાવ વધુ મળેલ. આવક અને ખર્ચનો ગુણોત્તર કુલ ખર્ચ (ખર્ચ-સી_૧) સામે ૧:૪.૩૦ મળેલ એટલે કે ૧ ₹ ના ખર્ચ સામે ૩.૩૦ રૂપિયા ચોખ્ખો નફો મળેલ.

પત્રક-૩: વરિયાળીની ખેતીમાં ઉત્પાદન ખર્ચ (₹/ કિવન્ટલ) તથા આવક:ખર્ચ ગુણોત્તર

વિગત	નફો ₹	ઉત્પાદન ખર્ચ (₹/ કિવન્ટલ)	આવક-ખર્ચ નો ગુણોત્તર
ખર્ચ-એ	૧૩૮૪૮૫	૧૪૧૮	૧:૬.૭૨
ખર્ચ-બી	૧૩૨૭૫૮	૧૮૧૧	૧:૫.૨૭
ખર્ચ-સી _૧	૧૨૮૨૨૬	૨૦૧૬	૧:૪.૭૩
ખર્ચ-સી _૨	૧૨૫૭૬૨	૨૨૧૮	૧:૪.૩૦

પત્રક-૩ મુજબ કુલ આવક માંથી ખર્ચ-એ બાદ કરતા નફો ₹ ૧૩૮૪૮૫ અને તમામ ખર્ચ એટલે કે ખર્ચ-સી_૨ બાદ કરતા ચોખ્ખો નફો ₹ ૧૨૫૭૬૨ પ્રતિ હેક્ટર થયેલ. વરિયાળીની ખેતીમાં

ઓરાણ વરિયાળીમાં પિયત પદ્ધતિ વડે ભલામણ કરેલ ખાતર

મધ્ય ગુજરાત શિયાળુ ઋતુમાં ઓરાણ પદ્ધતિથી વરિયાળીનું વાવેતર કરતા ખેડૂતોએ ભલામણ કરેલ ૭૨ કિ.ગ્રા. નાઈટ્રોજન (૧૮ કિ.ગ્રા. ના./હે.) પાયાના ખાતર તરીકે અને બાકીનો ૭૫% નાઈટ્રોજન (૫૪ કિ.ગ્રા. ના./હે.) વાવણીના ૩૦ દિવસથી ૧૦ દિવસના આંતરે પાંચ સરખા હપ્તામાં ટપક પદ્ધતિ (૦.૮ પીઈએફ) થી આપવો. ખેડૂતોને વધુ ઉત્પાદન અને ચોખ્ખો નફો મળે છે.

ધાણા

ભારતમાં ધાણાનું વાવેતર ૫.૪૦ લાખ ધાણાની ઉત્પાદકતા ૨૮૫૦ કિ.ગ્રા./હે છે. ગુજરાત હેક્ટરમાં થાય છે જેમાંથી ૫.૨૦ લાખ ટન ઉત્પાદન રાજ્યમાં જુનાગઢ, કચ્છ, અને જામનગર જીલ્લા મળે છે. ગુજરાતમાં સને ૨૦૧૨-૧૩માં ૦.૧૫ ધાણાના વાવેતરમાં મોખરાનું સ્થાન ધરાવે છે. લાખ હેક્ટરમાં ધાણાનું વાવેતર થયેલ જેમાંથી ૦.૪૪ ગુજરાતમાં ધાણાની ખેતીમાં વર્ષ લાખ ટન ઉત્પાદન મળેલ. ભારત દેશમાં ધાણાની ૨૦૧૪-૧૫ માં થયેલ ખર્ચ અને આવક-જાવક ઉત્પાદકતા ૯૬૪ કિ.ગ્રા./હે અને ગુજરાત રાજ્યની પત્રક ૧,૨ અને ૩ માં આપવામાં આવેલ છે.

પત્રક-૧ : ધાણાનું ખેતી ખર્ચ (હેક્ટર દીઠ)

ક્રમ	વિગત	યુનિટ	જથ્થો	ખર્ચ ₹	કુલ ખર્ચના (%)
૧	મજૂર (ભાડાના)	માનવ દિન	૩૦.૫૦	૬૫૮૮	૧૩.૬૭
૨	બળદ	જોડી / દિન	૧.૫૦	૧૧૩૨	૨.૩૫
૩	બિયારણ	કિલો	૨૦.૮૦	૩૦૬૭	૬.૩૬
૪	છાણીયુ ખાતર	ટન	૪૪૨	૩૭૬	૦.૭૮
૫	રાસાયણિક ખાતર			૨૧૮૮	૪.૫૪
૬	પિયત			૫૬૭૨	૧૧.૭૭
૭	જંતુનાશક/રોગનાશક દવા			૧૬૬૬	૩.૪૬
૮	પરચૂરણ ખર્ચ			૪૪૪૦	૯.૨૧
૯	ઘસારો			૨૯૬	૦.૬૧
૧૦	ચાલુ મૂડીનું વ્યાજ			૧૦૧૭	૨.૧૧
૧૧	ખર્ચ-એ			૨૬૪૪૩	૫૪.૮૬
૧૨	પોતાની જમીનનું ભાડુ			૧૦૬૩૩	૨૨.૦૬
૧૩	સ્થાયી મૂડીનું વ્યાજ			૬૩૮	૧.૩૨
૧૪	ખર્ચ-બી			૩૭૭૧૪	૭૮.૨૪
૧૫	મજૂર (ઘરના)	માનવ દિન	૨૮.૨૫	૬૧૦૫	૧૨.૬૭
૧૬	ખર્ચ-સી _૧			૪૩૮૧૮	૯૦.૯૧
૧૭	વ્યવસ્થાપન ખર્ચ			૪૩૮૨	૯.૦૮
૧૮	ખર્ચ-સી _૨			૪૮૨૦૧	૧૦૦.૦૦
	કુલ મજૂર (૧ + ૧૫)	માનવ દિન	૫૮.૭૫	૧૨૪૯૪	૨૬.૩૪

પત્રક-૧માં જણાવ્યા પ્રમાણે ધાણાની ખર્ચ મજૂર (₹ ૧૨૪૮૪), પોતાની જમીનનું ભાડુ ખેતીમાં ખર્ચ-એ, ખર્ચ-બી, ખર્ચ-સી, અને (₹ ૧૦૬૩૩), અને પિયત (₹ ૫૬૭૨) નો સમાવેશ ખર્ચ-સી અનુક્રમે ₹ ૨૬૪૪૩, ૩૭૭૧૪, ૪૩૮૧૯ થાય છે. અને ૪૮૨૦૮ પ્રતિ હેક્ટર થયેલ. જેમાં સૌથી વધુ

પત્રક-૨: ઘાણાની ખેતીમાં ઉત્પાદન અને આવક (હેક્ટર દીઠ)

૧	મુખ્ય ઉત્પાદન	જથ્થો (કિવન્ટલ/હે)	૧૫.૮૬
		ભાવ (₹/ કિવન્ટલ)	૬૭૮૮.૪૯
		આવક (₹)	૧૦૭૮૨૪.૦૫
૨	ગૌણ ઉત્પાદન	જથ્થો (કિવન્ટલ/હે)	૬.૧૯
		ભાવ (₹/ કિવન્ટલ)	૭૦.૧૧
		આવક (₹)	૪૩૪
૩	કુલ આવક	(₹)	૧૦૮૨૫૮

પત્રક-૨ મુજબ ધાણાનું મુખ્ય ઉત્પાદન (ઘાણા) ૧૫.૮૬ કિવન્ટલ/હે અને ગૌણ ઉત્પાદન ૬.૧૯ ક્વીન્ટલ/હે મળેલ હતું. ખેડૂતોને ધાણાનો સરેરાશ ભાવ ૬૭૮૮ ₹/કિવન્ટલ અને ગૌણ ઉત્પાદનનો ભાવ ૭૦.૧૧ ₹/કિવન્ટલ મળેલ. આમ ધાણાની ખેતીમાં મુખ્ય આવક ૧૦૭૮૨૪ ₹/હેક્ટર અને ગૌણ ઉત્પાદનની આવક ૪૩૪ ₹/હેક્ટર મળીને કુલ આવક ૧૦૮૨૫૮ ₹/હેક્ટર થયેલ.

પત્રક-૩ મુજબ કુલ આવકમાંથી ખર્ચ-એ બાદ કરતા નફો ₹ ૮૧૮૧૫ અને તમામ ખર્ચ એટલે કે ખર્ચ-સી બાદ કરતા ચોખ્ખો નફો ₹ ૬૦૦૫૭ પ્રતિ હેક્ટર થયેલ. ધાણાની ખેતીમાં કિવન્ટલ દિઠ ઉત્પાદન ખર્ચ ₹ ૩૦૧૨ થયેલ તેની સામે સરેરાશ ભાવ રૂા ૬૭૮૮ ₹/કિવન્ટલ મળેલ. આમ ખર્ચ કરતા ભાવ વધુ મળેલ. આવક અને ખર્ચનો ગુણોત્તર કુલ ખર્ચ (ખર્ચ-સી) સામે ૧:૨.૨૫ મળેલ એટલે કે ૧ ₹ ના ખર્ચ સામે ૧.૨૫ રૂપિયા ચોખ્ખો નફો મળેલ.

પત્રક-૩: ઘાણાની ખેતીમાં ચોખ્ખો નફો, ઉત્પાદન ખર્ચ (₹/ કિવન્ટલ) તથા આવક -જાવક ગુણોત્તર

વિગત	નફો ₹	ઉત્પાદન ખર્ચ (₹/ કિવન્ટલ)	આવક-ખર્ચ નો ગુણોત્તર
ખર્ચ-એ	૮૧૮૧૫	૧૬૪૦	૧:૪.૦૯
ખર્ચ-બી	૭૦૫૪૪	૨૩૫૧	૧:૨.૮૭
ખર્ચ-સી	૬૪૪૩૯	૨૭૩૫	૧:૨.૪૭
ખર્ચ-સી	૬૦૦૫૭	૩૦૧૨	૧:૨.૨૫

ગ્રીનહાઉસમાં અનુકૂળ પાકો

- (૧) શાકભાજી : ટામેટા, કાકડી, લેટ્યુસ, મરચી, કેપ્સિકમ, શિયાળામાં ભીંડા તથા ઉનાળામાં ધાણા, મેથી, પાલક, તાંદળજો, લસણ, આદુ વગેરે
- (૨) શીતકટિબંધના શાકભાજી : બ્રોકોલી, પાર્સલી, એસ્પેરેગસ, બ્રુસેલ્સ સ્પાઉટ, ચાઈનીઝ કેબેજ, લીક, થાઈમ, સેલારી, બેબીકોર્ન, પાર્સલી વગેરે

બટાટા

ભારતમાં બટાટાનું વાવેતર ૧૯.૯૦ લાખ કિ.ગ્રા./હે છે. ગુજરાત રાજ્યમાં બનાસકાંઠા, હેક્ટરમાં થાય છે જેમાંથી ૪૫૩.૪૦ લાખ ટન સાબરકાંઠા, અને મહેસાણા જીલ્લા બાટાટાના ઉત્પાદન મળે છે. ગુજરાતમાં સને ૨૦૧૨-૧૩માં વાવેતરમાં મોખરાનું સ્થાન ધરાવે છે.

૦.૭૨ લાખ હેક્ટરમાં બટાટાનું વાવેતર થયેલ જેમાં થી ૧૭.૮૯ લાખ ટન ઉત્પાદન મળેલ. ભારત દેશમાં બટાટાની ઉત્પાદકતા ૨૨૭૬૦ કિ.ગ્રા./હે અને ગુજરાત રાજ્યની બટાટાની ઉત્પાદકતા ૨૫૦૨૪

ગુજરાતમાં બટાટાની ખેતીમાં વર્ષ ૨૦૧૪-૧૫ માં થયેલ ખર્ચ અને આવક-જાવક પત્રક ૧,૨ અને ૩ માં આપવામાં આવેલ છે.

પત્રક-૧ : બટાટાનું ખેતી ખર્ચ (હેક્ટર દીઠ)

ક્રમ	વિગત	યુનિટ	જથ્થો	ખર્ચ ₹	કુલ ખર્ચના (%)
૧	મજૂર (ભાડાના)	માનવ દિન	૪૧.૦૦	૬૬૨૧	૫.૩૪
૨	બળદ	જોડી / દિન	૧.૫૦	૯૦૦	૦.૭૩
૩	બિયારણ	કિલો	૨૨૨૮.૦૦	૫૩૮૯૬	૪૩.૫૧
૪	છાણીયુ ખાતર	ટન	૫૮૭૬	૪૪૭૯	૩.૬૧
૫	રાસાયણિક ખાતર			૧૨૫૧૫	૧૦.૧૦
૬	પિયત			૭૮૨૪	૬.૩૨
૭	જંતુનાશક/રોગનાશક દવા			૩૦૧૮	૨.૪૪
૮	પરચૂરણ ખર્ચ			૬૬૭૬	૫.૩૯
૯	ઘસારો			૩૯૭	૦.૩૨
૧૦	ચાલુ મૂડીનું વ્યાજ			૩૮૫૩	૩.૧૧
૧૧	ખર્ચ-એ			૧૦૦૧૭૯	૮૦.૮૭
૧૨	પોતાની જમીનનું ભાડું			૭૧૪૭	૫.૭૭
૧૩	સ્થાયી મૂડીનું વ્યાજ			૪૬૬	૦.૩૭
૧૪	ખર્ચ-બી			૧૦૭૭૯૨	૮૭.૦૧
૧૫	મજૂર (ઘરના)	માનવ દિન	૩૧.૦૦	૪૮૨૪	૩.૯૦
૧૬	ખર્ચ-સી			૧૧૨૬૧૫	૯૦.૯૧
૧૭	વ્યવસ્થાપન ખર્ચ			૧૧૨૬૨	૯.૦૯
૧૮	ખર્ચ-સી			૧૨૩૮૭૮	૧૦૦.૦૦
	કુલ મજૂર (૧ + ૧૫)	માનવ દિન	૭૨.૦૦	૧૧૪૪૫	૯.૨૪

પત્રક-૧માં જણાવ્યા પ્રમાણે બટાટાની સૌથી વધુ ખર્ચ બિયારણ (₹૫૩૮૯૬), રાસાયણિક ખેતીમાં ખર્ચ-એ, ખર્ચ-બી, ખર્ચ-સી, અને ખાતર (₹ ૧૨૫૧૫) અને મજૂર (₹ ૧૧૪૪૫) નો ખર્ચ-સી અનુક્રમે ₹ ૧૦૦૧૭૯, ૧૦૭૭૯૨, સમાવેશ થાય છે. ૧૧૨૬૧૫ અને ૧૨૩૮૭૮ પ્રતિ હેક્ટર થયેલ. જેમાં

પત્રક-૨ : બટાટાની ખેતીમાં ઉત્પાદન અને આવક (હેક્ટર દીઠ)

૧	મુખ્ય ઉત્પાદન	જથ્થો (કિવન્ટલ/હે)	૨૭૩.૬૪
		ભાવ (₹/ કિવન્ટલ)	૪૫૪.૫૯
		આવક (₹)	૧૨૪૩૯૪.૦૦
૨	ગૌણ ઉત્પાદન	જથ્થો (કિવન્ટલ/હે)	૦
		ભાવ (₹/ કિવન્ટલ)	૦
		આવક (₹)	૦
૩	કુલ આવક	(₹)	૧૨૪૩૯૪

પત્રક-૨ મુજબ બટાટાનું મુખ્ય સામે સરેરાશ ભાવ ૪૫૫ ₹/કિવન્ટલ મળેલ. આમ ઉત્પાદન ૨૭૩.૬૪ કિવન્ટલ/હે મળેલ હતું. ખર્ચ કરતા ભાવ વધુ મળેલ. આવક અને ખર્ચનો ખેડૂતોને બટાટાનો સરેરાશ ભાવ ૪૫૫ ₹/કિવન્ટલ ગુણોત્તર કુલ ખર્ચ (ખર્ચ-સી) સામે ૧:૧.૦૦ મળેલ. આમ બટાટાની ખેતીમાં કુલ આવક ૧૨૪૩૯૪ ₹/હેક્ટર થયેલ.

પત્રક-૩: બટાટાની ખેતીમાં ઉત્પાદન ખર્ચ (₹/ કિવન્ટલ) તથા આવક:ખર્ચ ગુણોત્તર

વિગત	નફો ₹	ઉત્પાદન ખર્ચ (₹/ કિવન્ટલ)	આવક-ખર્ચ નો ગુણોત્તર
ખર્ચ-એ	૨૪૨૧૫	૩૬૬	૧:૧.૨૪
ખર્ચ-બી	૧૬૬૦૨	૩૯૪	૧:૧.૧૫
ખર્ચ-સી	૧૧૭૮૨	૪૧૨	૧:૧.૧૦
ખર્ચ-સી	૫૧૬	૪૫૩	૧:૧.૦૦

પત્રક-૩ મુજબ કુલ આવકમાંથી ખર્ચ-એ બાદ કરતા નફો ₹ ૨૪૨૧૫ અને તમામ ખર્ચ એટલે કે ખર્ચ-સી બાદ કરતા ચોખ્ખો નફો ₹ ૫૧૬ પ્રતિ હેક્ટર થયેલ. બટાટાની ખેતીમાં કિવન્ટલ દિઠ ઉત્પાદન ખર્ચ ₹ ૪૫૩ થયેલ તેની

ખેતીપાકોમાં જીવાતોના માર્ગદર્શન માટે

સંપર્ક

- પ્રાધ્યાપક, કૃષિ કીટકશાસ્ત્ર વિભાગ, કૃષિ મહાવિદ્યાલય, આણંદ કૃષિ યુનિવર્સિટી, આણંદ-૩૮૮૧૧૦
ફોન : (૦૨૬૯૨) ૨૨૫૭૧૩, ૨૨૫૭૧૪, ૨૨૫૭૧૫
- પ્રાધ્યાપક, કૃષિ કીટકશાસ્ત્ર વિભાગ, કૃષિ મહાવિદ્યાલય, નવસારી કૃષિ યુનિવર્સિટી, નવસારી-૩૯૬૪૫૦
ફોન: (૦૨૬૩૭) ૨૮૨૭૭૧-૭૫ એક્ષ.૩૦૭
- પ્રાધ્યાપક, કૃષિ કીટકશાસ્ત્ર વિભાગ, કૃષિ મહાવિદ્યાલય, જૂનાગઢ કૃષિ યુનિવર્સિટી જૂનાગઢ-૩૬૨૦૦૧
ફોન : (૦૨૮૫) ૨૬૭૨૦૮૦ એક્ષ.૩૧૩, ૩૫૮
- પ્રાધ્યાપક, કૃષિ કીટકશાસ્ત્ર વિભાગ, કૃષિ મહાવિદ્યાલય, સરદાર કૃષિનગર દાંતીવાડા કૃષિ યુનિવર્સિટી, સરદાર કૃષિનગર-૩૮૫૫૦૬ (જિ. બનાસકાંઠા)
ફોન: (૦૨૭૪૮) ૨૭૮૪૧૩

ડુંગળી

ભારતમાં ડુંગળીનું વાવેતર ૧૦.૫૦ લાખ હેક્ટરમાં થાય છે જેમાંથી ૧૬૮.૧૦ લાખ ટન ઉત્પાદન મળે છે. ગુજરાતમાં સને ૨૦૧૨-૧૩માં ૦.૧૭ લાખ હેક્ટરમાં ડુંગળીનું વાવેતર થયેલ જેમાંથી ૪.૧૧ લાખ ટન ઉત્પાદન મળેલ. ભારત દેશમાં ડુંગળીની ઉત્પાદકતા ૧૫૮૮૯ કિ.ગ્રા./હે અને ગુજરાત રાજ્યની ડુંગળીની ઉત્પાદકતા ૨૪૬૬૭ કિ.ગ્રા./હે

છે. ગુજરાત રાજ્યમાં ભાવનગર, જૂનાગઢ, અને દાહોદ જીલ્લા ડુંગળીના વાવેતરમાં મોખરાનું સ્થાન ધરાવે છે.

ગુજરાતમાં ડુંગળીની ખેતીમાં વર્ષ ૨૦૧૪-૧૫ માં થયેલ ખર્ચ અને આવક-જાવક પત્રક ૧,૨ અને ૩ માં આપવામાં આવેલ છે.

પત્રક-૧ : ડુંગળીનું ખેતી ખર્ચ (હેક્ટર દીઠ)

ક્રમ	વિગત	યુનિટ	જથ્થો	ખર્ચ ₹	કુલ ખર્ચના (%)
૧	મજૂર (ભાડાના)	માનવ દિન	૧૮૭.૫૦	૩૭૦૬૪	૨૪.૬૬
૨	બળદ	જોડી / દિન	૩.૦૦	૨૨૬૮	૧.૫૧
૩	બિયારણ	કિલો	૧૩.૭૫	૩૮૭૫૬	૨૫.૭૮
૪	છાણીયુ ખાતર	ટન	૯૭૧	૯૯૦	૦.૬૬
૫	રાસાયણિક ખાતર			૪૭૯૭	૩.૧૯
૬	પિયત			૯૯૬૫	૬.૬૩
૭	જંતુનાશક/રોગનાશક દવા			૨૮૫૯	૧.૯૦
૮	પરચૂરણ ખર્ચ			૫૫૫૯	૩.૭૦
૯	ઘસારો			૪૯૧	૦.૩૩
૧૦	ચાલુ મૂડીનું વ્યાજ			૪૧૧૦	૨.૭૩
૧૧	ખર્ચ-એ			૧૦૬૮૫૯	૭૧.૦૯
૧૨	પોતાની જમીનનું ભાડુ			૧૬૬૯૧	૧૧.૧૦
૧૩	સ્થાયી મૂડીનું વ્યાજ			૯૩૬	૦.૬૨
૧૪	ખર્ચ-બી			૧૨૪૪૮૬	૮૨.૮૧
૧૫	મજૂર (ઘરના)	માનવ દિન	૫૯.૦૦	૧૨૧૭૪	૮.૧૦
૧૬	ખર્ચ-સી _૧			૧૩૬૬૬૦	૯૦.૯૧
૧૭	વ્યવસ્થાપન ખર્ચ			૧૩૬૬૬	૯.૦૯
૧૮	ખર્ચ-સી _૨			૧૫૦૩૨૬	૧૦૦.૦૦
	કુલ મજૂર (૧ + ૧૫)	માનવ દિન	૨૪૬.૫૦	૪૯૨૩૮	૩૨.૭૬

પત્રક-૧માં જણાવ્યા પ્રમાણે ડુંગળીની ખેતીમાં ખર્ચ-એ, ખર્ચ-બી, ખર્ચ-સી_૧ અને ખર્ચ-સી_૨ અનુક્રમે ₹ ૧૦૬૮૫૮, ૧૨૪૪૮૬, ૧૩૬૬૬૦ અને ૧૫૦૩૨૬ પ્રતિ હેક્ટર થયેલ. જેમાં સૌથી વધુ ખર્ચ

મજૂર (₹ ૪૮૨૩૮), બિયારણ (₹ ૩૮૭૫૬) અને પોતાની જમીનનું ભાડુ (₹ ૧૬૬૮૧) નો સમાવેશ થાય છે.

પત્રક-૨ : ડુંગળીની ખેતીમાં ઉત્પાદન અને આવક (હેક્ટર દીઠ)

૧	મુખ્ય ઉત્પાદન	જથ્થો (કિવન્ટલ/હે)	૨૮૫.૬૭
		ભાવ (₹/ કિવન્ટલ)	૧૦૮૪.૬૧
		આવક (₹)	૩૧૨૬૮૮
૨	ગૌણ ઉત્પાદન	જથ્થો (કિવન્ટલ/હે)	૦
		ભાવ (₹/ કિવન્ટલ)	૦
		આવક (₹)	૦
૩	કુલ આવક	(₹)	૩૧૨૬૮૮

પત્રક-૨ મુજબ ડુંગળીનું મુખ્ય ઉત્પાદન ૨૮૫.૬૭ કિવન્ટલ/હે મળેલ હતું. ખેડૂતોને ડુંગળીનો સરેરાશ ભાવ ૧૦૮૫ ₹/કિવન્ટલ મળેલ. આમ ડુંગળીની ખેતીમાં મુખ્ય આવક ૩૧૨૬૮૮ ₹/હેક્ટર અને કુલ આવક ૩૧૨૬૮૮ ₹/હેક્ટર થયેલ.

તેની સામે સરેરાશ ભાવ ₹ ૧૦૮૫ ₹/કિવન્ટલ મળેલ. આમ ખર્ચ કરતા ભાવ વધુ મળેલ. આવક અને ખર્ચનો ગુણોત્તર કુલ ખર્ચ (ખર્ચ-સી_૧) સામે ૧:૨.૦૮ મળેલ એટલે કે ૧ ₹ ના ખર્ચ સામે ૧.૦૮ રૂપિયા ચોખ્ખો નફો મળેલ.

પત્રક-૩: ડુંગળીની ખેતીમાં ઉત્પાદન ખર્ચ (₹/ કિવન્ટલ) તથા આવક:ખર્ચ ગુણોત્તર

વિગત	નફો ₹	ઉત્પાદન ખર્ચ (₹/ કિવન્ટલ)	આવક-ખર્ચ નો ગુણોત્તર
ખર્ચ-એ	૨૦૫૮૩૮	૩૭૪	૧:૨.૮૩
ખર્ચ-બી	૧૮૮૨૧૨	૪૩૬	૧:૨.૫૧
ખર્ચ-સી _૧	૧૭૬૦૩૮	૪૭૮	૧:૨.૨૮
ખર્ચ-સી _૨	૧૬૨૩૭૨	૫૨૬	૧:૨.૦૮

પત્રક-૩ મુજબ કુલ આવકમાંથી ખર્ચ-એ બાદ કરતા નફો ₹ ૨૦૫૮૩૮ અને તમામ ખર્ચ એટલે કે ખર્ચ-સી_૧ બાદ કરતા ચોખ્ખો નફો ₹ ૧૬૨૩૭૨ પ્રતિ હેક્ટર થયેલ. ડુંગળીની ખેતીમાં કિવન્ટલ દિઠ ઉત્પાદન ખર્ચ ₹ ૫૨૬ થયેલ

ખેતીપાકોમાં રોગોના માર્ગદર્શન માટે સંપર્ક

- પ્રાધ્યાપક, વનસ્પતિ રોગશાસ્ત્ર વિભાગ, કૃષિ મહાવિદ્યાલય, આણંદ કૃષિ યુનિવર્સિટી, આણંદ-૩૮૮ ૧૧૦ ફોન : (૦૨૬૮૨) ૨૬૨૪૩૫
- પ્રાધ્યાપક, વનસ્પતિ રોગશાસ્ત્ર વિભાગ, કૃષિ મહાવિદ્યાલય, જૂનાગઢ કૃષિ યુનિવર્સિટી, જૂનાગઢ-૩૬૨૦૦૧ ફોન : (૦૨૮૫) ૨૬૭૨૦૮૦ એક્ષ. ૩૦૩, ૩૫૫, ૪૦૩
- પ્રાધ્યાપક, વનસ્પતિ રોગશાસ્ત્ર વિભાગ, કૃષિ મહાવિદ્યાલય, નવસારી કૃષિ યુનિવર્સિટી, નવસારી-૩૮૬૪૫૦ ફોન : (૦૨૬૩૭) ૨૮૨૭૭૧-૭૫ એક્ષ. ૧૨૧૦
- પ્રાધ્યાપક, વનસ્પતિ રોગશાસ્ત્ર વિભાગ, કૃષિ મહાવિદ્યાલય, સરદાર કૃષિનગર દાંતીવાડા કૃષિ યુનિવર્સિટી, સરદાર કૃષિનગર-૩૮૫૫૦૬ (જિ. બનાસકાંઠા) ફોન : (૦૨૭૪૮) ૨૭૮૪૮૮

લસણ

ભારતમાં લસણનું વાવેતર ૨.૫૦ લાખ હેક્ટરમાં થાય છે જેમાંથી ૧૨.૬૦ લાખ ટન ઉત્પાદન મળે છે. ગુજરાતમાં સને ૨૦૧૨-૧૩માં ૦.૦૭૨ હેક્ટરમાં લસણનું વાવેતર થયેલ જેમાંથી ૦.૩૫ લાખ ટન ઉત્પાદન મળેલ. ભારત દેશમાં લસણની ઉત્પાદકતા ૫૦૮૮ કિ.ગ્રા./હે અને ગુજરાત રાજ્યની લસણની ઉત્પાદકતા ૪૭૯૨ કિ.ગ્રા./હે છે.

ગુજરાતમાં લસણની ખેતીમાં વર્ષ ૨૦૧૪-૧૫ માં થયેલ ખર્ચ અને આવક-જાવક પત્રક ૧,૨ અને ૩ માં આપવામાં આવેલ છે.

ગુજરાતમાં લસણની ખેતીમાં વર્ષ ૨૦૧૪-૧૫ માં થયેલ ખર્ચ અને આવક-જાવક પત્રક ૧,૨ અને ૩ માં આપવામાં આવેલ છે.

પત્રક-૧: લસણનું ખેતી ખર્ચ (હેક્ટર દીઠ)

ક્રમ	વિગત	યુનિટ	જથ્થો	ખર્ચ ₹	કુલ ખર્ચના (%)
૧	મજૂર (ભાડાના)	માનવ દિન	૮૫.૦૦	૧૮૦૭૩	૧૬.૦૭
૨	બળદ	જોડી / દિન	૨.૨૫	૧૮૧૧	૧.૬૧
૩	બિયારણ	કિલો	૭૧૨.૭૫	૨૨૯૮૮	૨૦.૪૪
૪	છાણીયુ ખાતર	ટન	૪૬	૪૬	૦.૦૪
૫	રાસાયણિક ખાતર			૬૪૫૧	૫.૭૩
૬	પિયત			૧૧૬૮૩	૧૦.૩૯
૭	જંતુનાશક/રોગનાશક દવા			૩૬૬૫	૩.૨૬
૮	પરચૂરણ ખર્ચ			૪૮૪૯	૪.૩૧
૯	ઘસારો			૪૦૭	૦.૩૬
૧૦	ચાલુ મૂડીનું વ્યાજ			૨૭૯૯	૨.૪૯
૧૧	ખર્ચ-એ			૭૨૭૭૩	૬૪.૭૦
૧૨	પોતાની જમીનનું ભાડુ			૧૨૪૪૯	૧૧.૦૭
૧૩	સ્થાયી મૂડીનું વ્યાજ			૫૯૪	૦.૫૩
૧૪	ખર્ચ-બી			૮૫૮૧૭	૭૬.૩૦
૧૫	મજૂર (ઘરના)	માનવ દિન	૭૮.૦૦	૧૬૪૩૯	૧૪.૬૧
૧૬	ખર્ચ-સી _૧			૧૦૨૨૫૬	૯૦.૯૧
૧૭	વ્યવસ્થાપન ખર્ચ			૧૦૨૨૬	૯.૦૯
૧૮	ખર્ચ-સી _૨			૧૧૨૪૮૧	૧૦૦.૦૦
	કુલ મજૂર (૧ + ૧૫)	માનવ દિન	૧૬૩	૩૪૫૧૨	૩૦.૬૮

પત્રક-૧માં જણાવ્યા પ્રમાણે લસણની સૌથી વધુ ખર્ચ મજૂર (₹ ૩૪૫૧૨), બિયારણ ખેતીમાં ખર્ચ-એ, ખર્ચ-બી, ખર્ચ-સી_૧ અને (₹ ૨૨૮૮૮) અને પોતાની જમીનનું ભાડુ ખર્ચ-સી_૨ અનુક્રમે ₹ ૭૨૭૭૩, ૮૫૮૧૭, ૧૦ (₹ ૧૨૪૪૮)નો સમાવેશ થાય છે. ૨૨૫૬ અને ૧૧૨૪૮૧પ્રતિ હેક્ટર થયેલ. જેમાં

પત્રક-૨ : લસણની ખેતીમાં ઉત્પાદન અને આવક (હેક્ટર દીઠ)

૧	મુખ્ય ઉત્પાદન	જથ્થો (કિવન્ટલ/હે)	૬૫.૬૫
		ભાવ (₹/ કિવન્ટલ)	૨૭૪૮.૪૪
		આવક (₹)	૧૮૦૫૦૦.૭૩
૨	ગૌણ ઉત્પાદન	જથ્થો (કિવન્ટલ/હે)	૦
		ભાવ (₹/ કિવન્ટલ)	૦
		આવક (₹)	૦
૩	કુલ આવક	(₹)	૧૮૦૫૦૧

પત્રક-૨ મુજબ લસણનું મુખ્ય ઉત્પાદન ખર્ચ ₹ ૧૭૧૩ થયેલ તેની સામે સરેરાશ ઉત્પાદન ૬૫.૬૫ કિવન્ટલ/હે મળેલ હતું. ભાવ ₹ ૨૭૪૮ રૂ/કિવન્ટલ મળેલ. આમ ખર્ચ કરતા ખેડૂતોને લસણનો સરેરાશ ભાવ ૨૭૪૮ ₹/કિવન્ટલ ભાવ વધુ મળેલ. આવક અને ખર્ચનો ગુણોત્તર કુલ મળેલ. આમ લસણની ખેતીમાં કુલ આવક ૧૮૦૫૦૧ ખર્ચ (ખર્ચ-સી_૧) સામે ૧:૧.૬૦ મળેલ એટલે કે ૧ ₹ ના ખર્ચ સામે ૬૦ પૈસા ચોખ્ખો નફો મળેલ.

પત્રક-૩: લસણની ખેતીમાં ઉત્પાદન ખર્ચ (₹/ કિવન્ટલ) તથા આવક:ખર્ચ ગુણોત્તર

વિગત	નફો ₹	ઉત્પાદન ખર્ચ (₹/ કિવન્ટલ)	આવક-ખર્ચ નો ગુણોત્તર
ખર્ચ-એ	૧૦૭૭૨૮	૧૧૦૮	૧:૨.૪૮
ખર્ચ-બી	૮૪૬૮૪	૧૩૦૭	૧:૨.૧૦
ખર્ચ-સી _૧	૭૮૨૪૫	૧૫૫૮	૧:૧.૭૭
ખર્ચ-સી _૨	૬૮૦૨૦	૧૭૧૩	૧:૧.૬૦

પત્રક-૩ મુજબ કુલ આવકમાંથી ખર્ચ-એ બાદ કરતા નફો ₹ ૧૦૭૭૨૮ અને તમામ ખર્ચ એટલે કે ખર્ચ-સી_૨ બાદ કરતા ચોખ્ખો નફો ₹ ૬૮૦૨૦ પ્રતિ હેક્ટર થયેલ. લસણની ખેતીમાં કિવન્ટલ દિઠ

જમીન અને પિયત પાણીના પૃથક્કરણ

માટે સંપર્ક સાધો

પ્રાધ્યાપક અને વિભાગીય વડાશ્રી,
કૃષિ રસાયણશાસ્ત્ર અને જમીન વિજ્ઞાન વિભાગ,
બં.અ.કૃષિ મહાવિદ્યાલય આણંદ કૃષિ યુનિવર્સિટી,
આણંદ - ૩૮૮૧૧૦ ફોન : (૦૨૬૯૨) ૨૨૫૭૪૦

વિગત ચકાસણીનો દર
જમીનનું પૃથક્કરણ ₹ ૨૧૦/- નમૂના દીઠ
પાણીનું પૃથક્કરણ ₹ ૨૫૦/- નમૂના દીઠ

નોંધ : ચકાસણીના દર ફેરફારને આધીન છે

શેરડી

કૃષિ આધારીત ઉદ્યોગોમાં કાપડ પછી સૌથી મોટા ઉદ્યોગ તરીકે ખાંડ ઉદ્યોગની ગણતરી થાય છે. વિશ્વમાં શેરડી ઉત્પાદનમાં બ્રાઝીલ મોખરાનું સ્થાન ધરાવે છે. ત્યારબાદ ભારતનો ક્રમ બીજો આવે છે. ભારતમાં શેરડીનું વાવેતર ૫૦.૦૦ લાખ હેક્ટરમાં થાય છે જેમાંથી ૩૪૧૨.૦૦ લાખ ટન ઉત્પાદન મળે છે. ગુજરાતમાં સને ૨૦૧૨-૧૩માં ૧.૭૭ લાખ હેક્ટરમાં શેરડીનું વાવેતર થયેલ જેમાંથી ૧૨.૬૧

લાખ ટન ઉત્પાદન મળેલ. ભારત દેશમાં શેરડીની ઉત્પાદકતા ૬૮૨૫૪ કિ.ગ્રા./હે અને ગુજરાત રાજ્યની શેરડીની ઉત્પાદકતા ૭૧૪૧ કિ.ગ્રા./હે છે. ગુજરાત રાજ્યમાં સુરત, ભરૂચ, અને તાપી જીલ્લા શેરડીના વાવેતરમાં મોખરાનું સ્થાન ધરાવે છે.

ગુજરાતમાં શેરડીની ખેતીમાં વર્ષ ૨૦૧૪-૧૫ માં થયેલ ખર્ચ અને આવક-જાવક પત્રક ૧,૨ અને ૩ માં આપવામાં આવેલ છે.

પત્રક-૧ : શેરડીનું ખેતી ખર્ચ (હેક્ટર દીઠ)

ક્રમ	વિગત	યુનિટ	જથ્થો	ખર્ચ ₹	કુલ ખર્ચના (%)
૧	મજૂર (ભાડાના)	માનવ દિન	૨૦૫.૫૦	૩૯૨૬૧	૨૧.૬૯
૨	બળદ	જોડી / દિન	૮.૫૦	૫૯૯૬	૩.૩૧
૩	બિયારણ	કિલો	૯૪૩૪	૨૧૧૫૯	૧૧.૬૯
૪	છાણીયુ ખાતર	ટન	૫૪૬૬	૬૨૪૯	૩.૪૫
૫	રાસાયણિક ખાતર	કિલો	૧૬૮.૩૮	૮૬૯૮	૪.૮૧
૬	પિયત			૧૭૧૨૦	૯.૪૬
૭	જંતુનાશક/રોગનાશક દવા			૬૨૯	૦.૩૫
૮	પરચૂરણ ખર્ચ			૧૪૭૫૦	૮.૧૫
૯	ઘસારો			૪૬૩	૦.૨૫
૧૦	ચાલુ મૂડીનું વ્યાજ			૧૩૭૧૯	૭.૫૮
૧૧	ખર્ચ-એ			૧૨૮૦૪૪	૭૦.૦૯
૧૨	પોતાની જમીનનું ભાડું			૨૦૮૮૧	૧૧.૫૪
૧૩	સ્થાયી મૂડીનું વ્યાજ			૧૧૩૪	૦.૬૩
૧૪	ખર્ચ-બી			૧૫૦૦૫૮	૮૨.૯૧
૧૫	મજૂર (ઘરના)	માનવ દિન	૭૫.૫૦	૧૪૪૮૬	૮.૦૦
૧૬	ખર્ચ-સી			૧૬૪૫૪૪	૯૦.૯૧
૧૭	વ્યવસ્થાપન ખર્ચ			૧૬૪૫૪	૯.૦૯
૧૮	ખર્ચ-સી			૧૮૦૯૯૯	૧૦૦.૦૦
	કુલ મજૂર (૧ + ૧૫)	માનવ દિન	૨૮૧	૫૩૭૪૭	૨૯.૬૯

પત્રક-૧માં જણાવ્યા પ્રમાણે શેરડીની જેમાં સૌથી વધુ ખર્ચ મજૂર (₹ ૫૩૭૪૭), ખેતીમાં ખર્ચ-એ, ખર્ચ-બી, ખર્ચ-સી, અને બિયારણ (₹ ૨૧૧૫૯) અને પોતાની જમીનનું ભાડુ ખર્ચ-સી અનુક્રમે ₹ ૧૨૮૦૪૪, ૧૫૦૦૫૮, (₹ ૨૦૮૮૧) નો સમાવેશ થાય છે. ૧૬૪૫૪૪ અને ૧૮૦૯૯૯ પ્રતિ હેક્ટર થયેલ.

પત્રક-૨: શેરડીની ખેતીમાં ઉત્પાદન અને આવક (હેક્ટર દીઠ)

૧	મુખ્ય ઉત્પાદન	જથ્થો (કિવન્ટલ/હે)	૮૯૯.૯૮
		ભાવ (₹/ કિવન્ટલ)	૨૦૫.૪૧
		આવક (₹)	૧૮૪૮૬૪.૮૯
૨	ગૌણ ઉત્પાદન	જથ્થો (કિવન્ટલ/હે)	૮૮.૮૨
		ભાવ (₹/ કિવન્ટલ)	૧૩૦.૮૭
		આવક (₹)	૧૧૬૨૪
૩	કુલ આવક	(₹)	૧૯૬૪૮૯

પત્રક-૨ મુજબ શેરડીનું મુખ્ય ઉત્પાદન (દાણા) ૮૯૯.૯૮ કિવન્ટલ/હે અને ગૌણ ઉત્પાદન ૮૮.૮૨ કિવન્ટલ/હે મળેલ હતું. ખેડૂતોને શેરડીનો સરેરાશ ભાવ ૨૦૫ રૂ./કિવન્ટલ અને ગૌણ ઉત્પાદનનો ભાવ ૧૩૦.૮૭ ₹/કિવન્ટલ મળેલ. આમ શેરડીની ખેતીમાં મુખ્ય આવક ૧૮૪૮૬૫ ₹/હેક્ટર અને ગૌણ ઉત્પાદનની આવક ૧૧૬૨૪ ₹/હેક્ટર મળીને કુલ આવક ૧૯૬૪૮૯ ₹/હેક્ટર થયેલ.

બાદ કરતા નફો ₹ ૬૮૪૪૫ અને તમામ ખર્ચ એટલે કે ખર્ચ-સી બાદ કરતા ચોખ્ખો નફો ₹ ૧૫૪૯૦ પ્રતિ હેક્ટર થયેલ. શેરડીની ની ખેતીમાં કિવન્ટલ દિઠ ઉત્પાદન ખર્ચ ₹ ૧૮૮ થયેલ તેની સામે સરેરાશ ભાવ ₹ ૨૦૫ રૂ./કિવન્ટલ મળેલ. આમ ખર્ચ કરતા ભાવ વધુ મળેલ. આવક અને ખર્ચનો ગુણોત્તર કુલ ખર્ચ (ખર્ચ-સી) સામે ૧:૧.૦૯ મળેલ એટલે કે ૧ ₹ ના ખર્ચ સામે ૦૯ પૈસા ચોખ્ખો નફો મળેલ.

પત્રક-૩: શેરડીની ખેતીમાં ઉત્પાદન ખર્ચ (₹/ કિવન્ટલ) તથા આવક:ખર્ચ ગુણોત્તર

વિગત	નફો ₹	ઉત્પાદન ખર્ચ (₹/ કિવન્ટલ)	આવક-ખર્ચ નો ગુણોત્તર
ખર્ચ-એ	૬૮૪૪૫	૧૨૯	૧:૧.૫૩
ખર્ચ-બી	૪૬૩૩૧	૧૫૪	૧:૧.૩૧
ખર્ચ-સી _૧	૩૧૯૪૫	૧૭૦	૧:૧.૧૯
ખર્ચ-સી _૨	૧૫૪૯૦	૧૮૮	૧:૧.૦૯

પત્રક-૩ મુજબ કુલ આવકમાંથી ખર્ચ-એ

શેરડીના પાકમાં ફર્ટિગેશન

દક્ષિણ ગુજરાતના ભારે વરસાદવાળો વિસ્તાર શેરડીની રોપણી બાદ એક મહિના પછી ૧૫૦:૬૨.૫: ૬૨.૫ ના.ફો.પો. કિ./હે. ફર્ટિગેશન દ્વારા મહિનાના ગાળે પાંચ સરખા પ્રમાણમાં (૩૦:૧૨.૫:૧૨.૫ ના.ફો. પો. કિ./હે./હમ્પા) આપવું. આ માટે પાણીમાં દ્રાવ્ય અથવા પ્રવાહી ખાતરો પસંદ કરવા.

- આ રીતે ખાતર આપવાથી ભલામણ કરેલ ખાતરના પ્રમાણ (૩૦૦:૧૨૫: ૧૨૫) ના.ફો.પો. કિ./હે. કરતાં ૫૦% ખાતરનો બચાવ થાય છે.
- ૪૯% પાણીના બચાવ સાથે ઉત્પાદનમાં ૨૦%નો વધારો થાય છે.

કેળ

ભારતમાં કેળાનું વાવેતર ૭.૭૦ લાખ હેક્ટરમાં થાય છે જેમાંથી ૨૬૫.૧૦ લાખ ટન ઉત્પાદન મળે છે. ગુજરાતમાં સને ૨૦૧૨-૧૩માં ૦.૨૮ લાખ હેક્ટરમાં કેળાનું વાવેતર થયેલ જેમાંથી ૨૦.૦૧ લાખ ટન ઉત્પાદન મળેલ. ભારત દેશમાં કેળાની ઉત્પાદકતા ૩૪૧૬૧ કિ.ગ્રા./હે છે. ગુજરાત

રાજ્યમાં સુરત, ભરૂચ, અને તાપી જીલ્લા કેળાના વાવેતરમાં મોખરાનું સ્થાન ધરાવે છે.

ગુજરાતમાં કેળાની ખેતીમાં વર્ષ ૨૦૧૩-૧૪ માં થયેલ ખર્ચ અને આવક-જાવક પત્રક ૧,૨ અને ૩ માં આપવામાં આવેલ છે.

પત્રક-૧ : કેળાનું ખેતી ખર્ચ (હેક્ટર દીઠ)

ક્રમ	વિગત	યુનિટ	જથ્થો	ખર્ચ ₹	કુલ ખર્ચના (%)
૧	મજૂર (ભાડાના)	માનવ દિન	૧૭૭.૦૦	૨૬૩૩૬	૧૬.૪૬
૨	બળદ	જોડી / દિન	૧૦.૦૦	૩૨૮૦	૨.૦૫
૩	બિયારણ	કિલો	૩૦૭૦	૧૭૬૦૩	૧૧.૦૦
૪	છાણીયુ ખાતર	ટન	૩૬૨૮	૫૭૭૮	૩.૬૧
૫	રાસાયણિક ખાતર			૨૩૧૦૮	૧૪.૪૫
૬	પિયત			૧૪૨૪૧	૮.૯૦
૭	જંતુનાશક/રોગનાશક દવા			૩૭૫૦	૨.૩૫
૮	પરચૂરણ ખર્ચ			૯૦૨૪	૫.૬૪
૯	ઘસારો			૪૫૨	૦.૨૮
૧૦	ચાલુ મૂડીનું વ્યાજ			૧૨૪૨૯	૭.૭૭
૧૧	ખર્ચ-એ			૧૧૬૦૦૧	૭૨.૫૧
૧૨	પોતાની જમીનનું ભાડું			૧૫૪૯૫	૯.૬૯
૧૩	સ્થાયી મૂડીનું વ્યાજ			૨૪૨	૦.૧૫
૧૪	ખર્ચ-બી			૧૩૧૭૩૮	૮૨.૩૫
૧૫	મજૂર (ઘરના)	માનવ દિન	૯૦.૫૦	૧૩૬૯૦	૮.૫૬
૧૬	ખર્ચ-સી _૧			૧૪૫૪૨૮	૯૦.૯૧
૧૭	વ્યવસ્થાપન ખર્ચ			૧૪૨૪૩	૯.૦૯
૧૮	ખર્ચ-સી _૨			૧૫૯૯૭૧	૧૦૦.૦૦
	કુલ મજૂર (૧ + ૧૫)	માનવ દિન	૨૬૭.૫૦	૪૦૦૨૬	૨૫.૦૨

પત્રક-૧માં જણાવ્યા પ્રમાણ કેળાની ખેતીમાં વધુ ખર્ચ મજૂર (₹ ૪૦૦૨૬), રાસાયણિક ખાતર ખર્ચ-એ, ખર્ચ-બી, ખર્ચ-સી_૧ અને ખર્ચ-સી_૨ (₹ ૨૩૧૦૮) અને બિયારણ (₹ ૧૭૬૦૩) નો અનુક્રમે ₹ ૧૧૬૦૦૧, ૧૩૧૭૩૮, ૧૪૫૪૨૮ સમાવેશ થાય છે. અને ૧૫૮૮૭૧ પ્રતિ હેક્ટર થયેલ. જેમાં સૌથી

પત્રક-૨: કેળાની ખેતીમાં ઉત્પાદન અને આવક (હેક્ટર દીઠ)

૧	મુખ્ય ઉત્પાદન	જથ્થો (કિવન્ટલ/હે)	૫૮૦.૪૪
		ભાવ (₹/ કિવન્ટલ)	૬૯૨.૯૮
		આવક (₹)	૩૫૨૩૩૯
૨	ગૌણ ઉત્પાદન	જથ્થો (કિવન્ટલ/હે)	૦
		ભાવ (₹/ કિવન્ટલ)	૦
		આવક (₹)	૦
૩	કુલ આવક	(₹)	૩૫૨૩૩૯

પત્રક-૨ મુજબ કેળાનું મુખ્ય કે ખર્ચ-સી_૧ બાદ કરતા ચોખ્ખો નફો ₹ ૧૯૨૩૬૮ ઉત્પાદન ૫૮૦.૪૪ કિવન્ટલ/હે મળેલ હતું. પ્રતિ હેક્ટર થયેલ. કેળાની ખેતીમાં કિવન્ટલ દિઠ ખેડૂતોને કેળાનો સરેરાશ ભાવ ૬૯૩ ₹/કિવન્ટલ ઉત્પાદન ખર્ચ ₹ ૩૧૫ થયેલ તેની સામે સરેરાશ મળેલ. આમ કેળાની ખેતીમાં કુલ આવક ૩૫૨૩૩૯ ભાવ ₹૬૯૩ ₹/કિવન્ટલ મળેલ. આમ ખર્ચ કરતા ₹/હેક્ટર થયેલ. ભાવ વધુ મળેલ. આવક અને ખર્ચનો ગુણોત્તર કુલ

પત્રક-૩: કેળાની ખેતીમાં ઉત્પાદન ખર્ચ (₹/ કિવન્ટલ) તથા આવક:ખર્ચ ગુણોત્તર

વિગત	નફો ₹	ઉત્પાદન ખર્ચ(₹/ કિવન્ટલ)	આવક-ખર્ચ નો ગુણોત્તર
ખર્ચ-એ	૨૩૬૩૩૮	૨૨૮	૧:૩.૦૪
ખર્ચ-બી	૨૨૦૬૦૧	૨૫૯	૧:૨.૬૭
ખર્ચ-સી _૧	૨૦૬૯૧૧	૨૮૬	૧.૨.૬૭
ખર્ચ-સી _૨	૧૯૨૩૬૮	૩૧૫	૧:૨.૨૦

પત્રક-૩ મુજબ કુલ આવકમાંથી ખર્ચ-એ બાદ કરતા નફો ₹ ૨૩૬૩૩૮ અને તમામ ખર્ચ એટલે

કેળ (બસરાઈ જાત)માં ફર્ટિગેશન

દક્ષિણ ગુજરાતના ભારે વરસાદવાળા વિસ્તાર કેળાની રોપણીના ત્રણ મહિના બાદ ૨૦ દિવસના અંતરે છોડ દીઠ ૧૦૮:૫૪:૧૦૮ ગ્રામ ના. ફો.પો. ના સાત હમ્મા ફર્ટિગેશન દ્વારા આપવા.

આ પદ્ધતિથી ૪૦% ખાતર અને ૩૫% પાણીનો બચાવ થાય છે.

**ગુજરાતના મુખ્ય ખેતી પાકોનો વાવેતર વિસ્તાર, ઉત્પાદન અને
ઉત્પાદકતા (વર્ષ: ૨૦૧૨-૧૩)**

વાવેતર વિસ્તાર (A) : '૦૦ હેક્ટર, ઉત્પાદન (P) : '૦૦ ટન , ઉત્પાદકતા (Y) : કિ.ગ્રા./હેક્ટર

ક્રમ	પાકનું નામ	A	P	Y
૧	ડાંગર	૭૦૧૧	૧૪૯૭૩	૨૧૩૬
૨	બાજરા	૫૯૯૪	૧૦૪૪૯	૧૭૪૩
૩	મકાઈ	૪૫૭૭	૭૯૦૫	૧૭૨૭
૪	જુવાર	૭૯૬	૧૦૭૩	૧૩૪૮
૫	ધઉ	૧૦૨૩૫	૨૯૪૪૦	૨૮૭૬
૬	તુવેર	૨૨૮૧	૨૭૦૨	૧૧૮૫
૭	મગ	૧૧૫૦	૫૧૫	૪૪૮
૮	અડદ	૯૪૮	૬૦૧	૬૩૪
૯	ચણા	૧૩૬૧	૧૩૩૧	૯૭૮
૧૦	મગફળી	૧૨૮૫૩	૭૬૨૬	૫૯૩
૧૧	તલ	૧૨૯૪	૬૩૯	૪૯૪
૧૨	દિવેલા	૭૫૦૭	૧૪૯૩૦	૧૯૮૯
૧૩	સોયાબીન	૪૬૬	૩૬૩	૭૭૯
૧૪	રાઈ	૨૧૨૮	૩૬૦૬	૧૬૯૫
૧૫	કપાસ	૨૪૫૭૨	૪૯૫૦૯	૩૪૩
૧૬	શેરડી	૧૭૬૬	૧૨૬૧૩	૭૧૪૧
૧૭	તમાકુ	૧૨૩૮	૨૧૨૪	૧૭૧૬
૧૮	ડુંગળી	૧૬૭	૪૧૧૪	૨૪૬૬૭
૧૯	જીરૂ	૩૦૫૩	૧૯૩૭	૬૩૪
૨૦	વરીયાળી	૧૫૮	૨૯૨	૧૮૪૪
૨૧	ઈસબગુલ	૬૭	૪૦	૫૯૭
૨૨	લસણ	૭૨	૩૪૫	૪૭૯૨
૨૩	બટાટા	૭૧૫	૧૭૯૮૨	૨૫૦૨૪
૨૪	ધાણા	૧૫૪	૪૩૯	૨૮૫૦

સ્ત્રોત : કૃષિ અને સહકાર વિભાગ, ગુજરાત રાજ્ય, ગાંધીનગર

ગુજરાતના મુખ્ય ખેતી પાકોનો જીલ્લાવાર વાવેતર વિસ્તાર, ઉત્પાદન અને ઉત્પાદકતા (વર્ષ: ૨૦૧૨-૧૩)

વાવેતર વિસ્તાર (A) : '૦૦ હેક્ટર, ઉત્પાદન (P) : '૦૦ ટન , ઉત્પાદકતા (Y) : કિ.ગા./હેક્ટર

ક્રમ	જિલ્લો	સિંગર			ભાજરા			મકાઈ		
		A	P	Y	A	P	Y	A	P	Y
૧	અમદાવાદ	૧૧૨૫	૨૨૫૭	૨૦૦૬	૨૬	૪૫	૧૭૩૧	૦	૦	૦
૨	આણંદ	૯૫૧	૨૪૧૧	૨૫૩૫	૬૧૮	૧૩૬૪	૨૨૦૭	૭	૧૦	૧૫૪૯
૩	બનાસકાંઠા	૦	૦	૦	૨૩૬૨	૪૨૮૯	૧૮૧૬	૮૦	૧૩૮	૧૭૩૨
૪	ભરૂચ	૧૧૭	૨૦૪	૧૭૪૪	૮	૧૫	૧૮૭૫	૨૮	૪૯	૧૭૨૮
૫	દાહોદ	૩૧૮	૩૫૮	૧૧૨૬	૦	૦	૦	૧૫૦૭	૨૬૦૫	૧૭૨૯
૬	ડાંગ	૧૩૮	૨૧૮	૧૫૮૦	૦	૦	૦	૩૬	૫૯	૧૬૩૯
૭	ગાંધીનગર	૩૫	૮૧	૨૩૧૪	૧૭૮	૩૮૪	૨૧૫૭	૩	૫	૧૬૬૭
૮	ખેડા	૮૪૩	૨૦૨૮	૨૪૦૬	૭૪૮	૧૩૮૯	૧૮૫૭	૮૪	૧૫૨	૧૮૧૫
૯	મહેસાણા	૧૪	૩૨	૨૨૮૬	૩૭૬	૭૪૩	૧૯૭૬	૪	૬	૧૫૦૦
૧૦	નર્મદા	૧૧૭	૧૨૯	૧૧૦૩	૨	૬	૩૦૦૦	૬૨	૧૦૭	૧૭૨૧
૧૧	નવસારી	૫૯૬	૧૫૫૧	૨૬૦૨	૦	૦	૦	૦	૦	૦
૧૨	પંચમહાલ	૬૭૫	૧૧૯૭	૧૭૭૩	૮૦	૧૫૭	૧૯૬૩	૧૪૧૪	૨૨૯૭	૧૬૨૫
૧૩	પાટણ	૦	૦	૦	૪૫૨	૪૬૦	૧૦૧૮	૦	૦	૦
૧૪	સાબરકાંઠા	૩૭	૮૨	૨૨૧૬	૧૯૭	૩૭૯	૧૯૨૪	૬૧૩	૮૯૫	૧૪૬૧
૧૫	સુરત	૪૮૬	૧૧૧૦	૨૨૮૪	૦	૦	૦	૧૪	૨૪	૧૭૧૪
૧૬	તાપી	૪૬૭	૧૨૨૩	૨૬૧૯	૧	૨	૨૦૦૦	૯	૧૫	૧૫૫૩
૧૭	વડોદરા	૪૪૬	૬૩૨	૧૪૧૭	૧૩૧	૩૧૫	૨૪૦૫	૬૮૭	૧૪૯૩	૨૧૭૩
૧૮	વલસાડ	૬૪૪	૧૪૫૬	૨૨૬૧	૦	૦	૦	૦	૦	૦
૧૯	અમરેલી	૦	૦	૦	૪૫	૧૯	૪૨૨	૩	૬	૨૦૦૦
૨૦	ભાવનગર	૦	૦	૦	૩૧૦	૪૭૯	૧૫૪૫	૬	૧૦	૧૬૬૭
૨૧	જામનગર	૦	૦	૦	૫	૧૧	૨૨૦૦	૦	૦	૦
૨૨	જૂનાગઢ	૦	૦	૦	૧૧૨	૧૩૫	૧૨૦૫	૦	૦	૦
૨૩	કચ્છ	૦	૦	૦	૧૦૮	૧૦૩	૯૫૪	૧૭	૨૯	૧૭૦૬
૨૪	પોરબંદર	૦	૦	૦	૩	૫	૧૬૬૭	૦	૦	૦
૨૫	રાજકોટ	૦	૦	૦	૪૨	૫	૧૧૯	૪	૬	૧૫૦૦
૨૬	સુરેન્દ્રનગર	૨	૦	૨૦૦૦	૧૯૦	૧૪૪	૭૫૮	૦	૦	૦
કુલ		૭૦૧૧	૧૪૯૭૩	૨૧૩૬	૫૯૯૪	૧૦૪૪૯	૧૭૪૩	૪૫૭૭	૭૯૦૫	૧૭૨૭

ક્રમ	જિલ્લો	જુવાર			ઘઉં			ગુવેર		
		A	P	Y	A	P	Y	A	P	Y
૧	અમદાવાદ	૦	૦	૦	૧૭૮૮	૪૫૧૧	૨૫૨૩	૧૦	૯	૯૮૪
૨	આણંદ	૦	૦	૦	૬૩૪	૧૭૮૯	૨૮૨૨	૧૩	૧૩	૯૮૪
૩	બનાસકાંઠા	૬૮	૮૩	૧૨૨૧	૯૨૯	૨૭૦૮	૨૯૧૫	૧૫	૧૩	૮૭૩
૪	ભરૂચ	૧૩૫	૧૫૩	૧૧૩૩	૨૩૫	૪૪૧	૧૮૭૭	૫૩૫	૪૮૫	૯૦૬
૫	દાહોદ	૩	૪	૧૩૩૩	૪૮૭	૧૫૧૩	૩૧૦૭	૧૩૧	૧૮૯	૧૪૪૭
૬	ડાંગ	૨૮	૩૪	૧૨૧૪	૩૮	૧૧૩	૨૯૭૪	૧૯	૧૮	૯૮૪
૭	ગાંધીનગર	૨૫	૨૦	૮૦૦	૩૦૩	૯૮૪	૩૨૪૮	૩	૩	૯૮૪
૮	ખેડા	૧૦	૧૧	૧૧૦૦	૮૬૦	૨૨૩૫	૨૫૯૯	૨૦	૨૧	૧૦૩૯
૯	મહેસાણા	૫	૭	૧૪૦૦	૮૩૮	૨૪૯૩	૨૯૭૫	૧	૧	૯૮૪
૧૦	નર્મદા	૧૧૪	૧૫૧	૧૩૨૫	૩૫	૧૦૫	૩૦૦૦	૨૧૭	૨૦૯	૯૬૫
૧૧	નવસારી	૨૬	૩૩	૧૨૬૯	૫	૧૪	૨૮૦૦	૨૯	૨૯	૯૮૪
૧૨	પંચમહાલ	૬	૬	૧૦૦૦	૩૯૧	૧૨૩૩	૩૧૫૩	૧૯૨	૩૬૮	૧૯૧૪
૧૩	પાટણ	૦	૦	૦	૩૯૯	૧૩૬૨	૩૪૧૪	૫	૫	૯૮૪
૧૪	સાબરકાંઠા	૦	૦	૦	૧૫૪૩	૪૫૬૪	૨૯૫૮	૯૮	૧૧૩	૧૧૫૬
૧૫	સુરત	૯૧	૧૪૪	૧૫૮૨	૮૧	૨૩૧	૨૮૫૨	૯૫	૧૭૨	૧૮૧૭
૧૬	તાપી	૧૯૭	૩૩૧	૧૬૮૦	૫૦	૧૪૭	૨૯૪૦	૧૪૯	૧૬૨	૧૦૮૫
૧૭	વડોદરા	૪૧	૪૯	૧૧૯૫	૩૬૫	૧૨૫૦	૩૪૨૫	૬૪૧	૮૦૮	૧૨૬૧
૧૮	વલસાડ	૪	૬	૧૫૦૦	૦	૦	૦	૭૮	૫૩	૬૮૭
૧૯	અમરેલી	૦	૯	૦	૫૪	૧૫૪	૨૮૫૨	૮	૮	૯૮૪
૨૦	ભાવનગર	૩	૪	૧૩૩૩	૨૪	૭૯	૩૨૯૨	૫	૫	૯૮૪
૨૧	જામનગર	૦	૦	૦	૪૮	૧૧૭	૨૪૩૮	૪	૪	૯૮૪
૨૨	જૂનાગઢ	૨	૩	૧૫૦૦	૩૯૭	૧૨૨૬	૩૦૮૮	૫	૬	૯૮૪
૨૩	કચ્છ	૦	૦	૦	૨૯૯	૯૧૬	૩૦૬૪	૦	૦	૦
૨૪	પોરબંદર	૩૬	૩૨	૮૮૯	૨૪	૫૭	૨૩૭૫	૦	૦	૦
૨૫	રાજકોટ	૦	૦	૦	૭૨	૨૫૭	૩૫૬૯	૮	૮	૯૮૪
૨૬	સુરેન્દ્રનગર	૨	૨	૧૦૦૦	૩૩૬	૯૪૧	૨૮૦૧	૦	૦	૦
કુલ		૭૯૬	૧૦૭૩	૧૩૪૮	૧૦૨૩૫	૨૯૪૪૦	૨૮૭૬	૨૨૮૧	૨૭૦૨	૧૧૮૫

ક્રમ	ગુલ્લો	મગ			અસે			ચણા		
		A	P	Y	A	P	Y	A	P	Y
૧	અમદાવાદ	૧૩	૭	૪૮૪	૧	૧	૧૦૦૦	૧૫૭	૧૧૩	૭૨૨
૨	આણંદ	૮	૪	૪૬૫	૩	૧	૩૩૩	૨૭	૧૮	૭૦૦
૩	બનાસકાંઠા	૨૧૧	૧૦૦	૪૭૪	૨૪	૨૪	૧૦૦૦	૨	૨	૮૭૮
૪	ભરૂચ	૨૮	૧૩	૪૭૫	૨૧	૨૨	૧૦૪૮	૧૧	૧૦	૮૭૮
૫	દાહોદ	૪૩	૧૮	૪૩૮	૧૧૧	૭૬	૬૮૫	૪૮૭	૪૭૨	૮૭૦
૬	ડાંગ	૪	૨	૫૮૦	૭૧	૫૦	૭૦૪	૪	૩	૮૭૮
૭	ગાંધીનગર	૧૮	૧૪	૭૪૮	૩	૧	૩૩૩	૦	૦	૦
૮	ખેડા	૧૬	૭	૪૬૧	૨	૧	૫૦૦	૮	૮	૮૭૮
૯	મહેસાણા	૫૦	૨૨	૪૩૩	૫૩	૩૨	૬૦૪	૪	૪	૮૭૮
૧૦	નર્મદા	૧૪	૮	૫૮૪	૮	૩	૩૩૩	૨૨	૨૨	૮૭૮
૧૧	નવસારી	૨	૧	૫૦૦	૧૫	૫	૩૩૩	૧૮	૧૭	૮૭૮
૧૨	પંચમહાલ	૧૨	૧૨	૪૭૬	૨૮	૨૪	૮૨૬	૮૪	૧૩૬	૧૪૪૬
૧૩	પાટણ	૭૮	૩૫	૪૪૮	૧૨૬	૬૦	૪૭૬	૮૮	૫૧	૫૧૫
૧૪	સાબરકાંઠા	૧૩૮	૮૬	૬૨૨	૭૮	૫૦	૬૪૧	૧૫	૨૩	૧૪૮૮
૧૫	સુરત	૧૦	૪	૪૦૦	૮	૩	૩૭૫	૫	૫	૮૭૮
૧૬	તાપી	૩૭	૧૭	૪૭૦	૨૬	૨૦	૭૬૮	૩૧	૪૦	૧૩૧૧
૧૭	વડોદરા	૨૧	૧૦	૪૮૦	૧૩૨	૧૧૧	૮૪૧	૧૩	૧૩	૮૭૮
૧૮	વલસાડ	૦	૦	૬૮૮	૬૪	૪૧	૬૪૧	૨૦	૨૦	૮૭૮
૧૯	અમરેલી	૨૩	૧૧	૪૫૭	૧૭	૬	૩૫૩	૨૩	૨૦	૮૮૪
૨૦	ભાવનગર	૧૬	૫	૨૮૪	૭	૨	૨૮૬	૫	૫	૮૭૮
૨૧	જામનગર	૩૩	૧૫	૪૪૨	૪૩	૨૭	૬૨૪	૭૨	૬૭	૮૩૩
૨૨	જૂનાગઢ	૪૦	૧૭	૪૨૩	૮૨	૩૬	૩૮૩	૮૨	૧૪૦	૧૬૮૨
૨૩	કચ્છ	૨૮૩	૮૫	૩૩૫	૦	૦	૦	૩	૩	૮૭૮
૨૪	પોરબંદર	૧૭	૮	૪૬૧	૨	૧	૫૦૦	૧૫	૧૬	૧૦૩૫
૨૫	રાજકોટ	૮	૨	૧૮૦	૧૧	૪	૩૬૪	૨૧	૩૧	૧૪૩૫
૨૬	સુરેન્દ્રનગર	૧૪	૪	૨૬૪	૦	૦	૦	૧૨૩	૮૧	૭૩૮
કુલ		૧૧૫૦	૫૧૫	૪૪૮	૯૪૮	૬૦૧	૬૩૪	૧૩૬૧	૧૩૩૧	૯૭૮

ક્રમ	ગુલ્લો	મગફળી			તલ			દિવેલા		
		A	P	Y	A	P	Y	A	P	Y
૧	અમદાવાદ	૧	૧	૧૦૦૦	૧૬	૮	૫૦૦	૫૨૫	૭૮૮	૧૫૦૦
૨	આણંદ	૬	૧૩	૨૨૮૭	૧૧	૩	૨૭૩	૪૨	૮૩	૧૮૮૮
૩	બનાસકાંઠા	૪૪૮	૫૬૫	૧૨૬૦	૧૧૭	૫૭	૪૮૭	૧૨૭૭	૩૦૮૨	૨૪૧૩
૪	ભરૂચ	૯	૧૦	૧૦૮૬	૧૦	૧	૯૮	૫૮	૧૧૫	૧૮૮૮
૫	દાહોદ	૧૬	૨૮	૧૭૧૩	૩	૧	૩૩૩	૫	૧૧	૧૮૮૮
૬	ડાંગ	૪	૧૦	૨૨૮૬	૦	૦	૦	૦	૦	૦
૭	ગાંધીનગર	૨૯	૪૯	૧૬૮૦	૬	૨	૩૩૩	૨૮૬	૫૮૪	૨૦૮૦
૮	ખેડા	૬	૮	૧૩૩૮	૧૩	૩	૨૩૧	૧૭૪	૩૨૦	૧૮૪૨
૯	મહેસાણા	૪૮	૩૦	૬૧૨	૩૮	૧૩	૩૪૨	૭૦૦	૧૫૭૭	૨૨૫૩
૧૦	નર્મદા	૩૦	૬૮	૨૨૮૭	૩	૧	૩૧૫	૧૨	૨૩	૧૮૮૮
૧૧	નવસારી	૨	૧	૮૬૩	૦	૦	૦	૦	૦	૦
૧૨	પંચમહાલ	૪૭	૧૦૩	૨૨૧૦	૨૪	૮	૩૩૯	૧૦૮	૨૧૪	૧૮૮૮
૧૩	પાટણ	૧	૪૯	૪૯૦	૨૬	૧૧	૪૨૩	૭૭૭	૧૨૫૫	૧૬૧૬
૧૪	સાબરકાંઠા	૭૯૫	૧૮૪૯	૨૩૨૬	૧૭	૪	૨૨૯	૬૦૧	૧૦૭૫	૧૭૮૮
૧૫	સુરત	૧૯	૩૧	૧૫૯૭	૦	૦	૦	૪	૮	૧૮૮૮
૧૬	તાપી	૮૧	૧૬૩	૨૦૧૭	૦	૦	૦	૩	૬	૧૮૮૮
૧૭	વડોદરા	૩૨	૪૩	૧૩૨૭	૭	૨	૨૮૫	૩૨૫	૭૪૬	૨૨૯૩
૧૮	વલસાડ	૩	૧	૩૭૫	૦	૦	૦	૦	૦	૦
૧૯	અમરેલી	૮૫૨	૯૦	૧૦૬	૭૭	૩૪	૪૪૧	૩૧	૬૧	૧૮૮૮
૨૦	ભાવનગર	૮૧૨	૫૪૮	૬૭૫	૧૨૦	૨૨	૧૮૩	૯	૧૮	૧૮૮૮
૨૧	જામનગર	૧૮૯૩	૧૬૦	૮૦	૪૨	૧૧૦	૨૬૧૬	૩૦૩	૬૭૭	૨૨૨૯
૨૨	જૂનાગઢ	૩૦૭૯	૧૫૮૬	૫૧૫	૨૧	૧૪૨	૬૭૩૦	૧૧	૨૨	૧૮૮૮
૨૩	કચ્છ	૬૮૦	૧૫૪૩	૨૨૬૮	૨૪૪	૯૨	૩૭૭	૧૨૯૧	૨૪૪૫	૧૮૯૩
૨૪	પોરબંદર	૫૫૫	૨૦૧	૩૬૩	૪	૧	૨૫૦	૩	૬	૧૮૮૮
૨૫	રાજકોટ	૩૧૭૨	૨૬૦	૮૨	૨૧૧	૩૩	૧૫૬	૨૬૭	૨૨૫	૮૪૩
૨૬	સુરેન્દ્રનગર	૧૩૨	૨૧૬	૧૬૩૬	૨૮૩	૯૧	૩૨૨	૬૯૫	૧૫૭૯	૨૨૭૨
કુલ		૧૨૮૫૩	૭૬૨૬	૫૯૩	૧૨૯૪	૬૩૯	૪૯૪	૭૫૦૭	૧૪૯૩૦	૧૯૮૯

ક્રમ	ગ્રુલો	સોયાબીન			રઈ			કપાસ		
		A	P	Y	A	P	Y	A	P	Y
૧	અમદાવાદ	૦	૦	૦	૫	૯	૧૨	૧૭૬૮	૩૦૨૧	૨૯૦
૨	આણંદ	૦	૦	૦	૩૩	૫૫	૧૬૯૫	૭૬	૨૦૮	૪૬૫
૩	બનાસકાંઠા	૦	૦	૦	૧૧૫૩	૨૦૬૨	૧૭૮૮	૪૫૬	૧૬૦૭	૫૯૯
૪	ભરૂચ	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૧૧૮૯	૨૭૧૭	૩૮૮
૫	દાહોદ	૩૨૬		૭૮૬	૧	૨	૧૬૯૫	૧૬	૯	૯૬
૬	ડાંગ	૫		૪૧૩	૦	૦	૦	૦	૦	૦
૭	ગાંધીનગર	૦	૦	૦	૩૮	૬૧	૧૫૭૭	૩૪૮	૧૩૬૯	૬૬૯
૮	ખેડા	૦	૦	૦	૨૬	૪૪	૧૬૯૫	૩૪૦	૯૩૮	૪૬૯
૯	મહેસાણા	૦	૦	૦	૩૬૨	૫૩૫	૧૪૮૧	૫૮૪	૨૪૧૦	૭૦૨
૧૦	નર્મદા	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૩૫૬	૧૦૧૨	૪૮૩
૧૧	નવસારી	૦	૦	૦	૧	૨	૧૬૯૫	૦	૦	૦
૧૨	પંચમહાલ	૩	૩	૯૮૭	૩	૫	૧૬૯૫	૧૧૩	૨૭૮	૪૧૮
૧૩	પાટણ	૦	૦	૦	૨૭૯	૪૨૪	૧૫૧૮	૫૫૨	૧૬૦૪	૪૯૪
૧૪	સાબરકાંઠા	૫૨	૪૨	૮૦૦	૨૩	૩૮	૧૬૯૫	૧૩૮૩	૩૯૬૦	૪૮૭
૧૫	સુરત	૧૬	૭	૪૨૫	૦	૦	૦	૩૮	૭૯	૩૫૩
૧૬	તાપી	૨૯	૨૪	૮૧૫	૦	૦	૦	૮૯	૧૧૨	૨૧૪
૧૭	વડોદરા	૩૪	૨૯	૮૩૬	૩	૫	૧૬૯૫	૨૦૩૮	૮૪૪૭	૭૦૫
૧૮	વલસાડ	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦
૧૯	અમરેલી	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૨૮૯૩	૨૪૨૭	૧૪૩
૨૦	ભાવનગર	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૩૧૩૫	૫૦૫૫	૨૭૪
૨૧	જામનગર	૦	૦	૩૭૨	૨	૩	૧૬૯૫	૧૧૧૬	૫૩૮	૮૨
૨૨	જૂનાગઢ	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૬૪૫	૧૩૪૫	૩૫૪
૨૩	કચ્છ	૦	૦	૦	૧૯૫	૩૫૫	૧૮૨૪	૬૨૮	૨૯૨૩	૭૯૧
૨૪	પોરબંદર	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૫૫	૧૨૬	૩૮૯
૨૫	રાજકોટ	૦	૦	૦	૧	૧	૧૬૯૫	૩૦૬૩	૪૮૮૯	૨૭૧
૨૬	સુરેન્દ્રનગર	૦	૦	૦	૩	૫	૧૬૯૫	૩૬૯૧	૪૪૩૫	૨૦૪
કુલ		૪૬૬	૩૬૩	૭૭૯	૨૧૨૮	૩૬૦૬	૧૬૯૫	૨૪૫૭૨	૪૯૫૦૯	૩૪૩

ક્રમ	ગ્રામ	શેરડી			તમાકુ			ડુંગળી		
		A	P	Y	A	P	Y	A	P	Y
૧	અમદાવાદ	૦	૦	૦	૨	૩	૨૦૦૦	૦	૦	૦
૨	આણંદ	૦	૦	૦	૬૩૯	૧૧૭૭	૧૮૪૧	૪	૧૦૫	૨૬૨૫૦
૩	બનાસકાંઠા	૦	૦	૦	૮	૧૧	૧૩૫૦	૦	૦	૦
૪	ભરૂચ	૨૭૫	૧૭૭૪	૬૪૬૦	૦	૦	૦	૧	૧૨	૧૨૦૦૦
૫	દાહોદ	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૧૭	૪૨૦	૨૪૭૦૬
૬	ડાંગ	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૩	૮૬	૨૮૬૬૭
૭	ગાંધીનગર	૦	૦	૦	૭		૨૪૦૬	૦	૦	૦
૮	ખેડા	૩	૨૨	૭૧૭૬	૪૨૦		૧૬૩૦	૧	૧૯	૧૯૦૦૦
૯	મહેસાણા	૦	૦	૦	૧૨૦		૧૩૫૦	૧	૨૬	૨૬૦૦૦
૧૦	નર્મદા	૯૪	૭૧૯	૭૬૬૧	૦	૦	૦	૧	૨૨	૨૨૦૦૦
૧૧	નવસારી	૧૫૦	૧૦૮૪	૭૨૦૭	૦	૦	૦	૧	૩૪	૩૪૦૦૦
૧૨	પંચમહાલ	૦	૧	૭૧૭૬	૧	૦	૦	૨	૪૪	૨૨૦૦૦
૧૩	પાટણ	૦	૦	૦	૧		૫૭૫	૦	૧	૨૦૦
૧૪	સાબરકાંઠા	૦	૦	૦	૧		૨૫૦૦	૧	૧૩	૮૯૦૪.૧૧
૧૫	સુરત	૮૪૪	૬૧૧૩	૭૨૪૫	૦	૦	૦	૧	૧૯	૧૯૦૦૦
૧૬	તાપી	૨૨૪	૧૬૭૩	૭૪૬૭	૦	૦	૦	૦	૭	૨૫૯
૧૭	વડોદરા	૭૪	૪૫૨	૬૦૯૮	૪૦		૧૭૦૦	૬	૧૩૨	૨૧૧૨૦
૧૮	વલસાડ	૮૬	૬૫૫	૭૬૫૭	૦	૦	૦	૦	૦	૦
૧૯	અમરેલી	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૯	૨૧૦	૨૩૩૩૩
૨૦	ભાવનગર	૧	૭	૭૧૭૬	૦	૦	૦	૬૦	૧૬૨૦	૨૭૨૨૮
૨૧	જામનગર	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૫	૧૩૭	૨૫૦૨૩
૨૨	જૂનાગઢ	૧૪	૧૦૪	૭૧૭૬	૦	૦	૦	૨૨	૪૨૭	૧૯૫૦૫
૨૩	કચ્છ	૧	૫	૭૧૭૬	૦	૦	૦	૬	૧૩૬	૨૪૮૧૬
૨૪	પોરબંદર	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૪	૯૯	૨૪૭૫૦
૨૫	રાજકોટ	૦	૩	૭૧૭૬	૦	૦	૦	૧૦	૨૬૧	૨૬૯૪૭
૨૬	સુરેન્દ્રનગર	૦	૩	૭૧૭૬	૦	૦	૦	૧૨	૨૮૩	૨૩૫૮૩
	કુલ	૧૦૬૬	૧૨૬૧૩	૭૧૪૧	૧૨૩૮	૨૧૨૪	૧૦૧૬	૧૬૭	૪૧૧૪	૨૪૬૬૭

ક્રમ	ગ્રુલો	જીરૂ			વરીયાળી			ઈસબગુલ		
		A	P	Y	A	P	Y	A	P	Y
૧	અમદાવાદ	૩૩૯	૨૩૭	૬૯૮	૦	૦	૦	૦	૦	૦
૨	આણંદ	૩	૨	૬૩૬	૦	૦	૦	૦	૦	૦
૩	બનાસકાંઠા	૭૪૦	૪૩૦	૫૮૧	૧૭	૩૫	૨૦૭૯		૨૪	૫૪૭
૪	ભરૂચ	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦
૫	દાહોદ	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦
૬	ડાંગ	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦
૭	ગાંધીનગર	૧	૧	૬૩૬	૧૬	૩૦	૧૮૪૨	૦	૦	૦
૮	ખેડા	૨	૧	૬૩૬	૪	૫	૧૨૭૯	૧	૧	૫૭૬
૯	મહેસાણા	૯૨	૪૧	૪૪૩	૫૬	૧૧૬	૨૧૦૬	૩	૨	૫૭૬
૧૦	નર્મદા	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦
૧૧	નવસારી	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦
૧૨	પંચમહાલ	૦	૦	૦	૪	૮	૧૮૪૨	૦	૦	૦
૧૩	પાટણ	૪૩૦	૨૩૬	૫૪૯	૪૦	૬૮	૧૬૮૧	૧	૧	૫૭૬
૧૪	સાબરકાંઠા	૧૪	૯	૬૩૬	૧૮	૨૨	૨૧૦૬	૦	૦	૦
૧૫	સુરત	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦
૧૬	તાપી	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦
૧૭	વડોદરા	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦
૧૮	વલસાડ	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦
૧૯	અમરેલી	૧૩	૮	૬૩૬	૦	૦	૦	૦	૦	૦
૨૦	ભાવનગર	૪	૩	૬૩૬	૦	૦	૦	૦	૦	૦
૨૧	જામનગર	૮૫	૩૭	૪૩૬	૦	૦	૦	૦	૦	૦
૨૨	જૂનાગઢ	૧૨૪	૮૦	૬૪૭	૦	૦	૦	૦	૦	૦
૨૩	કચ્છ	૧૩૮	૭૮	૫૬૩	૦	૧	૧૮૪૨	૧૫	૧૦	૬૭૯
૨૪	પોરબંદર	૬૫	૪૧	૬૩૮	૦	૦	૦	૦	૦	૦
૨૫	રાજકોટ	૯૧	૬૮	૭૪૬	૦	૦	૦	૦	૦	૦
૨૬	સુરેન્દ્રનગર	૯૧૨	૬૬૫	૭૩૦	૩	૬	૧૮૪૨	૩	૨	૫૭૬
કુલ		૩૦૫૩	૧૯૩૭	૬૩૪	૧૫૮	૨૯૨	૧૮૪૪	૬૭	૪૦	૫૯૭

ક્રમ	ગ્રુલો	લસણ			બટાટા			ઘાણા		
		A	P	Y	A	P	Y	A	P	Y
૧	અમદાવાદ	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦
૨	આણંદ	૩	૧૮	૫૧૦૧	૫૦	૧૦૧૭	૨૦૩૭૪	૨	૩	૧૬૩૦
૩	બનાસકાંઠા	૦	૦	૦	૩૮૪	૧૦૨૧૭	૨૫૮૧૫	૧	૧	૧૨૦૦
૪	ભરૂચ	૧	૨	૫૧૦૧	૦	૦	૦	૧	૧	૧૪૨૦
૫	દાહોદ	૧૧	૫૪	૫૧૦૧	૦	૦	૦	૨૯	૫૬	૧૮૬૦
૬	ડાંગ	૧	૪	૫૧૦૧	૦	૦	૦	૧	૧	૮૧૦
૭	ગાંધીનગર	૦	૦	૦	૫૯	૧૪૭૫	૨૪૪૮૬	૧	૧	૭૦૦
૮	ખેડા	૧	૨	૫૧૦૧	૪૧	૮૧૯	૨૦૦૪૪	૦	૧	૧૪૮૦
૯	મહેસાણા	૦	૦	૦	૬૮	૧૭૫૨	૨૫૬૪૯	૩	૪	૧૩૫૦
૧૦	નર્મદા	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૧૨૯૦
૧૧	નવસારી	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૧	૧	૧૮૦૦
૧૨	પંચમહાલ	૩	૧૪	૫૧૦૧	૧	૧૧	૨૫૦૫૬	૧	૧	૧૩૧૦
૧૩	પાટણ	૦	૦	૦	૫	૧૧૪	૨૫૦૫૬	૦	૦	૧૬૯૦
૧૪	સાબરકાંઠા	૦	૦	૦	૯૧	૨૩૪૩	૨૫૮૪૩	૧	૧	૧૫૦૦
૧૫	સુરત	૧	૨	૫૧૦૧	૦	૦	૦	૦	૦	૧૫૩૦
૧૬	તાપી	૧	૧	૫૧૦૧	૦	૦	૦	૦	૧	૧૬૮૦
૧૭	વડોદરા	૧	૧	૫૧૦૧	૩	૭૨	૨૫૦૫૬	૧	૨	૧૭૪૦
૧૮	વલસાડ	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૧	૧૯૦૦
૧૯	અમરેલી	૭	૩૪	૪૫૪૮	૦	૦	૦	૨	૨	૧૩૫૦
૨૦	ભાવનગર	૧	૨	૫૧૦૧	૦	૦	૦	૨	૪	૨૦૭૦
૨૧	જામનગર	૯	૩૭	૪૧૧૫	૧	૩૧	૨૫૦૫૬	૨૦	૩૫	૧૮૦૦
૨૨	જૂનાગઢ	૧૮	૧૦૨	૫૫૧૪	૦	૦	૦	૪૮	૭૦	૧૪૬૦
૨૩	કચ્છ	૩	૧૭	૫૧૦૧	૧	૨૧	૨૫૦૫૬	૨૧	૪૭	૨૧૯૦
૨૪	પોરબંદર	૧	૪	૫૧૦૧	૦	૦	૦	૧૩	૨૦	૧૫૦૦
૨૫	રાજકોટ	૯	૪૫	૫૧૦૧	૦	૦	૦	૩	૬	૧૬૯૦
૨૬	સુરેન્દ્રનગર	૧	૬	૫૧૦૧	૧	૨૦	૨૫૦૫૬	૪	૬	૧૬૧૦
કુલ		૭૨	૩૪૫	૪૭૯૨	૭૧૫	૧૭૯૮૨	૨૫૦૨૪	૧૫૪	૪૩૯	૨૮૫૦

સ્ત્રોત : કૃષિ અને સહકાર વિભાગ, ગુજરાત રાજ્ય, ગાંધીનગર

કરાર આધારીત ખેતી (કોન્ટ્રાક્ટ ફાર્મિંગ)

આધુનિક સમયમાં વિજ્ઞાન અને ટેકનોલોજીની મદદથી દરેક ક્ષેત્રે પ્રહતિ થઈ રહી છે ત્યારે ખેતીમાં પણ ખેડૂતો વૈજ્ઞાનિક ઢબે ખેતી કરતા થયા છે. નવી જાતો અને ઉચ્ચ ટેકનોલોજીની મદદથી ખેડૂતો આજે વધુ ઉત્પાદન તેમજ વધુ સારી ગુણવત્તાવાળું ઉત્પાદન લેતા થયા છે. પરંતુ આ ઉત્પાદન લઈ ખેડૂતો જ્યારે વેચાણ માટે બજારમાં જાય છે ત્યારે ઘણી વખત તેના પોષણક્ષમ ભાવ મળતા નથી પરિણામે ખેડૂત નિરાશ થાય છે અને ખેતી કરવા માટે તેની હિંમત રહેતી નથી. આ સંજોગોમાં ખેડૂતોને આજે એવી બજાર વ્યવસ્થા જોઈએ છે જેમાં તેની ઉપજના પુરા ભાવ મળે અને એ પણ અગાઉથી સુનિશ્ચિત થયેલ હોય જેથી ભાવનું જોખમ ન રહે. ગુજરાત સરકારે તાજેતરમાં અમલી કરેલ મોડેલ એક્ટમાં કરાર આધારીત ખેતી (કોન્ટ્રાક્ટ ફાર્મિંગ) ની જોગવાઈ કરેલ છે જે ખેડૂતોની બજાર અંગેની આ સમસ્યાનું નિરાકરણ કરી શકે તેમ છે.

કરાર આધારીત ખેતી એટલે શું ?

કરાર આધારીત ખેતી એટલે એવી પદ્ધતિ કે જેમાં પાકની જાત, ઉત્પાદનનો જથ્થો ગુણવત્તા અને ભાવ બાબતે વાવેતર પહેલા ખેડૂત અને ઉત્પાદક કંપની વચ્ચે લેખિતમાં કરાર કરવામાં આવે છે. આ ત્રિ-પક્ષીય કરાર છે જેમાં સ્થાનિક માર્કેટયાર્ડનો પણ સમાવેશ થાય છે જેનું મુખ્ય કાર્ય સુવિધા પુરી પાડવાનું અને તકરાર નિવારણનું છે. લેખિત કરારને ગુજરાત રાજ્ય કૃષિ બજાર બોર્ડની કચેરીમાં નોંધણી કરાવવાથી તે કાયદેસર બને છે.

ગુજરાતમાં ખાસ કરીને બિયારણ ઉત્પાદન સાથે સંકળાયેલ ખેડૂતોને આવી કરાર આધારીત ખેતીનો ખાસ્સો-બહોળો અનુભવ છે જેમાં ખેડૂતો કરાર મુજબ

બિયારણ પકવે છે અને કંપની અગાઉથી નક્કી કરેલ ભાવે તે ખરીદ કરે છે. આવો કરાર લેખિત કે મૌખિક હોઈ શકે છે. એ સિવાય પશુપાલન ક્ષેત્રમાં જોઈએ તો અમુલ પેટર્ન પણ અમુક અંશે કોન્ટ્રાક્ટ ફાર્મિંગ જ કહી શકાય જેમાં દૂધ-સંઘ ગ્રામ્ય દૂધ મંડળી મારફત પશુપાલકો પાસેથી અગાઉથી નક્કી કરેલ ભાવે દૂધની ખરીદી કરે છે. શેરડીની ખેતીમાં પણ કંઈક આવું જ ચિત્ર છે. આ રીતે ચાલતી કરાર આધારીત ખેતીના અનેકવિધ ફાયદાઓ છે તે ધ્યાનમાં રાખી તેના વ્યાપ વધારવા માટે ગુજરાત સરકારે તેને કાયદેસરનું સ્વરૂપ આપ્યું છે અને તે મુજબ કોન્ટ્રાક્ટ ફાર્મિંગ યોજના તા. ૩૧-૦૩-૨૦૦૫ થી અમલમાં મૂકવામાં આવી છે.

રાષ્ટ્રીય કક્ષાએ જોઈએ તો નવા સ્વરૂપે કોન્ટ્રાક્ટ ફાર્મિંગની પહેલ પંજાબ રાજ્યમાં ટામેટીની ખેતીથી થઈ. ત્યારબાદ આંધ્રપ્રદેશમાં, હાઈબ્રિડ કાકડી અને તામિલનાડુમાં કપાસની ખેતીમાં કોન્ટ્રાક્ટ ફાર્મિંગના સફળ કિસ્સાઓ જોવા મળેલ છે. ગુજરાતમાં હાલમાં બટાટા, કેળા, તલ, ઓર્ગેનિક કપાસ, સ્વીટકોર્ન, વિવિધ ફળ-શાકભાજી, આદુ, હળદર, જીરૂ, મરચુ જેવા મસાલા પાકોમાં કરાર આધારીત ખેતી સફળ રીતે થઈ રહી છે જેની વિગત કોઠામાં આપવામાં આવી છે. જે પાકોમાં ઉત્પાદન પછી પ્રોસેસિંગ કરી મૂલ્ય વર્ધન (વેલ્યુ એડિશન) થતું હોય અને ઓર્ગેનાઈઝડ રીટેલ કંપની દ્વારા મોલમાં વેચાણ કે વિદેશમાં નિકાસ થતી હોય તેવા પાકો પસંદ કરવા. સજીવ ખેતી કરતા ખેડૂતો કે જેમને પોતાની ઓર્ગેનિક પ્રોડક્ટ જાતે બજારમાં વેચવામાં મુશ્કેલી થતી હોય તેમણે સબળ માર્કેટિંગ નેટવર્ક ધરાવતી કે નિકાસ કરતી કંપનીઓ સાથે કરારમાં જોડાવવાથી વેચાણનો પ્રશ્ન નિવારી શકાય છે.

ગુજરાતમાં કરાર આધારીત ખેતીનો વ્યાપ (વર્ષ ૨૦૦૪)

અ. નં.	પાક	કંપની	વિસ્તાર (જીલ્લાઓ)	ખેડૂતોની સંખ્યા	વિસ્તાર (એકર)
૧	બટાટા	મેકેન ફૂડ ઈન્ડિયા લિ.	સાબરકાંઠા, બનાસકાંઠા, મહેસાણા	૧૫૦૦	૮૨૬૩
		પેપ્સીકો લિ.	સાબરકાંઠા	૨૪૦૦૦	*
		બાલાજી ફૂડ પ્રા. લિ.	સાબરકાંઠા	૬૦૦	*
૨	કેળા	દેસાઈ ફ્રુટ્સ & વેજિટેબલ્સ લિ.	ભરૂચ, સુરત	૨૧૫૦	૮૬૦૦
		ચેમ્પિયન એગ્રો લિ.	સૌરાષ્ટ્ર	*	*
૩	ઓર્ગેનિક કપાસ	એગ્રોસેલ ઈન્ડસ્ટ્રીઝ	કચ્છ, સુરેન્દ્રનગર	૨૨૦૦	૩૫૦૦
		અમીત ગ્રીન એકર્સ	સુરેન્દ્રનગર	૫૦૦	૩૨૦૦
		એસીઆઈએલ કોટન ઈન્ડ.	અમદાવાદ, ભાવનગર	*	૫૦૫
૪	તલ	એગ્રોસેલ ઈન્ડસ્ટ્રીઝ લિ.	કચ્છ, સુરેન્દ્રનગર	*	૧૫૦૦
૫	બેબીકોર્ન	ચેમ્પિયન એગ્રો લિ.	સૌરાષ્ટ્ર	*	૨૫૦૦
૬	સ્વીટકોર્ન	સફલ ફૂડ્સ	વડોદરા	*	૬૦૦
૭	ચિકોરી	હિન્દુસ્તાન યુનિલીવર	ખેડા, આણંદ	૧૭૦૦	૪૫૦૦
૮	ઓઈલપામ	ગોદરેજ એગ્રોવેટ	દક્ષિણ ગુજરાત	*	*
૯	પોલ્ટ્રી	સગુણા પોલ્ટ્રી	આણંદ, અમદાવાદ	૧૫૦૦	*
		વેંકટેશ્વર હેચેરીઝ	ભાવનગર	*	*

* માહિતી ઉપલબ્ધ નથી.

કોન્ટ્રાક્ટ ફાર્મિંગનું સ્વરૂપ :

(૧) કરાર :

વિવિધ પાક અને વિસ્તારને અનુરૂપ કોન્ટ્રાક્ટ ફાર્મિંગના વિવિધ મોડલ જેવા કે, દ્વિ-પક્ષીય કરાર, ત્રિ-પક્ષીય કરાર અને અમુક કિસ્સામાં ચાર-પક્ષીય કરાર વાળા મોડલનો હાલ અમલ થઈ રહ્યો છે. ગુજરાતમાં ત્રિ-પક્ષીય કરારની ભલામણ કરવામાં આવી છે જેમા સ્પોન્સર કંપની (કે જે ઉત્પાદન કરાવે છે/ખરીદે છે અને પ્રોસેસિંગ કરીને વેચાણ કરે છે), ખેડૂત (કે જે ખેત ઉત્પાદન કરે છે) અને સ્થાનિક માર્કેટ યાર્ડ (બજાર

સમિતિ) વચ્ચે કરાર કરવામાં આવે છે. આમાં માર્કેટ યાર્ડની ભૂમિકા સુવિધા પુરી પાડનાર સહાયક તરીકેની છે જે ખેડૂતોને કરારની વિગતો સમજવામાં તેમજ કંપનીને ઉત્પાદનની ડીલિવરી/ગોડાઉન વગેરેની સગવડ આપે છે.

(૨) કરારની શરતો :

કરારમાં મહત્વની માહિતી જેમ કે, કયો પાક ઉગાડવાનો છે, પાકની જાત, ગુણવત્તા, જથ્થો, ભાવ, ડીલિવરી તેમજ પેમેન્ટની શરતો અંગે વિસ્તૃત લખાણ કરવામાં આવે છે.

(૩) કરારનો સમય :

કરારનો સમય પાક પ્રમાણે, ઋતુ પ્રમાણે એક વર્ષ થી પાંચ વર્ષ સુધી કરી શકાય છે.

(૪) તાંત્રિક માર્ગદર્શન તથા સાધન સામગ્રી :

જે પાકનું વાવેતર કરવાનું હોય અને જે પ્રકારની ગુણવત્તા મેળવવાની હોય તેની તાંત્રિક માહિતી અને માર્ગદર્શન કંપની દ્વારા પુરૂ પાડવામાં આવે છે. આ માટે જરૂરી સાધન સામગ્રી જેમ કે બિયારણ, ખાસ પ્રકારની ખાતર, દવા વગેરે પણ કંપની દ્વારા પુરા પાડવામાં આવે છે તેમજ જરૂર પડ્યે અથવા શરતો મુજબ ખેડૂતોને નાણાંકીય સહાય (એડવાન્સ પેમેન્ટ) પણ કંપની દ્વારા આપવામાં આવે છે અન્યથા બેંક ધ્વારા ધિરાણની જોગવાઈ કરવામાં આવે છે.

(૫) તકરાર / વિવાદ નિવારણ :

કોન્ટ્રાક્ટની શરતોના અમલમાં કોઈપણ શરતચૂક થાય કે શરતભંગ થાય તેવા કિસ્સામાં તકરાર-વિવાદનું નિરાકરણ કરવા માટે કાયદામાં ખાસ જોગવાઈ કરવામાં આવી છે. જે મુજબ લવાદ તરીકેની જવાબદારી મેનેજિંગ ડિરેક્ટરશ્રી, ગુજરાત રાજ્ય કૃષિ બજાર બોર્ડ, ગાંધીનગરની રહે છે અને એક માસની અંદર વિવાદનો ઉકેલ લાવવાનો રહે છે.

કરાર આધારીત ખેતીના ફાયદાઓ :

- ◆ નિશ્ચિત બજાર અને પોષણક્ષમ બજારભાવની આગોતરી ખાત્રી
- ◆ કંપની દ્વારા ઉચ્ચ ગુણવત્તાવાળા બિયારણ, ખાતર તેમજ સાધન-સામગ્રીની જોગવાઈ
- ◆ કંપની દ્વારા એડવાન્સ પેમેન્ટની સુવિધા અથવા બેંક મારફતે ધિરાણની સરળ વ્યવસ્થા
- ◆ પાક ઉત્પાદન અંગે સમયસર અને મફત ટેકનિકલ માર્ગદર્શન
- ◆ એકમ વિસ્તાર દીઠ વધુ ઉત્પાદન અને વધુ સારી ગુણવત્તા
- ◆ એકંદરે એકમ દીઠ વધુ નફો અને ભાવની સલામતી

ખેડૂતોપયોગી પુસ્તકો વસાવો			
ક્રમ	પુસ્તકનું નામ	કિંમત (એક પુસ્તકની)	
		રૂબરૂ ₹	રૂબ. પોસ્ટથી ₹
૧	મશરૂમની ખેતી	૩૦/-	૬૦/-
૨	આંબાની ખેતી	૩૦/-	૭૦/-
૩	શાકભાજી પાકો	૬૦/-	૧૧૦/-
૪	ફળપાકો	૬૦/-	૧૧૦/-
૫	ગ્રીનહાઉસ અને નેટહાઉસ ટેકનોલોજી	૧૦૦/-	૧૬૦/-
૬	જૈવિક નિયંત્રણ	૬૦/-	૧૧૦/-
૭	વૃક્ષોની ખેતી	૭૦/-	૧૧૦/-
૮	સોયાબીનન વૈજ્ઞાનિક ખેતી અને મૂલ્ય વર્ધન	૪૦/-	૮૦/-
૯	તેલીબિયાં પાકોની વૈજ્ઞાનિક ખેતી	૭૦/-	૧૧૦/-
૧૦	ડેરી ઉદ્યોગ અને દૂધનું મૂલ્ય વર્ધન	૭૦/-	૧૧૦/-
૧૧	સૂક્ષ્મ પિયત પદ્ધતિ	૬૦/-	૧૦૦/-
૧૨	વર્મિકમ્પોસ્ટ	૫૦/-	૯૦/-
૧૩	કૃષિ ક્ષેત્રે વપરાતા કીટનાશકો	૪૦/-	૮૦/-
૧૪	ખેતી તેમજ પ્રાથમિક પ્રસંસ્કરણ માટેના ઓજારો, યંત્રો અને સાધનો	૫૦/-	૯૦/-
૧૫	ઘાસચારાના પાકો	૪૦/-	૮૦/-
૧૬	કિચન ગાર્ડન	૪૦/-	૮૦/-
૧૭	ખેતીપાકોના અગત્યના રોગો અને તેનું નિયંત્રણ	૫૦/-	૯૦/-
૧૮	પાક સંરક્ષણ	૮૦/-	૧૪૦/-
૧૯	સજીવ ખેતી	૬૦/-	૧૦૦/-
સંપર્ક : ફોન : (૦૨૬૯૨) ૨૨૫૯૮૮, ૨૬૧૯૨૧			
નોંધ : જે પુસ્તકો ઉપલબ્ધ હશે તે મળશે			

નોંધ :

વધુ જાણકારી માટે ગુજરાત રાજ્ય કૃષિ બજાર બોર્ડ, બ્લોક નં. ૧૨, બીજો માળ, ડૉ. જીવરાજ મહેતા ભવન, ગાંધીનગર, ફોન : (૦૭૯) ૨૩૨૫૪૦૦૬-૭-૮-૯ • www.gsamb.govt.in નો સંપર્ક સાધવો.

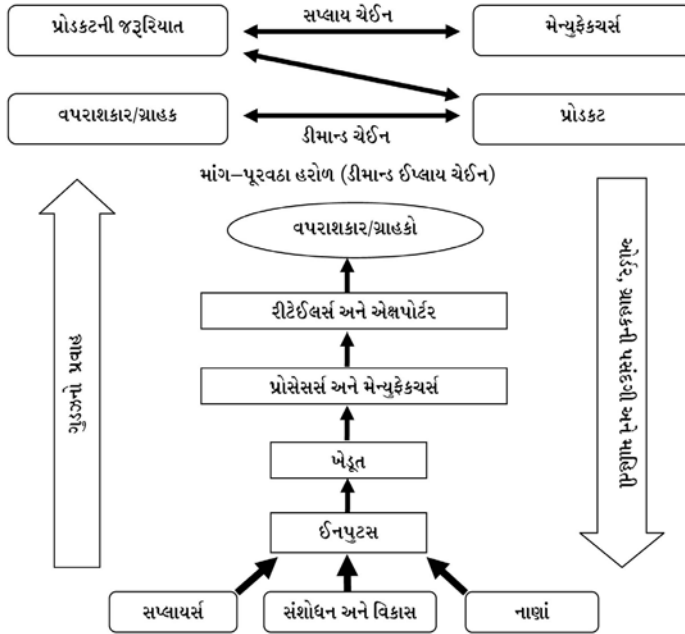
કૃષિ ક્ષેત્રે વેલ્યૂ ચેઇન માર્કેટિંગ

ઉત્પાદકતામાં સ્થિરતા, ખર્ચમાં વધારો, ખેતીની આવકમાં ઘટાડો અને કૃષિપેદાશના બજારભાવોમાં થતી મોટી વધઘટ વગેરે કારણોસર ખેતી બિન-નફાકારક અને જોખમી ધંધો ગણાવા લાગ્યો છે. ઊંચી ગુણવત્તા ધરાવતી પેદાશો, કાપણી બાદ પ્રોસેસિંગ અને મૂલ્ય વર્ધનને કારણે ખેતી પેદાશોનો ખાદ્ય ક્ષેત્રે ઉપયોગ વધતાં ખેતી ક્ષેત્રે નોંધપાત્ર ફેરફારો થશે. ખેતીપેદાશોનું મૂલ્ય વર્ધન ધ્વારા તથા વેલ્યૂ ચેઇન મારફતે આવી પેદાશોને છેવટના વપરાશકાર/ગ્રાહક સુધી પહોંચાડવામાં આવે તો ખેતીની આવક, રોજગારી, નફાકારકતા, ખાદ્ય સુરક્ષા, વૈશ્વિક હરિફાઈ તથા સમાજ કલ્યાણમાં વધારો કરી શકાય તેમ છે.

કૃષિ ક્ષેત્રે વેલ્યૂ ચેઇનમાં ખેતી સામગ્રીના સપ્લાયરો ધ્વારા ઈનપુટ્સ ખેડૂતોને પુરા પાડવાથી માંડી ખેતીપેદાશનું ઉત્પાદન, અને છેવટે તેના ગ્રાહક

સુધી ખેતીપેદાશ પહોંચાડવાની પ્રક્રિયાનો સમાવેશ થાય છે. કૃષિ ક્ષેત્રની વેલ્યૂ ચેઇનમાં ઈનપુટ સપ્લાયર, ઉત્પાદન, ઉત્પાદન પછીની પ્રક્રિયા, પ્રોસેસિંગ, સંગ્રહ, બજાર, ફૂડ સર્વીસ અને વપરાશકાર વગેરેનો સમાવેશ થાય છે, વેલ્યૂ ચેઇન મારફતે એક જ હરોળમાં વિવિધ પ્રકારની પ્રક્રિયાઓ ધ્વારા ખેતીપેદાશની કિંમતમાં વધારો થવા પામે છે. ટૂંકમાં ખેતરમાંથી પેદા થયેલો માલ વિવિધ પ્રક્રિયાઓમાં પસાર થઈ છેવટે ગ્રાહક સુધી પહોંચે છે.

વેલ્યૂ ચેઇન એનાલીસીસ એક એવી પદ્ધતિ છે કે જે ધ્વારા ખેતીપેદાશના કાચા માલને પ્રક્રિયા કરી વેચાણલાયક બનાવી છેવટના ગ્રાહક સુધી પહોંચાડવામાં આવે છે. અત્રે માંગ-પૂરવઠાની હરોળ (ડીમાન્ડ સપ્લાય ચેઇન) તથા વેલ્યૂ ચેઇન માર્કેટિંગ પદ્ધતિ વિષેની વિગત ચાર્ટમાં દર્શાવેલ છે.

આધુનિક કૃષિમાં વેલ્યુ ચેઈનના પ્રવાહમાં મુખ્ય ત્રણ પ્રકારનું નેટવર્ક જરૂરી છે.

- (૧) **કૃષિપેદાશનું નેટવર્ક** : ઈનપુટ્સ પુરા પાડનારથી ઈનપુટ્સ ખરીદનાર તથા છેલ્લે તેના ગ્રાહક/વપરાશકાર સુધીનો પ્રવાહ.
- (૨) **નાણાંનું નેટવર્ક**: ધિરાણ અને તેની મુદ્દત, આવક અને નાણાંની ચૂકવણી, બચત અને વીમાની વ્યવસ્થા.
- (૩) **માહિતીનું નેટવર્ક**: તેના ધ્વારા ખેતીપેદાશના ઉત્પાદનનું નાણાંની પ્રાપ્તિ માટેનું સંકલન.

કૃષિ ક્ષેત્રે વેલ્યુ ચેઈનની સફળતા માટે ઉપરોક્ત ત્રણે પ્રકારનું નેટવર્ક સતત અને નિયમિત રીતે કાર્યશીલ સંકળાયેલું અને કાર્યશીલ હોવું જોઈએ.

વેલ્યુ ચેઈન અનેક સંસ્થાઓ, સ્ત્રોતો અને જ્ઞાનના પ્રવાહ સાથે જોડાઈને છેવટના વપરાશકારને પસંદ હોય તે મુજબની માંગ મુજબ જરૂરી પૂરવઠો પુરો પાડે છે. સપ્લાય ચેઈન મેન્યુફેક્ચરને હોલસેલર કે રીટેઈલરને જ્યારે ડીમાન્ડ ચેઈન પેદાશ અને તેના ગ્રાહકને જોડવાનું કાર્ય કરે છે. આમ સપ્લાય ચેઈન સપ્લાયર અને પ્રોડ્યુસર પ્રોસેસને જોડી પેદાશનો બગાડ ઘટાડી અસરકારકતામાં વધારો કરે છે જ્યારે વેલ્યુ ચેઈન ગ્રાહકને ગમે તેવા પ્રકારની પેદાશ ઉત્પન્ન કરવા અંગે ધ્યાન દોરે છે.

ખેડૂતની આવક ફક્ત ખેતીપેદાશનું ઉત્પાદન વધારીને જ નહીં પરંતુ અસરકારક રીતે ખેતપેદાશના મૂલ્ય વર્ધન ધ્વાર પણ વધારી શકાય છે. મૂલ્ય વર્ધક પેદાશો માટે ગ્રાહકો જે કિંમત ચૂકવે છે તે અને ખેડૂતને તેના પેદાશની જે કિંમત મળે છે તેમાં તફાવત છે. આમ થવાનું કારણ ખેડૂતો, પ્રોસેસર્સ અને બચગાળાના સંસ્થાઓ વચ્ચેના યોગ્ય જોડાણની ખામી જવાબદાર છે. જેના કારણે ખેડૂતને તેની પેદાશની યોગ્ય કિંમત ન મળવાને કારણે આર્થિક લાભ મળતો નથી. ખેતીપેદાશનું મૂલ્ય વર્ધન સફાઈ, ગ્રેડિંગ, પેકિંગ, પ્રોસેસિંગ, બ્રાન્ડિંગ અને માર્કેટિંગ ધ્વારા થઈ શકે છે. આમ મૂલ્ય વર્ધન ધ્વારા સ્થાનિક કક્ષાએ વધુ રોજગારીનું નિર્માણ કરી, વધુ સારી આવક અને

સેવાઓ ઉપલબ્ધ કરી શકાય છે.

કૃષિમાં વેલ્યુ ચેઈનના લાભો:

- ◆ નાના અને સીમાંત ખેડૂતો માહિતીના પ્રવાહનો લાભ મેળવી માર્કેટની જરૂરિયાત મુજબના પાકોની ખેતી કરી, તે પાકનો વિસ્તાર વધારી વધુ પાક ઉત્પાદન મેળવી શકે છે.
- ◆ ખેતી ખર્ચ ઘટાડી પાકની ગુણવત્તા વધારી શકે છે.
- ◆ ખેડૂતો ધિરાણ મેળવી શકે છે.
- ◆ પાકના ઉત્પાદનથી માંડી માલના વેચાણ સુધીના દરેક તબક્કે રહેલું જોખમ ઘટાડે છે.
- ◆ કૃષિ ક્ષેત્રના વિકાસને વેગ આપે છે.
- ◆ વેચાણ માટેનો તનાવ ઘટાડે છે.
- ◆ પ્રાથમિક ઉત્પાદન ખેડૂતના સંસ્થાકીય માળખા મારફતે રક્ષણ પૂરું પાડે છે.
- ◆ માર્કેટર્સ સાથે ભાવતાલ અંગે ખેડૂતો સારું એવું બાર્ગેનિંગ કરી શકે છે.
- ◆ સ્થાનિક કક્ષાએ ખેતીપેદાશનું મૂલ્ય વર્ધન કરી શકાય છે.
- ◆ આવક, નફો અને સલામતીમાં વધારો કરી શકાય છે.

વેલ્યુ ચેઈન પ્રક્રિયા મારફતે ખેડૂતો તેમની આવકમાં વધારો કરી શકે છે અને યોગ્ય ખેતી વ્યવસ્થા અપનાવી ખેતીની ઉત્પાદકતા વધારી શકે છે. ઉત્પાદનમાં વધારો, મૂલ્ય વર્ધન અને સારા માર્કેટિંગ ધ્વારા ખેડૂતોની આવકમાં વૃદ્ધિ થાય છે. માર્કેટિંગ ચેનલ, માર્કેટમાં માલનો ભરાવો, દરેક તબક્કે વેપારીઓની સંખ્યા અને હરિફાઈ તથા નફાનો ગાળો અને વિવિધ માર્કેટિંગ ચેનલ મારફતે થતું મૂલ્ય વર્ધન વગેરે બાબતો માર્કેટને અસર કરે છે.

અસરકારક વેલ્યુ ચેઈન ધ્વારા ખેડૂતોનું સીધું જોડાણ માર્કેટ સાથે થતાં વચેટીયાઓનું પ્રમાણ ઘટાડે છે. પરિણામે ખેડૂતોને ફાયદો થાય છે. સારી ટેકનોલોજી ધ્વારા મૂલ્ય વર્ધન પ્રવૃત્તિઓને વેગ મળતાં આંતરમાળખાકીય સુવિધાઓ, પ્રોસેસિંગ વગેરેમાં વધારો થતાં નિકાસને પણ વેગ મળે છે. આમ વેલ્યુ ચેઈન ધ્વારા કૃષિ ક્ષેત્ર વધુ વેગવાન બનતાં ખેડૂતોને સમૃદ્ધિ તરફ દોરી જાય છે.

કૃષિ પેદાશોની નિકાસની કાર્યવાહી

આજના સમયમાં આંતરરાષ્ટ્રીય વ્યાપાર એટલે કે આયાત-નિકાસ એક મહત્વનો વ્યવસાય બની ગયેલ છે. તેનાથી વિદેશના સારા અને સસ્તા ઉત્પાદનો આપણા દેશમાં આવે છે અને આપણા સારા ઉત્પાદનો વિદેશના બજારોમાં વેચી શકાય છે. નિકાસથી દેશને કિંમતી હૂંડિયામણ મળે છે. એ ઉપરાંત મબલખ પાક ઉત્પાદનની સ્થિતિમાં સ્થાનિક બજારમાં ભાવ ટકાવી રાખવામાં પણ ઉપયોગી બને છે. નિકાસને વેગ આપવા માટે ભારત સરકારે તાજેતરમાં નવી વિદેશ વ્યાપાર નીતિ (૨૦૧૫-૨૦૨૦) જાહેર કરી છે. જેમાં નિકાસ પ્રક્રિયા સરળ બનાવવા ઉપરાંત નિકાસકારો માટે શ્રેણીબદ્ધ પ્રોત્સાહક યોજનાઓનો સમાવેશ કરેલ છે.

કૃષિ ક્ષેત્ર ભારતીય અર્થતંત્રની કરોડરજજૂ સમાન છે. નિકાસ ક્ષેત્રે પણ કૃષિનું આગવું મહત્વ છે. ભારતની કુલ નિકાસમાં કૃષિ ક્ષેત્રનો ફાળો લગભગ ૧૦.૫ ટકા જેટલો છે. ભારતના વૈવિધ્યપૂર્ણ હવામાન અને અનુકુળ પરિબળોને લીધે અનેક પ્રકારના ફળ, શાકભાજી તેમજ ધાન્ય પાકોનું ઉત્પાદન થાય છે. કપાસ, બાસમતી ચોખા, મગફળી, તલ, દિવેલા, અનેક પ્રકારના મરી-મસાલા, ડુંગળી, બટાટા જેવા શાકભાજી, તાજા ફળો ઉપરાંત અનેકવિધ મૂલ્ય વર્ધિત બનાવટોની નિકાસ હાલમાં થઈ રહી છે અને ઉત્તરોત્તર વધી રહી છે. એ જોતાં કૃષિ ક્ષેત્રે નિકાસની હજુ વિશાળ તકો ઉપલબ્ધ છે. વર્ષ ૨૦૧૪-૧૫ દરમિયાન ભારતમાંથી થયેલ મુખ્ય કૃષિ ઉત્પાદનોની નિકાસની માહિતી કોઠામાં આપવામાં આવેલ છે. ઘણા યુવા ખેડૂતો અને સાહસિકો નિકાસ કરવા માટે ખૂબ જ ઉત્સાહિત છે. પરંતુ નિકાસ કેમ થાય તે અંગેની સંપૂર્ણ જાણકારી ન હોવાથી નિકાસ કરી શકતા નથી. આવા તમામ લોકોને ઉપયોગી થાય તે હેતુથી નિકાસ માટે પ્રારંભથી લઈને આખર સુધીની તમામ જરૂરી કાર્યવાહીને વિવિધ તબક્કામાં ગોઠવીને વિસ્તૃત રીતે અહીં રજૂ કરવામાં આવી છે.

મુખ્ય કૃષિ ઉત્પાદનોની નિકાસ (વર્ષ:૨૦૧૪-૧૫)

ક્રમ	ઉત્પાદન	રકમ ₹ (કરોડમાં)	ટકા (%)
ફળ / શાકભાજી / ફૂલો			
૧	તાજા ફળો	૩૧૪૮	૨.૧૭
૨	પ્રક્રિયા કરેલ ફળ તથા રસ	૩૯૨૬	૨.૪૮
૩	તાજા શાકભાજી	૪૬૧૨	૩.૧૭
૪	પ્રક્રિયા કરેલ શાકભાજી	૧૭૨૫	૧.૧૮
૫	ફળ શાકભાજી બિયારણો	૪૨૭	૦.૨૮
૬	ફૂલો	૪૬૧	૦.૩૨
૭	પ્રક્રિયા કરેલ કઠોળ	૧૨૧૮	૦.૮૪
કુલ		૧૫૨૧૭	૧૦.૪૭
પ્રાણીજન્ય ઉત્પાદનો			
૧	ભેંસનું માસ	૨૮૨૮૩	૨૦.૧૫
૨	વેટા-બકરાનું માસ	૮૨૮	૦.૫૭
૩	ડેરી બનાવટો	૨૧૬૨	૧.૪૮
૪	પોલ્ટ્રી બનાવટો	૬૫૧	૦.૪૫
૫	અન્ય	૩૫	૨૨.૬૭
કુલ		૩૨૯૬૦	૨૨.૬૭
અન્ય પ્રક્રિયા કરેલ પ્રાણી ઉત્પાદનો			
૧	ગુવાર ગમ	૯૪૮૦	૬.૫૨
૨	મગફળી	૪૬૭૫	૩.૨૨
ક્રમ	ઉત્પાદન	રકમ ₹ (કરોડમાં)	ટકા (%)
૩	ધાન્ય બનાવટો	૩૦૩૩	૨.૦૮
૪	દળેલી બનાવટો	૧૦૧૮	૦.૭૦
૫	આલ્કોહોલિક પીણા	૨૨૬૨	૧.૫૬
૬	કોકોઆ બનાવટો	૯૪૮	૦.૫૮
૭	અન્ય	૨૭૯૬	૧.૮૨
કુલ		૨૪૧૧૪	૧૬.૫૮
ધાન્ય			
૧	બાસમતી ચોખા	૨૭૫૮૮	૧૮.૮૮
૨	અન્ય ચોખા	૨૦૩૩૬	૧૩.૮૮
૩	ઘઉં	૪૯૭૫	૩.૪૨
૪	અન્ય	૫૨૫૮	૩.૬૨
કુલ		૫૮૧૬૮	૪૦.૦૨

મરી મસાલા			
૧	મરચું	૩૫૧૭	૨.૪૨
૨	મીન્ટ	૨૬૮૮	૧.૮૫
૩	મસાલા અર્ક/ઓઈલ	૧૮૧૧	૧.૩૧
૪	જીરું	૧૮૩૮	૧.૨૬
૫	મરી	૧૨૦૮	૦.૮૩
૬	હળદર	૭૪૪	૦.૫૧
૭	ધાણા	૪૮૮	૦.૩૪
૮	કરી પાઉર/પેસ્ટ	૪૭૬	૦.૩૩
૯	અન્ય	૨૦૧૭	૧.૩૮
કુલ		૧૪૬૦૦	૧૦.૨૫
કુલ (સમગ્ર)		૧૪૫૩૫૮	૧૦૦.૦૦

નિકાસ માટેની તબક્કાવાર કાર્યવાહી :

પ્રથમ તબક્કો : પ્રાથમિક તૈયારી

(૧) નિકાસ માટે વ્યાવસાયિક પેઢી બનાવવી :

- ◆ વ્યક્તિગત માલિકીની પ્રોપરાઈટર ફર્મ બનાવીને નિકાસની શરૂઆત કરી શકાય. મોટા પાયે કામકાજ કરવું હોય તો ભાગીદારી પેઢી, પ્રાઈવેટ લિમિટેડ કંપની અથવા સહકારી મંડળી બનાવવી.
- ◆ પેઢીને સરળ અને અર્થસભર નામ આપો.
- ◆ સ્થાનિક સત્તાક્ષેત્રમાં પેઢીની નોંધણી કરાવો જેમકે શોપ એક્ટ લાયસન્સ લો. ઉત્પાદન અથવા પ્રોસેસિંગ કરવું હોય તો જીલ્લા ઉદ્યોગ કેન્દ્રમાં જઈ લઘુ ઉદ્યોગ તરીકે નોંધણી કરાવો.
- ◆ રીઝર્વ બેંક દ્વારા ઓથોરાઈઝડ ડીલર માન્યતા વાળી કોઈપણ રાષ્ટ્રીયકૃત અથવા ખાનગી બેંકમાં પેઢીના નામનું ચાલુ ખાતુ ખોલાવો.
- ◆ ઈન્કમેટેક્સ કચેરીમાં અરજી કરી પ્રોપરાઈટર ફર્મ માટે પોતાના નામનું અન્યથા પેઢીના નામનું પાન કાર્ડ કઢાવવું.
- ◆ વ્યાપાર માટેના વેટ નંબર વગેરે પાછળથી જરૂર જણાય ત્યારે લઈ શકાય.

- ◆ સ્થાનિક ચેમ્બર ઓફ કોમર્સમાં નોંધણી કરાવવી.

(૨) ઈમ્પોર્ટર-એક્સપોર્ટર કોડ (આઈ.ઈ.સી.) નંબર મેળવવો :

- ◆ ડાયરેક્ટર જનરલ ઓફ ફોરેન ટ્રેડ (ડીજીએફટી-DGFT) આયાત નિકાસનું નિયમન કરે છે. તેની પ્રાદેશિક કચેરીમાં રૂબરૂ અરજી આપીને અથવા તેની વેબસાઈટ (www.dgft.gov.in) પર ઓનલાઈન અરજી કરીને આઈ.ઈ.સી.નંબર મેળવી શકાય છે, જે દશ આંકડાનો હોય છે.
- ◆ અરજી ફી ₹ ૫૦૦/- છે.
- ◆ એક પાનકાર્ડ સામે એક જ આઈઈસી કોડ આપવામાં આવે છે.
- ◆ આઈઈસી નંબર કાયમી હોય છે. તેને રીન્યુ કરવાની જરૂર નથી.

(૩) રજીસ્ટ્રેશન કમ મેમ્બરશિપ સર્ટિફિકેટ (આરસીએમસી-RCMC) મેળવવું :

- ◆ આયાત નિકાસને પ્રમાણભૂત કરવા માટે આરસીએમસીની જરૂર રહે છે. ખાસ કરીને નિકાસ માટેના નીતિ વિષયક લાભો લેવા વખતે ફરજિયાત છે.
- ◆ નિકાસને વેગ આપવા માટે પ્રોડક્ટ જૂથ પ્રમાણે વિવિધ એક્સપોર્ટ પ્રમોશન કાઉન્સિલ/બોર્ડની રચના કરવામાં આવી છે જે પૈકી લાગુ પડતી કાઉન્સિલ/બોર્ડમાં નોંધણી કરાવવી જેવી કે કૃષિ વિષયક પેદાશો માટે અપેડા, મરી-મસાલા માટે સ્પાઈસીસ બોર્ડ, મલ્ટિ પ્રોડક્ટ માટે ફીઓસીસ વગેરે.
- ◆ જે તે કાઉન્સિલ /બોર્ડની વેબસાઈટ પરથી ઓનલાઈન અરજી કરીને આરસીએમસી મેળવી શકાય છે.
- ◆ સભ્યફી વાર્ષિક ₹ ૫૦૦૦ થી ૮૦૦૦ સુધીની હોય છે જે દર વર્ષે રીન્યુ કરાવવાની રહે છે.

દ્વિતીય તબક્કો : નિકાસ ઓર્ડર મેળવવો

(૪) પ્રોડક્ટ પસંદગી :

- ◆ થોડી પ્રતિબંધિત અથવા બંધનવાળી પ્રોડક્ટ બાદ કરતા મોટા ભાગની (લગભગ ૯૮ ટકા) પ્રોડક્ટ નિકાસ માટે મુક્ત છે.
- ◆ તમે ઉત્પાદન કરતા હો તે પ્રોડક્ટ અથવા તે સિવાયની પ્રોડક્ટ પણ તમે નિકાસ કરી શકો છો.
- ◆ તમે નિકાસ કરી શકો તેવી તમામ પ્રોડક્ટની યાદી બનાવો.
- ◆ ડીજીએફટીની વેબસાઈટ પર જઈ યાદી મુજબની તમામ પ્રોડક્ટસના આઈટીસી (એચએસ) કોડ જાણી લો અને કોડ મુજબ જે તે પ્રોડક્ટ નિકાસ માટે મુક્ત છે કે કેમ તેની જાણકારી મેળવો.
- ◆ ઈપીસીની વેબસાઈટ, વિવિધ સરકારી વેબસાઈટ અને વ્યાપારીક બીટુબી પોર્ટલ પરથી તમારી યાદી મુજબની પ્રોડક્ટની નિકાસ સંબંધી મહિતી એકઠી કરો.
- ◆ એકત્ર કરેલ માહિતીનો અભ્યાસ કરી તમને નિકાસ માટે સાનુકુળ લાગે તેવી પ્રોડક્ટ પસંદ કરો.

(૫) વિદેશી બજાર નક્કી કરો :

- ◆ આગળ મેળવેલી માહિતીના આધારે વિશ્વના કયા દેશમાં નિકાસની વધુ તકો છે તે જાણીને માર્કેટ નક્કી કરો.
- ◆ અમુક દેશો સાથે આપણે વ્યાપારિક કરારો કરેલા છે જે હેઠળ નિકાસ કરવાથી વધુ આર્થિક લાભ મળે છે. તે ધ્યાનમાં રાખી બજાર પસંદ કરો.
- ◆ વ્યાપારિક કરારોની માહિતી www.indiantradeportal.in પરથી મળી રહે છે.

(૬) વિદેશી ગ્રાહક શોધવા :

- ◆ આ કાર્ય થોડું મુશ્કેલ છે એટલે ધીરજથી કામ લેવું.
- ◆ સૌ પ્રથમ તમારી પોતાની વેબસાઈટ બનાવો

અને તેમાં તમે નિકાસ કરવા માગો છો તે તમામ પ્રોડક્ટની સંપૂર્ણ જાણકારી આપો જેથી વિદેશમાં બેઠેલ ગ્રાહકને તમારી પ્રોડક્ટસની માહિતી સરળતાથી મળી રહે.

- ◆ વિદેશમાં વસતા તમામ સગા-સંબંધીઓની મદદ લો.
- ◆ વિવિધ વ્યાવસાયિક બીટુબી પોર્ટલમાં નોંધણી કરાવો. તેઓ ગ્રાહકની માહિતી આપતા હોય છે.
- ◆ વિદેશમાં આપણી ભારતીય એમ્બેસી અથવા કોમર્શીયલ મિશન અને ત્યાંના વ્યાપારિક સંગઠનો સાથે પત્રવ્યવહાર કરો.
- ◆ એપેડા, સ્પાઈસ બોર્ડ જેવી વેબસાઈટ પર આવતી ટ્રેડ લીડ જોતા રહો.
- ◆ વિદેશમાં આયોજીત વ્યાપાર મેળામાં સ્ટોલ રાખી ભાગ લો.
- ◆ વિદેશી ગ્રાહકોના ભારતીય એજન્ટોની માહિતી મેળવી તેમનો સંપર્ક કરો.
- ◆ વિદેશમાં તમારા એજન્ટની નિમણૂક કરો જે તમારા વતી કામ કરે.

(૭) સેમ્પલ મોકલવા :

- ◆ વિદેશી ગ્રાહકનું નામ-સરનામું જાણ્યા પછી તેમને તમારી પ્રોડક્ટના સેમ્પલ મોકલો અને તમારી વિશેષતાઓ જણાવો.
- ◆ સેમ્પલ મોકલવાથી ઓર્ડર મેળવવામાં સરળતા રહે છે.

(૮) ભાવ/કવોટેશન (પ્રફોર્મા ઈનવોઈસ) મોકલવું :

- ◆ હરિફાઈના જમાનામાં પ્રોડક્ટના ભાવ આપતા પહેલા થનાર તમામ ખર્ચની ગણતરી કરવી અને હરિફાઈમાં ટકી શકે તેવો ભાવ આપવો.
- ◆ ભાવ આપતી વખતે ડીલિવરી ટર્મ શુ છે એટલે કે ક્યાં સુધી માલ પહોંચાડવાનો છે તેમજ પેમેન્ટ ટર્મ

શું છે તે ધ્યાનમાં રાખવું ખૂબ જ જરૂરી છે.

- ◆ પ્રોડક્ટ સ્પેસિફિકેશન, ક્વોલિટી, ભાવ, જથ્થો, ડીલિવરી ટર્મ, પેમેન્ટ ટર્મ વગેરે દર્શાવતુ પ્રફોર્મા ઈનવોઈસ બનાવીને ગ્રાહકને મોકલવું.

(૯) નિકાસ ઓર્ડર મેળવવો :

- ◆ પ્રફોર્મા ઈનવોઈસમાં જણાવેલ તમામ બાબતો અંગે ગ્રાહક સાથે સમજૂતી કરીને લેખીતમાં સહી સાથે કન્ફર્મ ઓર્ડર મેળવવો.

(૧૦) નિકાસ ઓર્ડરનો વિમો ઉતરાવવો :

- ◆ નિકાસમાં પેમેન્ટ જોખમ રહે છે. તેનાથી બચવા માટે ભારત સરકારની સંસ્થા એક્ષપોર્ટ ક્રેડિટ ગેરંટી કોર્પોરેશન (ઈસીજીસી-ECGC) વિમા સુરક્ષા આપે છે.
- ◆ ઈસીજીસીની સ્થાનિક કચેરીમાં જઈને તમને મળેલ નિકાસ ઓર્ડર સામે થોડુ પ્રીમિયમ ભરીને વિમો ઉતરાવવો.
- ◆ નિકાસ ઓર્ડરના ૮૦ થી ૮૫% સુધી વિમો મળવાપાત્ર છે.

તૃતીય તબક્કો : નિકાસ ઓર્ડર મળ્યા પછીની કામગીરી

(૧૧) નિકાસ ઓર્ડર કન્ફર્મ કરો :

- ◆ નિકાસ ઓર્ડરમાં જણાવેલ તમામ બાબતો જેવી કે, જથ્થો, ગુણવત્તા, ભાવ, પેકિંગ, ડીલિવરી, વિમો વગેરે ચકાસી લીધા બાદ ઓર્ડર સ્વિકૃત કરવો.

(૧૨) ઉત્પાદન અથવા એકત્રિકરણ કરવું

- ◆ ઓર્ડર મુજબના માલનું ઉત્પાદન કરો અથવા સ્થાનિક બજારમાંથી ખરીદ કરો. નિકાસ માટે ખરીદેલ માલ સામાન પર કોઈપણ જાતના ટેક્ષ જેવા કે એક્સાઈઝ, વેટ વગેરે લાગતા નથી. એ માટે અગાઉથી ટેક્ષમુક્તિ મેળવવી જરૂરી છે અથવા ટેક્ષ ભર્યો હોય તો પરત મળવાપાત્ર છે.

(૧૩) ગુણવત્તા જાળવવી :

- ◆ માલની ગુણવત્તા બાબતે ખાસ કાળજી રાખવી.
- ◆ કૃષિ ઉત્પાદનો તથા ખાદ્ય પદાર્થોની નિકાસ માટે પ્રિ-શિપમેન્ટ ચકાસણી અને સર્ટિફિકેટ ફરજિયાત છે.
- ◆ કેટલાક કિસ્સામાં ગ્રાહક પોતે નક્કી કરેલ એજન્સી દ્વારા ચકાસણી કરાવવાનો આગ્રહ રાખે છે.
- ◆ કૃષિ પેદાશોની નિકાસમાં ફાયટોસેનિટરી સર્ટિફિકેટ પણ મેળવવાના રહે છે જે માટે સરકાર દ્વારા નિયુક્ત થયેલ એજન્સીનો સંપર્ક કરવાનો રહે છે તેની માહિતી એપેડાની વેબસાઈટ પરથી મળી રહે છે.

(૧૪) બેંક-ધિરાણ મેળવવું :

- ◆ નિકાસને પ્રોત્સાહન આપવા માટે સરકાર નિકાસકારોને ૩ થી ૪ ટકાના દરે ધિરાણ ઉપલબ્ધ કરાવે છે.
- ◆ ધિરાણ માટે તમારી બેંકનો સંપર્ક કરવો.
- ◆ પ્રીશિપમેન્ટ અને પોસ્ટ શિપમેન્ટ એમ બે રીતે ધિરાણ મળવાપાત્ર છે.
- ◆ નિકાસ ઓર્ડરના ૭૦ થી ૮૦ ટકા સુધી ધિરાણ મળે છે.

(૧૫) પેકિંગ અને લેબલ :

- ◆ આંતરરાષ્ટ્રીય ધારા-ધોરણ મુજબનું પેકિંગ કરવું જરૂરી છે જેથી માલ સલામત રીતે ગ્રાહક સુધી પહોંચે અને નુકસાન ઓછું થાય.
- ◆ પેકિંગ બાદ તેના પર લેબલ લગાડવું જેમાં જરૂરી તમામ વિગતો, જેમકે માલની વિગત, વજન, પેકેટ નંબર વગેરે ઉપરાંત લેનાર-મોકલનારના નામ-સરનામા વ્યવસ્થિત રીતે દર્શાવવા.

(૧૬) માલની ચોટી/નુકસાની સામે વિમો લેવો :

- ◆ માલ મોકલવા દરમ્યાન ચોરી કે નુકસાનીથી બચવા મરીન વિમા પોલીસી લેવી જેથી સંભવિત નુકસાનથી બચી શકાય.

(૧૭) માલની ડીલિવરી કરવી

- ◆ માલની ડીલિવરી નક્કી થયેલ સમય મર્યાદામાં થાય તેની ખાસ કાળજી લેવી અન્યથા પેમેન્ટ મેળવવામાં ખૂબ જ મુશ્કેલી ઊભી થઈ શકે છે.

(૧૮) કસ્ટમ કલીયરન્સ કરાવવું :

- ◆ માલ પોર્ટ પરથી કે વિમાન દ્વારા વિદેશ મોકલતા પહેલા તેનું કસ્ટમ કલીયરન્સ કરાવવું જરૂરી છે એ માટે કમિશ્નર ઓફ કસ્ટમ દ્વારા માન્યતાપાત્ર કસ્ટમ હાઉસ એજન્ટની સેવા લેવી.
- ◆ કસ્ટમ કલીયરન્સ માટે જરૂરી દસ્તાવેજો નિયત પત્રકમાં ભરીને આપવાના રહે છે જેમાં કોમર્સિયલ ઈનવોઈસ એટલે કે વેચાણનું પાકુ બીલ, પેકિંગ લીસ્ટ, સર્ટિફિકેટ ઓફ ઓરીજન, ક્વોલિટી સર્ટિફિકેટ વગેરેનો સમાવેશ થાય છે.
- ◆ નિકાસના લાભ લેવા ઈચ્છતા હો તો તેની સ્પષ્ટતા કરવી જરૂરી છે.
- ◆ કલીયરન્સ બાદ કસ્ટમ વિભાગ શિપિંગ બીલ અથવા બીલ ઓફ એક્ષપોર્ટ પ્રિન્ટ કરીને નિકાસકારને આપે છે.
- ◆ કલીયરન્સ બાદ શિપિંગ એજન્સી કે એરલાઈન્સ માલ સ્વીકૃત કરે છે અને બદલામાં બીલ ઓફ લેડિંગ આપવા એરવે બીલ આપે છે.

(૧૯) ડોક્યુમેન્ટ્સ / દસ્તાવેજો :

નિકાસ માટે ત્રણ દસ્તાવેજો ફરજિયાત છે.

- (૧) બીલ ઓફ લેડિંગ/એરવે બીલ
- (૨) કોમર્સિયલ ઈનવોઈસ (પાકુ બીલ) અને પેકિંગ લીસ્ટ
- (૩) શિપિંગ બીલ અથવા બીલ ઓફ એક્ષપોર્ટ

(૨૦) ડોક્યુમેન્ટ બેંક મારફતે ગ્રાહકને મોકલવા :

નિકાસકારે નીચે મુજબના ડોક્યુમેન્ટ પોતની બેંક દ્વારા ગ્રાહકની બેંકને મોકલવા.

- (૧) બીલ ઓફ એક્ષચેન્જ
- (૨) લેટર ઓફ ક્રેડિટ (એલસી) (જો હોય તો)
- (૩) કોમર્સિયલ ઈન્વોઈસ (પાકુ બીલ)
- (૪) પેકિંગ લીસ્ટ
- (૫) બીલ ઓફ લેડિંગ અથવા એર વે બીલ
- (૬) શિપિંગ બીલ અથવા બીલ ઓફ એક્ષપોર્ટ
- (૭) સર્ટિફિકેટ ઓફ ઓરીજન
- (૮) ક્વોલિટી સર્ટિફિકેટ્સ
- (૯) ઈન્સપેક્શન સર્ટિફિકેટ્સ
- (૧૦) ડીકલેરેશન અન્ડર ફોરેન એક્ષ્ચેન્જ
- (૧૧) અન્ય (ગ્રાહક દ્વારા નિર્દિષ્ટ થયેલ હોય તે)

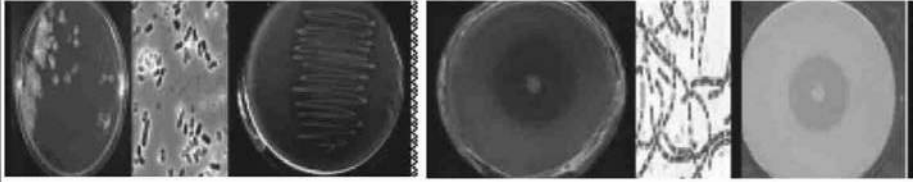
(૨૧) નિકાસ કરેલ માલનું પેમેન્ટ મેળવવું અને યોજનાકીય લાભ લેવા :

- ◆ વિદેશ વ્યાપાર નીતિ (૨૦૧૫-૨૦૨૦) મુજબ નિકાસ માટેના તમામ બીલ યુએસ ડોલર અથવા અન્ય ફીલી કન્વર્ટિબલ કરન્સીમાં બનાવવા.
- ◆ ગ્રાહકને તેની બેંક મારફત ડોક્યુમેન્ટ મળે ત્યારે પેમેન્ટ કરવાની તેની જવાબદારી છે. એ પછી જ બેંક તેને ડોક્યુમેન્ટ્સ આપે છે. જેના આધારે તેને માલની ડીલિવરી મળે છે. કોઈ સંજોગોમાં ગ્રાહક પેમેન્ટ કરવા આનાકાની કરે તો નિકાસકારે ગ્રાહક સાથે વાતચીત કરવી અને ઈસીજીસીનો સંપર્ક કરવો.
- ◆ નિકાસ કરેલ માલનું પેમેન્ટ મોડામાં મોડુ ૯ મહિનામાં બેંક ખાતામાં જમા થવું જોઈએ એ જવાબદારી નિકાસકારની રહે છે. અન્યથા રીઝર્વ બેંક કાયદેસરની કાર્યવાહી કરે છે. નિકાસ સહાય અંતર્ગત મળતા લાભો માટે ડીજીએફટીની પ્રાદેશિક કચેરીનો સંપર્ક કરવો.

નિકાસમાં ઉપયોગી વિવિધ વેબસાઇટની યાદી

ક્રમ	સંસ્થાનું નામ	વેબસાઇટનું નામ
૧	ડાયરેક્ટર જનરલ ઓફ ફોરેન ટ્રેડ	www.dgft.gov.in
૨	મિનિસ્ટ્રી ઓફ કોમર્સ એન્ડ ઇન્ડસ્ટ્રી	www.commerce.nic.in
૩	સેન્ટ્રલ બોર્ડ ઓફ એક્સાઇઝ એન્ડ કસ્ટમ	www.cbec.gov.in
૪	ઈ-કોમ પોર્ટલ ઓફ સેન્ટ્રલ બોર્ડ ઓફ એક્સાઇઝ એન્ડ કસ્ટમ	www.icegate.gov.in
૫	ફેડરેશન ઓફ ઇન્ડિયન એક્સપોર્ટ ઓર્ગેનાઇઝેશન્સ (ફીઓ)	www.fieo.org
૬	ઈન્ડિયન ટ્રેડ પોર્ટલ	www.indiantradeportal.in
૭	એક્સપોર્ટ કેડીટ ગેરંટી કોર્પોરેશન ઓફ ઇન્ડિયા લિ. (ઈસીજીસી)	www.ecgcindia.com
૮	એગ્રી એન્ડ પ્રોસેસ ફૂડ પ્રોડક્ટ્સ એક્સપોર્ટ ડેવલપમેન્ટ ઓથોરિટી (એપેડા)	www.apeda.gov.in
૯	સ્પાઈસીસ બોર્ડ	www.indianspices.com
૧૦	હાઉ ટુ એક્સપોર્ટ ઇમ્પોર્ટ ડોટ કોમ	www.howtoexportimport.com
૧૧	વિવિધ બીટુબી પોર્ટલ્સ	www.alibaba.com www.indiamart.com www.tradeindia.com www.exportsindia.com www.cybex.in www.zauba.com

અનુભવ પ્રવાહી બાયો એન.પી.કે. જૈવિક ખાતર સમૂહ (BIO NPK CONSORTIUM)

નાઈટ્રોજન
સ્થિર કરનાર

ફોસ્ફેટ કલ્ચર

પોટાશ કલ્ચર

વિશિષ્ટતા અને ફાયદા

- ◆ વપરાશની અવધિ ૧ વર્ષ
- ◆ ૫૦ કરોડ સૂક્ષ્મજીવાણું પ્રતિ મિલિ લિટર, પાંચ બેક્ટેરીયાનો સમૂહ
- ◆ પ્રતિ લેક્ટર, પાક દીઠ ૨૫-૩૦ ટકા નાઈટ્રોજન, ૨૫% ફોસ્ફરસ અને ૨૫% પોટાશ ખાતરની બચત
- ◆ ઉત્પાદનમાં ૧૦% ટકા નો વધારો
- ◆ જમીનનું જૈવિક રાસાયણિક તેમજ ભૌતિક બંધારણ સુધારે
- ◆ વપરાશ અને વહન સરળ, ટપક પદ્ધતી અને ગ્રીનહાઉસમાં ખાસ ઉપયોગી છે
- ◆ સેન્દ્રિય ખેતીનું અનિવાર્ય અંગ, કિફાયતી તેમજ પર્યાવરણ માટે સુરક્ષિત છે
- ◆ વિટામિન તેમજ વૃદ્ધિ વર્ધકો બનાવી છોડને પોષણ પૂરું પાડે છે
- ◆ બિયારણાનો ઉગાવાના દર વધારે છે.
- ◆ વધુમાં રોગકારક ફૂગ તથા નીમેટોડથી પાકનું રક્ષણ કરવાની ક્ષમતા ધરાવે છે.

પેકિંગ : ૫૦૦ મિ.લિ. ₹ ૨૦૦/- અને ૧ લિટર ₹ ૪૦૦/-

પ્રાપ્તિ સ્થાન : સૂક્ષ્મ જીવાણુશાસ્ત્ર વિભાગ અને બાયોફર્ટિલાઈઝર પ્રોજેક્ટ
ત્રિભુવન ખેડૂત છાત્રાલયની બાજુમાં, બી. એ. કોલેજ પાસે, આ.કૃ.યુ., આણંદ-૩૮૮૧૧૦

ફોન : નં. (૦૨૬૯૨) ૨૬૦૨૧૧ / ૨૨૫૮૧૩

(રજના દિવસો સિવાય સમય સવારે ૯ થી ૧૨ સાંજે ૨ થી ૫)

રાષ્ટ્રીય કૃષિ બજાર : એક રચનાત્મક પહેલ

કૃષિ એ ભારતીય અર્થતંત્રનો પ્રાણ છે. તેમ છતાં ઉદ્યોગો અને સેવા ક્ષેત્રની સરખામણીમાં કૃષિનો વિકાસ દર ઘણો જ નીચો છે. રાષ્ટ્રીય આવકમાં કૃષિનો ફાળો ઉત્તરોત્તર ઘટતો જાય છે. ખેતીમાં નવી ટેકનોલોજી, નવા સંશોધનોની ખોટ નથી પરંતુ મોટા ભાગના ખેડૂતો નાના અને સીમાંત વર્ગમાં આવે છે જેમનું જમીન ધારણ બહુ જ ઓછું છે અને ઉપરથી નબળી બજાર વ્યવસ્થાને કારણે ખેત ઉત્પાદનોના પોષણક્ષમ ભાવો મળતા નથી. પરિણામે ખેડૂતોમાં ખેતી માટે ઉત્સાહ ઘટતો જાય છે. આ સંજોગોમાં ખેડૂતોનો ઉત્સાહ ટકાવી રાખવા માટે અસરકારક બજાર વ્યવસ્થાની તાતી જરૂર છે. તાજેતરમાં રાષ્ટ્રીય કૃષિ બજારના પ્રાયોગિક અમલ દ્વારા કેન્દ્ર સરકારે આ દિશામાં સમયસરની એક રચનાત્મક પહેલ કરી છે એમ કહી શકાય.

રાષ્ટ્રીય કૃષિ બજારનો ખ્યાલ ખેડૂતો માટે એક નવી આશાના કિરણ સમાન છે જેમાં દેશના તમામ સ્થાનિક માર્કેટ યાર્ડોને એક સબળ રાષ્ટ્રીય કક્ષાના નેટવર્ક સાથે જોડવાની વાત છે. ખેડૂતોને આ નવી વ્યવસ્થાથી ચોક્કસ લાભ થનાર છે પરંતુ તેના સુચારુ અમલ આડે ઘણા અંતરાયો છે જે પાર કરવા માટે સરકારને દ્રઢ ઈચ્છાશક્તિ, નાણાં અને સમયની જરૂર પડશે. આ રાષ્ટ્રીય કૃષિ બજાર વ્યવસ્થા શું છે તે અંગેની વિગત આ લેખમાં દર્શાવેલ છે.

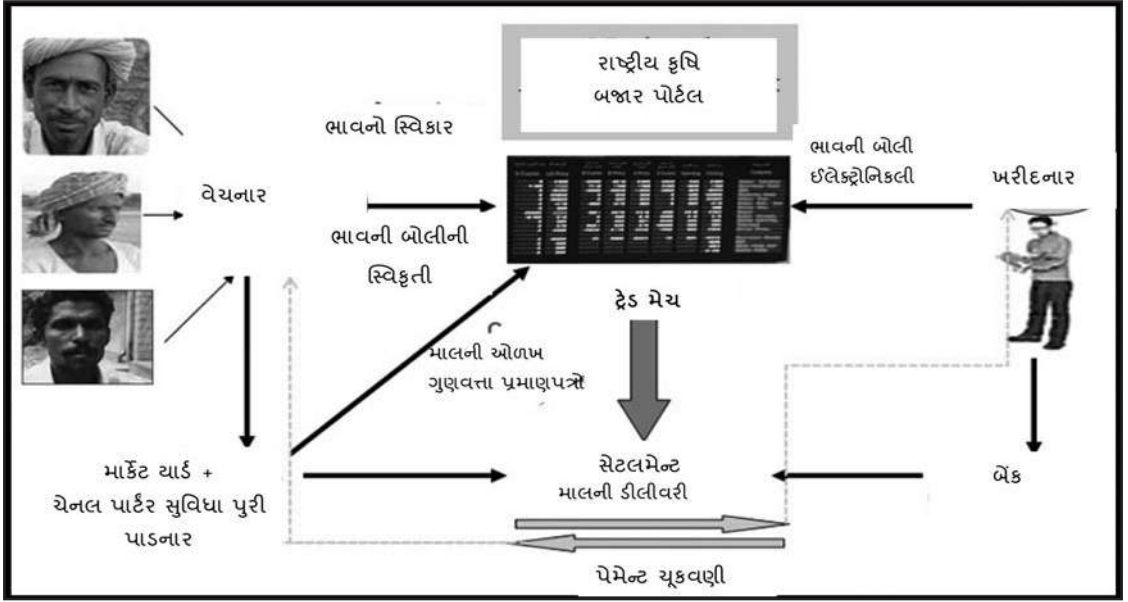
રાષ્ટ્રીય કૃષિ બજાર શું છે ?

કૃષિની સફળતામાં સારું ઉત્પાદન મેળવવા ઉપરાંત સારી બજાર વ્યવસ્થા હોવી પણ એટલી જ જરૂરી છે. આઝાદી પછીના તબક્કામાં ખેત ઉત્પાદનના વેચાણની ચોક્કસ વ્યવસ્થા ન હોવા ને લીધે ખેડૂતોનું શોષણ થતું હતું તે રોકવા માટે

આપણે એપીએમસી એટલે કે નિયંત્રિત માર્કેટિંગ યાર્ડની વ્યવસ્થા કરી. ફરી ૨૦૦૩ના વર્ષમાં તેમાં જરૂરી સુધારાઓ કરવામાં આવ્યા જેમકે, ખાનગી બજારોને પરવાનગી આપવી, ડાયરેક્ટર માર્કેટિંગને મંજૂરી આપવી, કોન્ટ્રાક્ટ ફાર્મિંગ, સિંગલ લાયસન્સ વગેરે. સમય સંજોગો બદલાય તેમ બજાર વ્યવસ્થામાં પણ ફેરફાર કરવાની જરૂર રહે છે. ચાલુ વર્ષ એટલે કે એપ્રિલ-૨૦૧૬ થી રાષ્ટ્રીય કૃષિ બજારનો ખ્યાલ પ્રાયોગિક ધોરણે અમલમાં મૂકવામાં આવ્યો છે જેમાં રાષ્ટ્રીય કક્ષાએ હાલ ૨૩ કોમોડિટી માટે ૮ રાજ્યોના કુલ ૨૧ માર્કેટ યાર્ડ (તેલંગણા-૫ ઉત્તરપ્રદેશ-૫, ગુજરાત-૩, હરિયાણા-૨, હિમાચલ પ્રદેશ-૨, ઝારખંડ-૨, મધ્ય પ્રદેશ-૧ અને રાજસ્થાન-૧)નો સમાવેશ કરેલ છે અને તબક્કાવાર બીજા માર્કેટ યાર્ડોને પણ જોડવામાં આવશે અને માર્ચ ૨૦૧૮ સુધીમાં દેશના તમામ ૫૮૫ માર્કેટ યાર્ડોને જોડી દેવામાં આવશે. રાષ્ટ્રીય કૃષિ બજારમાં સૌથી મહત્વની બાબત એ છે કે, ભાવ નક્કી કરવા માટે ઈ-ઓક્શનની સુવિધા કરવામાં આવી છે. જેના કારણે બહોળા પ્રમાણમાં વેપારીઓ ઈલેક્ટ્રોનિક માધ્યમથી બીડ કરી શકશે, ભાવ નિર્ધારણમાં પારદર્શિતા વધશે, વેપારીઓ સિન્ડીકેટ થવાની શક્યતા નહીં રહે પરિણામે ખેડૂતોને તેના ખેત ઉત્પાદનના વધુ સારા ભાવ મળી શકશે તદ ઉપરાંત વિવિધ સેવાઓ જેવી કે બેંકિંગ, ધિરાણ, વિમો, ગોદામ, નવા માર્ગનું નિર્માણ વગેરેનું અસરકારક પણ થઈ શકશે. આ રાષ્ટ્રીય કૃષિ બજાર ગ્રાહક/ઉપભોક્તા વર્ગને ઓછી કિંમતે વધુ સારી ગુણવત્તાવાળા ઉત્પાદનો અને પસંદગીની વધુ તકો પુરી પાડશે.

રાષ્ટ્રીય કૃષિ બજારના ફાયદાઓ :

(૧) ખેડૂતાને : ખેત ઉત્પાદનના ઉત્તમ ભાવ, નવા

માર્કેટ સુધી પહોંચે, બજારભાવની જાણકારી, વેરહાઉસ/ગોડાઉનથી પાકનું સીધું વેચાણ.

(૨) ગ્રાહક/ઉપભોગતાને : ઓછી કિંમતે વધુ સારી ગુણવત્તાવાળા ઉત્પાદનો, પસંદગીનો વધુ અવકાશ.

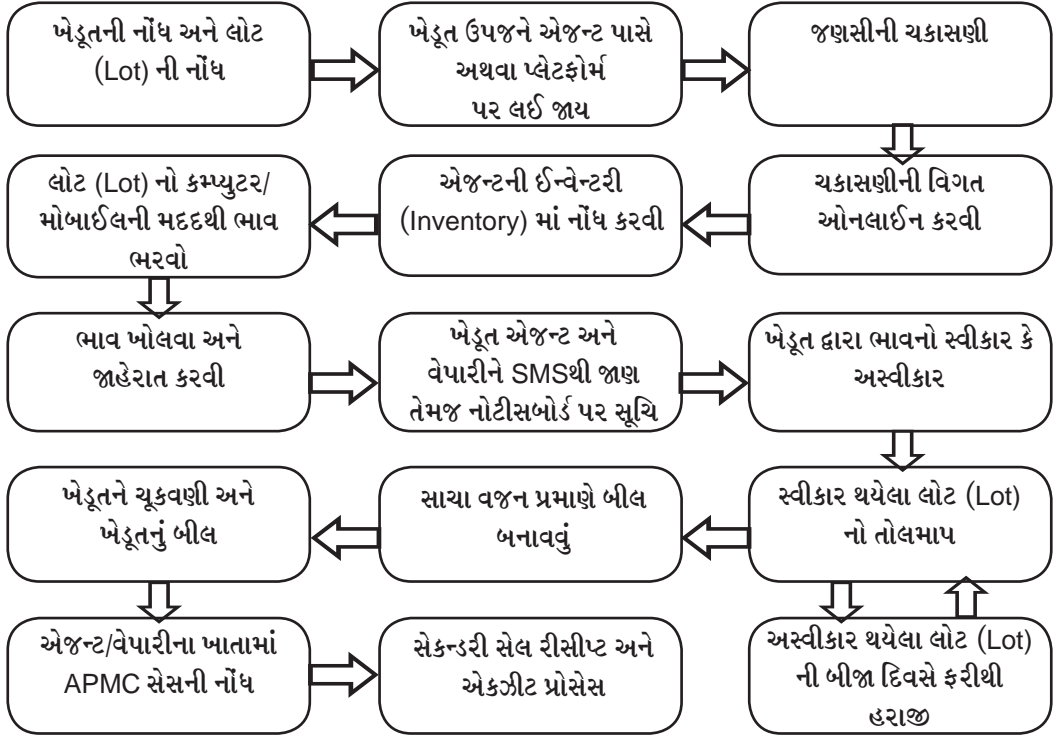
(૩) વેપારીઓને : વ્યવસાયનું વિસ્તૃતીકરણ, તમામ રાજ્યો માટે એક જ લાયસન્સ, સિંગલ લેવી.

(૪) રાજ્ય/માર્કેટયાર્ડને : વધુ રોજગારી, પ્રાદેશિક સહકાર, ટેકનોલોજી આધારિત કાર્યક્ષમતાનો વિકાસ.

સ્થાનિક કૃષિ બજાર સાથે રાષ્ટ્રીય કૃષિ બજારના વિવિધ ઘટકોની સરખામણી

અ.નં.	ઘટક	સ્થાનિક કૃષિ બજાર	રાષ્ટ્રીય કૃષિ બજાર
૧	કાર્યફલક	નાનું	વિશાળ
૨	વેપારીઓની સંખ્યા	ઓછી	વધુ
૩	ભાવ નિર્ધારણ	ભૌતિક	ઇલેક્ટ્રોનિક
૪	પારદર્શિતા	ઓછી	વધુ
૫	કાર્યક્ષમતા	ઓછી	વધુ
૬	બજાર માહિતી	અભાવ	રીયલ ટાઈમ
૭	બજાર વ્યવસ્થા	ચુટક	સંકલિત
૮	જોખમ	માફકસર	ઓછું
૯	ભાવ સંકેત (પ્રાર્થસ સિગ્નલ)	નબળા	મજબૂત
૧૦	કાયદાકીય માળખું	નિયંત્રિત	એક્સૂત્રતા
૧૧	કાર્યો	પ્રાથમિક કક્ષા	દ્વિતીય અને તૃતીય કક્ષા

કાર્યપ્રણાલી

રાષ્ટ્રીય કૃષિ બજારનું તબક્કાવાર અમલીકરણ

અ.નં.	ઘટક	પ્રથમ તબક્કો	દ્વિતીય તબક્કો	તૃતીય તબક્કો
૧	વહીવટીય	કાયદાકીય સુધારાઓ (સિંગલ/યુનિફાઈડ લાયસન્સ)	સંપૂર્ણ સુધારાઓ	સુવિધા પુરી પાડનાર સહાયકની ભૂમિકા
૨	માળખાકીય સુવિધા	હાર્ડવેર, સોફ્ટવેર	માર્કેટયાર્ડોનું નવિનીકરણ	ભૌતિક ડીલિવરી/ક્લેક્શન સેન્ટર
૩	ગ્રેડ / ગુણવત્તા	પસંદ કરેલ કોમોડિટી	પસંદ કરેલ કોમોડિટી	તમામ કોમોડિટી
૪	કાર્યો	ઈલેક્ટ્રોનિક ભાવ નિર્ધારણ	બેંક સેટલમેન્ટ પરિવહન	માર્કેટ ઈન્ટેલિજન્સ, વેપાર પ્રોત્સાહન
૫	ખેડૂતોની ભાગીદારી	વ્યક્તિગત/ગૃપ	ગૃપ/એફપીઓ	પ્રોડ્યુસર કંપની
૬	કૌશલ્ય વિકાસ	સામૂહિક જાગૃતિ	ખાસ	વૈશ્વિક
૭	સંસ્થાકીય	રાષ્ટ્રીય કક્ષાની એજન્સીની રચના	તાલીમ, સંશોધન અને વિદેશ વ્યાપાર	-
૮	વ્યાપાર પ્રોત્સાહન	NAM પોર્ટલ	ઉત્પાદનો	બ્રાન્ડિંગ
૯	નાણા/વિમો	ડાયરેક્ટ પેમેન્ટ	પેમેન્ટ અને ક્રેડિટ	સંપૂર્ણ વિમા કવચ
૧૦	સંશોધન/વિસ્તરણ	માહિતી પ્રસાર	સલાહકાર	સંસાધનોની ભૌતિક ડીલિવરી
૧૧	લક્ષ	પ્રાદેશિક	રાષ્ટ્રીય	વૈશ્વિક
૧૨	પર્યાવરણ	કાપણી પછીનું વ્યવસ્થાપન	સેનેટરી અને ફાઈટોસેનેટરી	ઝીરો કાર્બન ફૂટ પ્રિન્ટ

‘કૃષિગોવિદ્યા’ પ્રકાશન વિભાગ, આણંદ દ્વારા ખેડૂતો માટે પ્રકાશિત કરવામાં આવેલ પુસ્તકો

ક્રમ	પુસ્તક/વિશેષાંક	માસ	વર્ષ
૧	બટાટા વિશેષાંક	ડિસેમ્બર	૧૯૯૮
૨	ઔષધિય ખેતી વિશેષાંક	માર્ચ	૨૦૦૧
૩	મશરૂમ વિશેષાંક	જુલાઈ	૨૦૦૧
૪	આંબાની ખેતી વિશેષાંક	જૂન	૨૦૦૨
૫	ફળ વિશેષાંક	જાન્યુઆરી	૨૦૦૩
૬	પાક સંરક્ષણ વિશેષાંક	જાન્યુઆરી	૨૦૦૪
૭	ફૂલ વિશેષાંક	જાન્યુઆરી	૨૦૦૪
૮	પશુપોષણ અને આહાર વ્યવસ્થા	ફેબ્રુઆરી	૨૦૦૪
૯	વર્મિકમ્પોસ્ટ	ઓક્ટોબર	૨૦૦૪
૧૦	ગૌણ અને સૂક્ષ્મ તત્વોનો ખેતીમાં ઉપયોગ	ડિસેમ્બર	૨૦૦૪
૧૧	નીંદણ અને નીંદણ નિયંત્રણ વ્યવસ્થા	જાન્યુઆરી	૨૦૦૫
૧૨	શાકભાજી વિશેષાંક	એપ્રિલ	૨૦૦૫
૧૩	મસાલા પાક વિશેષાંક	ફેબ્રુઆરી	૨૦૦૭
૧૪	ઔષધિય પાકો	ઓક્ટોબર	૨૦૦૭
૧૫	પશુના રોગો, નિયંત્રણ અને માવજત	ડિસેમ્બર	૨૦૦૮
૧૬	મશરૂમની ખેતી	ડિસેમ્બર	૨૦૦૮
૧૭	આંબાની ખેતી	ડિસેમ્બર	૨૦૦૮
૧૮	વૃક્ષોની ખેતી	ડિસેમ્બર	૨૦૦૮
૧૯	કઠોળપાકો: સંશોધન, પડકારો અને ક્ષિતિજો	માર્ચ	૨૦૦૯
૨૦	પાક સંરક્ષણ	મે	૨૦૦૯
૨૧	શાકભાજી	મે	૨૦૦૯
૨૨	જૈવિક નિયંત્રણ	ઓક્ટોબર	૨૦૦૯
૨૩	ગૌણ અને સૂક્ષ્મતત્વો: પાક ઉત્પાદનમાં મહત્વ	ઓક્ટોબર	૨૦૦૯
૨૪	ઘરગથ્થુ આયુર્વેદિક ઉપચાર દ્વારા આરોગ્ય જાળવો	માર્ચ	૨૦૧૩
૨૫	શાકભાજી પાકો	માર્ચ	૨૦૧૩
૨૬	ફળપાકો	માર્ચ	૨૦૧૩
૨૭	પાક સંરક્ષણ	માર્ચ	૨૦૧૪
૨૮	તેલીબિયાં પાકો	માર્ચ	૨૦૧૪
૨૯	ઘાસચારા પાકોની વૈજ્ઞાનિક ખેતી	માર્ચ	૨૦૧૪
૩૦	ગ્રીનહાઉસ અને નેટહાઉસ ટેકનોલોજી	માર્ચ	૨૦૧૫
૩૧	કૃષિ ક્ષેત્રે વપરાતા કીટનાશકો	મે	૨૦૧૫
૩૨	જૈવિક નિયંત્રણ	ઓક્ટોબર	૨૦૧૫
૩૩	કિચન ગાર્ડન	ઓક્ટોબર	૨૦૧૫
૩૪	વૃક્ષોની ખેતી	નવેમ્બર	૨૦૧૫

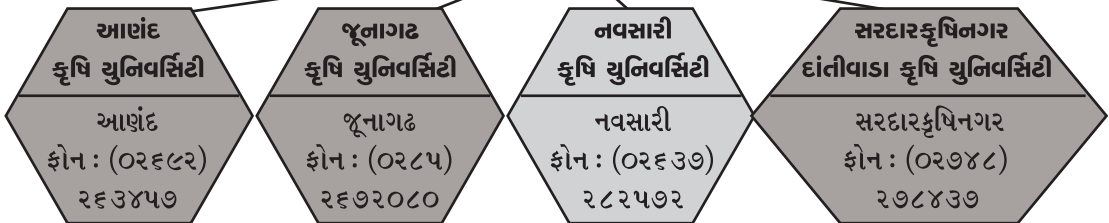
ક્રમ	પુસ્તક/વિશેષાંક	માસ	વર્ષ
૩૫	સોયાબીનની વૈજ્ઞાનિક ખેતી અને મૂલ્ય વર્ધન	જાન્યુઆરી	૨૦૧૬
૩૬	તેલીબિયાના પાકોની વૈજ્ઞાનિક ખેતી	જાન્યુઆરી	૨૦૧૬
૩૭	ડેરી ઉદ્યોગ અને દૂધનું મૂલ્ય વર્ધન	જાન્યુઆરી	૨૦૧૬
૩૮	સૂક્ષ્મ પિયત પદ્ધતિ	માર્ચ	૨૦૧૬
૩૯	વર્મિકમ્પોસ્ટ	માર્ચ	૨૦૧૬
૪૦	કૃષિ ક્ષેત્રે વપરાતા કીટનાશકો	માર્ચ	૨૦૧૬
૪૧	ખેતી તેમજ પ્રાથમિક પ્રસંસ્કરણ માટેના ઓજારો, યંત્રો અને સાધનો	માર્ચ	૨૦૧૬
૪૨	ઘાસચારાના પાકો	માર્ચ	૨૦૧૬
૪૩	કિચન ગાર્ડન	સપ્ટેમ્બર	૨૦૧૬
૪૪	ખેતીપાકોના અગત્યના રોગો અને તેનું નિયંત્રણ	સપ્ટેમ્બર	૨૦૧૬
૪૫	પાક સંરક્ષણ	સપ્ટેમ્બર	૨૦૧૬
૪૬	સજીવ ખેતી	સપ્ટેમ્બર	૨૦૧૬

નોંધ : ઉપરોક્ત યાદીમાં ઉપલબ્ધ હોય તે પુસ્તકો ઠરાવેલ કિંમતે મેળવવા માટે ફોન : ૦૨૬૯૨-૨૨૫૯૮૮, ૨૬૧૯૨૧ ઉપર સંપર્ક સાધવો.

દરેક ખેડૂત મિત્રોએ કૃષિ તીર્થધામ સમા સરદાર સ્મૃતિ કેન્દ્રની અવશ્ય મુલાકાત લેવી જોઈએ

સરદારશ્રીની સ્મૃતિ ગુજરાતના કૃષક જીવંત રહે, યુવા કૃષક વર્ગને પ્રેરણારૂપ બને અને ગુજરાતનો ખેડૂત ભારતના કૃષિ ક્ષેત્રે નિરંતર ગૌરવયુક્ત ફાળો આપે તેવા શુભ આશયથી ગુજરાતની કૃષિ યુનિવર્સિટીઓ દ્વારા ખેડૂત સમુદાય માટે તીર્થ સમાન એવા સરદાર સ્મૃતિ કેન્દ્રની સ્થાપના કરવામાં આવી છે. આ કૃષિ તીર્થધામો પરથી ખેડૂતોને નજીવી કિંમતે જરૂરી કૃષિ સાહિત્યનું વિતરણ કરવામાં આવે છે તેમજ ખેતી અંગેનું માર્ગદર્શન પુરૂ પાડવામાં આવે છે. તેમજ કૃષિગોવિદ્યાનું લવાજમ રૂબરૂમાં સ્વીકારવામાં આવે છે. તો દરેક ખેડૂત મિત્રોએ આ કૃષિ તીર્થધામોની મુલાકાત લેવી હિતાવહ છે.

ગુજરાતના કૃષિ તીર્થધામ સમા સરદાર સ્મૃતિ કેન્દ્રો

આણંદ કૃષિ યુનિવર્સિટી દ્વારા પ્રકાશિત કૃષિ સામયિક

‘કૃષિગોવિધા’ના સભ્ય બનો

વાર્ષિક
લવાજમ
₹ ૧૫૦/-

લવાજમ તથા ખેતીને લગતા પુસ્તકો મેળવવા માટે

તંત્રી, કૃષિગોવિધા, પ્રકાશન વિભાગ
વિસ્તરણ શિક્ષણ નિયામકશ્રીની કચેરી
યુનિવર્સિટી ભવન, આણંદ કૃષિ યુનિવર્સિટી
આણંદ જી. આણંદ પિન : ૩૮૮ ૧૧૦
ફોન : (૦૨૬૯૨) ૨૨૫૮૮૮, ૨૬૧૯૨૧
ફેક્સ નં. : (૦૨૬૯૨) ૨૬૨૩૧૭
ઈ-મેઈલ : aaunews@aau.in

નોંધ : લવાજમ મનીઓર્ડરથી તથા બેંક ડ્રાફ્ટથી 'આણંદ કૃષિ યુનિવર્સિટી ફંડ એકાઉન્ટસ આણંદ' ના નામે સ્વીકારવામાં આવે છે.

‘કૃષિગોવિધા’ના લેખોમાં આપેલ માહિતીનો ઉપયોગ કરી આપની ખેતીને સમૃદ્ધ બનાવો

**“कृषिगोविधा” प्रकाशन विभाग, विस्तरण शिक्षण नियामकनी कचेरी
आणंद कृषि युनिवर्सिटी द्वारा विविध विषयो उपर प्रकाशित करवामां आवेल पुस्तको मेणवो**

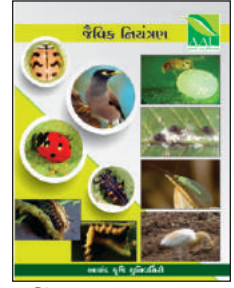
किंमत : ₹ 50/- (इंभइ)
₹ 990/- (रजु. पोस्टथी)

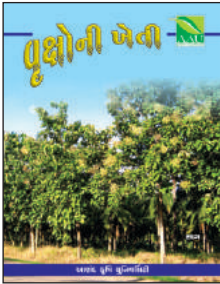
किंमत : ₹ 50/- (इंभइ)
₹ 990/- (रजु. पोस्टथी)

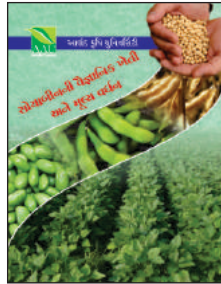
किंमत : ₹ 900/- (इंभइ)
₹ 950/- (रजु. पोस्टथी)

किंमत : ₹ 50/- (इंभइ)
₹ 990/- (रजु. पोस्टथी)

किंमत : ₹ 60/- (इंभइ)
₹ 990/- (रजु. पोस्टथी)

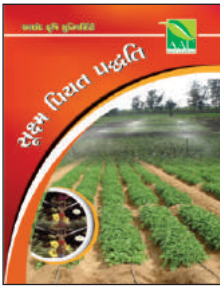
किंमत : ₹ 80/- (इंभइ)
₹ 20/- (रजु. पोस्टथी)

किंमत : ₹ 60/- (इंभइ)
₹ 990/- (रजु. पोस्टथी)

किंमत : ₹ 60/- (इंभइ)
₹ 990/- (रजु. पोस्टथी)

किंमत : ₹ 50/- (इंभइ)
₹ 900/- (रजु. पोस्टथी)

किंमत : ₹ 40/- (इंभइ)
₹ 60/- (रजु. पोस्टथी)

किंमत : ₹ 80/- (इंभइ)
₹ 20/- (रजु. पोस्टथी)

किंमत : ₹ 40/- (इंभइ)
₹ 60/- (रजु. पोस्टथी)

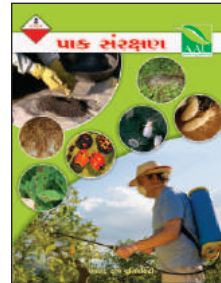
किंमत : ₹ 80/- (इंभइ)
₹ 20/- (रजु. पोस्टथी)

किंमत : ₹ 80/- (इंभइ)
₹ 20/- (रजु. पोस्टथी)

किंमत : ₹ 40/- (इंभइ)
₹ 60/- (रजु. पोस्टथी)

किंमत : ₹ 20/- (इंभइ)
₹ 980/- (रजु. पोस्टथी)

किंमत : ₹ 50/- (इंभइ)
₹ 900/- (रजु. पोस्टथी)

वधु माहिती माटे संपर्क : तंत्री, कृषिगोविधा, प्रकाशन विभाग, विस्तरण शिक्षण नियामकश्रीनी कचेरी युनिवर्सिटी भवन, आणंद कृषि युनिवर्सिटी, आणंद ज़ु. आणंद पिन : 382910 फ़ोन : (02522) 225626, 259629